YENİ AÇILIM

24

4.000 TL MAYIS 1990

Çağımızda Öne Çıkan Global Değerler: Hümanizm Demokratizm / *A. Yenici*

Yeraltı Mikrokozmosunun Sosyopsikolojisi / *C. A. Kanat*

Tarihsellik İçinde Parti Konsepti / *S. Çalhan*

Stalin Öldü, Ama Stalinizm Henüz Ölmedi / *D. Volkogonov*

AYLIK SİYASAL DERGİ

Kutlu Sargın Özgür...

Yeni Açılım, Aylık Siyasal Dergi

Sahibi:
Su Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
adına Şefik Çalık

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Celal A. Kanat

Yönetim Yeri:
Çatalçeşme Sok. 15/1 Cağaloğlu-İstanbul

Kapak Baskı:
Kent Basımevi

İç Baskı:
Paşahan Matbaası

Dizgi:
Demet Dizgi

Dağıtım:
Etkin Dağıtım Ltd. Şti.
Molla Fenari Sok. No: 5
Tel: 513 77 10
Cağaloğlu-İstanbul

Abone Koşulları:
(Yurtiçi) 6 aylık 20.000 TL. 1 Yıllık 40.000 TL. (Yurtdışı) 6 Aylık 20 DM, Tek Dergi 4 DM.
B. Almanya Temsilcisi: Bahattin Erdem

Hesap No: 2933
Yapı Kredi Bankası, Çemberlitaş şubesi

Döviz Hesap No: 30100/30498
Türkiye Ziraat Bankası Çemberlitaş Şubesi

İÇİNDEKİLER

Çağımızda Öne Çıkan Global Değerler: Hümanizm-Demokratizm / **A. Yenici**

Yeraltı Mikrokozmosunun Sosyopsikolojisi / **C. A. Kanat**

Kapitalizmin Demokratik Terakkisi / **H. Hasançebi**

Tarihsellik İçinde Parti Konsepti / **S. Çalhan**

Geçiş Süreci ve Partili İnsan / **M.A. Uçum**

Erkek Egemenliği Bağımsız bir Sistemdir / **S. Özkal**

IKP Tarihinde Gezintiler (1973-1987) / **C.A. Kanat**

Kapitalizmin Geleceği Hakkında Bir Troçkistle Diyalog / **S. Menşikov-E. Mandel**

Stalin Öldü, Ama Stalinizm Henüz Ölmedi / **D. Volkogonov**

İç Parti/ **L. Rdzikhovsky**

İki Tür Gerçekçilik Gramsci, Togliatti ve Komintern / **R. Martinelli**

Postamızdan

ÇAĞIMIZDA ÖNE ÇIKAN GLOBAL DEĞERLER: HÜMANİZM - DEMOKRATİZM

Ahmet YENİCİ

Günümüz dünyasında gerek farklı toplumsal sistemlerde, gerekse dünyamızın genelinde gelişen kimi süreçler hümanizm ve demokratizm değerlerinin öne çıkmasına, bunların gerçekleşme yollarının yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur.

Dünyamızın üzerinde biçimlenen global problemler ve geleneksel sosyalizm uygulamalarında ortaya çıkan derin çalkantılar, kapitalist ülkelerde bilimsel - teknolojik devrimin yeni algılanmaya başlanan sonuçları bu değerlerin yeni bir yoğunluk ile öne geçmesini getirdi.

Neydi bu süreçler?

Sosyalizme İlişkin Nedenler ya da Geleneksel Sosyalizmin Geriplanından Kimi Notlar.

Sosyalizm gelecek, her şey bitecekti. Sosyalizm, bizim için hümanizm ve demokratik değerlerin kendisiydi. Tüm kötülükler aşağı yukarı kapitalizmden kaynaklanıyordu. Sosyalist ekonomi idi. Sosyalist demokrasi de en gelişmiş demokrasi demekti. Bunun

böyle olmadığı ancak son yıllarda ortaya çıktı. Çünkü tüm bu nitelemeleri yaptığım ülkelerde komünist partiler iktidardan ya düşüyor ya da düşürülüyor. Sekreterleri yolsuzluktan tutuklanıyor, kurşuna diziliyor. Komünist partiler kimlik değişikliğine gidiyor. Çokpartili sistemlere, çeşitliliği içeren ekonomik süreçlere giriyorlar. Niçin böyle oluyor?

1) Kapitalizmin çöküşü kaçınılmazlıktı. Emperyalizm çürüyen kapitalizm idi. Kapitalist rekabet sürecinde büyükler küçükleri yutacak; nüfusun çoğunluğu yoksullaşacak, emekçilerin kapitalizmden beklentileri kalmayacaktı. Sefalet derinleşecek, alttakiler yönetilemez duruma gelecek, kendiliğindenci hareketler yoğunlaşacak ve bir toplumsal formasyon yerini bir başka toplumsal formasyona, sosyalizme bırakacaktı. Bu, tarihsel materyalizmin yasallığı idi.

Yuri Krasin şöyle diyor: "İlk kopuş deneyimi - Ekim Devrimi. Lenin'in ölümünden sonra, şimdi anlaşıldığı üzere pek çok yılı kapsayacak uzun bir tarihsel sürecin başlangıç döneminin bir modeli olarak değil de, belirli uyarlamalarla her ülke için geçerli olan evrensel bir model olarak kabul edilmeye başlandı. Bu dogmatikleştirici anlayışlar çağımızda kapitalist toplumun tarihsel evriminin incelenmesini değil, sürekli onun iflasını beklenmesini getirdi". (1)

Kapitalizmin çöküşünün kaçınılmazlığı ve böylesi bir kuramsal yaklaşımı esinlendiren 1900'li yılların Avrupa kapitalist ülkelerindeki işçi hareketine ilişkin olumlu gelişmeler dünya devrimi konseptini işçi hareketlerinde savunulur kıldı. "Ekim yarması" ile bu konsept kırılmaya uğrasa da, konseptin mücadele anlayışı varlığını sürdürmeye devam etti. Neydi bu mücadele anlayışı?

a) "Hep savaşmak ve mücadele" diyorduk.

Komünizmin insanlığın kurtuluş yolu olmasının mutlaklaştırıldığı, güvenliğin de bu yolun gerçekleşmesine bağlı olduğu bir yaklaşımın sonucuydu, hep savaşmak ve mücadele anlayışı. Bu yaklaşımda gerek Ekim Devriminin, gerekse İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan halk demokrasilerinin silahlı çatışmalar sonucunda gerçekleşmesi ve devrimcilerin bu koşullarda yetişmesinin de etkisini görmek gerektiği kanısındayım

b) "Toplumsal mülkiyet" diyorduk.

Fanatikleşmiş bir mülkiyet düşmanlığı, mal varlığına el koymayla sağlanacağını düşündüğümüz "eşitlenme" duygusu ve bunları izleyen, aklı zorlayan bir kamulaştırma çabası. Kışla sosyalizmi ya da Askeri Komünizm süreçleri. Organik süreçleri, mekanik süreçlerle aşma çabası. Şimdi "hiç kimsenin mülkiyeti" haline gelen toplumsal mülkiyet.

c) "En önemli toplumdur, birey ikinci plandadır" diyorduk.

Mücadelenin tartışmaz bir olgu olarak agılandığı, eşitlenmek ve hızla sosyalist ekonomiyi kurmak adına toplumsallaşmanın hümanist ve demokratik değerleri şu yada bu

---

(1)"Demokratik Alternatif Arayışı ve İşçi Hareketi" Yeni Açılım - Sayı: 9 Sayfa: 69.

ölçüde ezdiği bir dilimde "birey"in korunabilmesi olanaklı değildir zaten. Mücadele "toplumun kurtuluşu" içindi. Toplumsallaştırma "toplumun kurtuluşu" içindi. Toplum kurtulunca bireyler de kurtulacaktı. Bireyler kurtulmadan toplum kurtulabilir miydi? Binlerce sıfırın toplamı sonuçta yine sıfır değil mi? İki tane birin toplamı bile binlerce sıfırdan fazla etmez miydi?

2) Kendine kapalı bir sosyalizm uygulamasına gidiliyordu. Çatışmanın kapanmayı getirmesi kaçınılmazlıktı. Sınıf savaşına yapılan yoğun vurgu, düşmanlar ortasında yaşatılmaya çalışılan Ekim Devrimini koruma gerekliliği de kapalı gelişmeyi besliyordu. Toplumsal sınıflar, politik süreçler birbirlerinden kesin biçimde ayrışmış gibi algılanıyordu. Sınıf yaklaşımı abartılıyor, proletaryanın maddi ve tinsel talepleri tek renk, tek sesmiş gibi algılanıp, işçi sınıfı içindeki farklı yaklaşımlar bile düşmanca karşılanıyordu. Güçlü sosyalist değerlerle eğitildiğini söylediğimiz yığınlar dünyanın diğer halklarından izole ediliyordu. Resmi çizgide düşünmeyen, davranmayan her türlü ses ya revizyonizmle, ya da döneklik ve hainlikle niteleniyordu. Kauski dönekti, Bernstein revizyonistti, Trotski haindi.

70'li yıllarda Avrupa komünist partileri Avrupa Komünizmi diye bir akım geliştirdiler. Bu insanlar şöyle diyorlardı:

- Proleterya diktatörlüğü fikri, öz ve terim olarak eskimişti.

- İşçi sınıfı sadece proletarya ile sınırlamaz.

- İşçi-köylü bağlaşıklığı eski önemiyle ele alınamaz.

- Sosyalizm demokrasisiz düşünülemez.

Bu yaklaşımı geliştirir geliştirmez revizyonizm suçlamasıyla yüzyüze geldiler. Yaşam, bugün tüm bu görüşlerin doğruluğunu göstermiyor mu? En çok gürültü koparılan protetarya diktatörlüğü fikrini ele alalım. Bugün ADC'de ve Macaristan'da, değil proletarya diktatörlüğü, muhafazakar güçlerin iktidarı vardır. Trajik değil mi?

3) Devlet-Parti içiçe geçmişti.

Kapitalist ülkelerin ve iç düşmanların saldırısından kurtulmak ve sosyalizmi hızla kurmak, (ki günümüzde sosyalizm mekanik bir kuruluş mudur, yoksa organik bir geliştirilme süreci midir, tartışılıyor) bütün süreleri hızla aşmak, tavan ile taban arasındaki yolu en kısa biçimde bağlamak durumunu getirdi. Bu ise, parti ile devlet arasındaki farkı silikleştirdi. Çünkü devleti partililer, hatta parti yönetiyordu.

Böylece, bir yandan devlet aparatı ile parti aparatı içiçe geçerken, diğer yandan, her iki kurumda da düşünenler ve uygulayanlar gibi ikili bir yapı ortaya çıktı. Parti ve devletin başını oluşturan çok az insan düşünüyordu, tabandaki çok geniş kesimler ise uyguluyorlardı. Tebligatlarla yönetim süreci yaşanıyordu.

Lenin'in, ölümünden önce eksikliğini gördüğü, oluşması için çabaladığı günümüzde Gorbaçov ile gerçekleştirilmeye çalışılan hukuk sisteminden yoksunluk; Rusya gelenekleriyle bağıntılı olarak demokratik bilincin düşüklüğü; iç ve dış düşmanlarla çevrilmiş-

lik duygusu; parti içinde baştan beri süregelen çatışmalar, Stalin'in eğilimleri ile birleşince, SBKP ve diğer komünist partiler parti içi demokrasinin olmadığı bir sürece girdiler. Bu tarihsel dilim hümanist ve demokratik değerlerin ve bu değerlerin en büyük güvencesi sayılan özgün katılımcılığın sosyalizm içinde çiğnendiği bir dönem oldu.

Yevtuşenko, "Tüm ilerlemeler gericidir eğer insan yıkılıyorsa" diyor. Bu tarihsel dilim dar sınıf politikalarının ağır bastığı, politik tabanın daraltıldığı, farklı olan her şeyin, biraz düşmanca karşılandığı, sosyalizm idelerinin dikey gelişiminin mutlaklaştırıldığı, bu süreçte içeriğini yitirdiği bir dönem oldu.

Düşmanlaşma politikası özelden genele bir yaygınlık kazandı. Parti içi muhalefet ve onun önderleri fiziksel yok edilmelerle yüzyüze geldi. Trotski, Buharin gibi önderler öldürülürken, 1934'deki 17. Parti Kongresinde 139 MK üyesinden 98'i, 1930 delegeden 1108'i tutuklandı, kurşuna dizildi. Son KGB açıklamalarında bu dönemde öldürülen insan sayısının 786.000 kişi olduğu söyleniyor. Bu çatışmalı süreçler dünya komünist hareketine de uzanıyor: Stalin - Tito uyuşmazlığı temelinde ortaya çıkan Doğu Avrupa komünist partilerindeki muhalefet sindiriliyordu.

Bulgaristan'da, Macaristan'da, Çekoslovakya'da, Polonya'da, Arnavutluk'ta önder konumundaki insanlar bir dizi uygulamalarla etkisizleştiriliyordu.

Tüm bunlar niçin gerçekleşti? Bu politik cinayetler!... Halkın mutluluğu için mi? Niçin bunlar halktan gizlendi öyleyse? Sosyalist demokrasi, hümanist toplum için miydi bunlar? Halka soruldu mu? Halka rağmen halkın mutluluğu sağlanabilir mi?

"Kolektif düşüncenin, bireyin bağımsızlığına meşru müdahalesinin bir sınırı olmalıydı. Bu sınırı bulmak ve onu saldırıya karşı korumak toplumsal ilişkilerin iyi bir halde bulunması için siyasi zorbalığa karşı korunması gerekmiyor muydu? (John Stuart Mill, **Özgürlük Üstüne**)"

4) Partiler kendilerini yeniliyemiyorlardı. Dünya devrimi konsepti ve daha sonra Ekim devrimi koşullarının partisi olan, profesyonellerden kurulmuş bulunan komünist parti toplumsal yaşamdaki çokyönlü (sosyal, ekonomik, politik, vb.) değişimlere rağmen değişmiyordu. Bu süreç içerisinde, başta SBKP olmak üzere diğer komünist partilerde de aşağıda sıralamaya çalışacağımız süreçler şu ya da bu ölçüde işlemeye başladı:

- Parti bürokratlar aparatına dönüştü.

- Sosyal tabanı değişmesine rağmen, parti değişemedi. Tüm halkın devleti - tüm halkın partisine dönüşemeyince kendisini de yadsıdı.

- Partinin ve kadroların genel teorik düzeylerinde ciddi düşmeler oldu. Yeni olgular eski dogmalarla açıklanmaya çalışıldı.

- Doğmatizme saplanıldı. Dışımızdaki herkes düşman görüldü. Bizden olmayan karşımızdakindendir denildi.

- Örgütlenme tarzı eskiliğini korudu.

- Dünyadaki değişim yakalanamadı.

- Partiler yaşlı kuşakların etkisi altına girdi. Yeni kuşaklar parti yönetimlerine sokulamadılar.

- Bilim - politika - örgüt diyalektiği tersine çevrildi. Politik sorunlar örgütsel müdahalelerle çözülmeye çalışıldı. Bilim politikanın emrine sokuldu.

- Partide azınlığın erki oluştu.

- Parti yığınlarının, yöneticilerin dışındaki üyelerin sorumlulukları çoktu, hakları yoktu.

- Partide çok belirli bir komünist tipi oluştu.

- Çok belirli bir temel parti örgütu tipi oluştu.

Toplumun yazgısında, dünyanın yazgısında önemli söz sahibi olan bir politik güç, kendi içinde, kendi varlığının temeli olan demokratik ve hümanist değerlere yabancılaşmaya başladığında, kaçınılmazlıkla, bunu toplum yaşamına da taşıyordu. Bugünkü süreçlele bağladığımızda, bu yabancılaşmanın kaçınılmaz sorucu olarak, yığınlar bu politik güçleri eylemleriyle uyarıyor, politik tutumlarını, hatta politik yaşamlarını gözden geçirmeye çağırıyor, diyebiliriz.

5) Kültür yaşamı yapay ayrılıklara zorlanıyordu. Kültür, burjuva - proleter olmak üzere, kaba ayrımlarla niteleniyor. Yaklaşım farklılıklarındaki tercihlerin değişikliği kendi "savaş çizgimizin" doğruluğunun mutlaklaştırılması ve pek çok aydının da bu çizgiye iltifat etmemesi, cepheleşmenin kültür yaşamında yansımasını yarattı, kültür yaşamını yaraladı. "Burjuva kültürü" diye nitelediğimiz tarzı bireyci, statükocu olarak değerlendirirken, proleter kültürün de, yaratıcı faaliyetten çok, sosyalizmin ajitatif işlevini gören bir söylem biçimini almasına neden olduk.

"Kültür devrimi" adına doktorlar, profesörler tarlaya gönderildi. Tarih, zaferler tarihi olarak görüldü. Edebi eserlerde "Ovod'ın kahramanlarını" anımsatan, zayıflıklardan yoksun devrimci kişilikler abartıldı.

Kültür politikanın egemenliğine sokuldu. Bilimsel alanda -bilimsel sosyalizm denmesine karşın- bazı bilimler örneğin sosyoloji yasaklandı. Geçmiş, Marks ve Engels'in eserleriyle sınırlandı. Sanat yeni eğilimlere kapandı. Örneğin Sovyetler Birliği'nde resmi çizgi dışındaki kim' filozoflar kunduracı, çöpçü olarak çalıştı. Örnek vermek gerekirse: Asmus - Felsefe uzmanı - kunduracılık, Lozef - Antik Yunan felsefesi uzmanı - çöpçülük yaptı (kampta kaldı). Bu örnekler çoğaltılabilir. Militarist terminoloji söylemin kopmaz unsuru oldu. Streteji, taktik, müfreze, savaşım, savaş hattı vb. gibi.

Sosyalizme ilişkin nedenlere, bu ayrıntılandırılmamış saptamaların yanısıra, daha bir dizi neden eklenebilir. Reel sosyalizm uygulamalarındaki kimi olumsuz süreçler hümanizmin ve demokratizmin günümüz dünyasında nasıl yaşamsal ve insani bir karakter taşıdığını göstermiyor mu?

Eski komünist, şimdi Alman Yeşiller'in kuramcılarından biri olan Rudolf Bahro şöyle diyor: "Sosyalist sistem yetişmek ve geçmek hedefiyle ve ekonomist, modernist bir yarışmacılıkla kapitalizme tabi olmuştur". Bana bu sözler önemli bir gerçekliği içeriyor gibi geliyor. Belki, yetişmek ve geçmek kavramlarının önüne "korunmak" kavramını da eklemek gerekebilir. Ama nasıl düşünürsek düşünelim, sosyalizm ülküleri reel sosyalizm sürecinde kendini ifade edemedi. Reel sosyalizm ya da geleneksel sosyalizm kapitalizmden korunmak, kapitalizme yetişmek ve kapitalizmi geçmek için, kendini var eden iki önemli değeri, hümanizmi ve demokratizmi ihmal etti. Politikasını, bu kavramları merkez alarak geliştirmenin yolunu belki çıkış tarzından, belki etrafındaki düşman ağından, belki tarihte bu işin ilk kez yapılıyor olmasından, belki de bunların tümünden dolayı bulamadı. Yuri Krasin'in deyişiyle söylersek, "Devrimin pulluğu sadece üst tabakaları sürmekle yetinmemiş, genel insani tabakaları da sürmüştür".

Ve şimdi demokratik sosyalizm yollarına giriyor dünya komünist partileri. Hümanizm ve demokratizm toplumsal gelişmenin ideleri olmaya devam ediyor. Bunları diri tutmanın yolunun da "sosyal haklılık" çizgisinden geçtiği düşüncesi gittikçe daha çok taraftar" buluyor.

Kapitalizme İlişkin Nedenler ya da Kapitalizm İçinde Hümanist ve Demokratik Değerlerin Dinamikleri.

1) Doğu Avrupa'daki gelişmelerden sonra, kapitalist ülkelerdeki tüm toplumsal güçler demokratik süreçlere daha fazla umut bağlar olmuştu. Cepheleşme, çatışma koşullarının ürünü soyalizm uygulamalarının olumsuz sonuçlarının bugün daha fazla görünür olması demokratik eğilimleri ivmelendiriliyor. Günümüz kapitalist ülkelerinde, devrimin ünlü üç koşulunu bulmanın olanakları gittikçe daralıyor. Neydi bu koşullar? Yığınların yönetilmek istememesi, tepedekilerin yönetememesi, sefaletin derinleşmesi, kendiliğindenci hareketlerin yoğunlaşması.

Gramci Ekim Devrimini değerlendirirken, Rusya'da sivil toplumun gelişmemiş olduğunu ve bolşeviklerin devlet aparatını ele geçirmekle, Rusya'yı ele geçirmiş olacaklarını belirtir. Ve Rusya'da devrim yapmanın kolay, geliştirmenin zor; Batıda ise devrimi yapmanın zor, geliştirmenin kolay olduğunu söyler.

Sivil toplumun gelişmemiş olduğu toplumda otorite iki alana bölünmüştür. Devrim koşullarda merkezi otorite ve yönetilmek istemeyen yığınların otoritesi. Günümüz kapitalist toplumlarında, otorite çokparçalı bir karakter taşımaktadır. Örgütlü sivil toplum bu otoritenin önemli bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Merkezi otoritenin gücü gümümüzde düşmüş, içeriği farklılaşmıştır. Bu nedenle, kapitalist ülkelerde "yönetilmek istemeyen" ve "yönetemeyen" gibi net ayrımların yapılabilmesi çok zordur. Günümüzde mutlak sefaletten söz etmek, kapitalist ülkelerde olanaklı değildir. Derin sosyal ekonomik süreçlere tepki olarak gelişen kendiliğindenci yığın hareketlerinin yerini, gü-

nümüzde bilinçli, örgütlü yığın hareketleri almıştır. Talepleri ise, daha çok toplumsal sürecin demokratikleşmesi yönündedir.

Toplumsal ilerleme güçleri, demokratik süreçlere ilginin arttığı günümüzde, devrim - reform uyuşmazlığından kurtulmakta, özgürleşmekte, insiyatiflileşmektedir. Devrim, birikmiş toplumsal sorunların nitel bir değişikliği olurken; reform, sorunları biriktirmemenin aracı olmakta idi. Bir yandan devrimi savunmak, diğer yandan reformları dışlayamamak (ya da tersi) komünist partileri işlevsizleştiriyordu. Reformların gittikçe artan önemiyle birlikte,

- politik güçler hep tetikte olmaktan çıkıp, kasılmıyor;

- parti işlevsellik kazanıyor;

- her başarı partiye güven ve kişilik kazandırıyor;

- demokratik mekanizmaların oluşması ve işlemesi bu koşullarda daha reel bir hale geliyor.

- partinin prestiji artıyor. Toplumsal yasallık kazanıyor;

- reformla beraber sistem değişikliğe uğruyor.

- reformun kazanılması yığınları pasifize etmez, canlandırır. Yığınların bu canlılığı daha radikal reformlara yürümenin koşullarını yaratır.

Böylesi bir ortamda gelişmenin yönü yatay bir karakter kazanmaktadır. Toplum hazır olmadığı süreçlere zorlanmak istemiyor. Bugünü atlayarak iyi bir yarının kurulamayacağı düşüncesi, gittikçe önem kazanarak, bugünün yaşanması, bugünün insanileştirilmesi, dikey gelişmenin, sosyal haklılık kazanmış taleplerin yaşama geçmesiyle sağlanması düşüncesi gittikçe öne çıkıyor. Şiddet toplum yaşamının tüm alanlarından dışlanıyor. Şiddete karşı tepki kendini pasifist macadelelerde, dayanışma örgütlerinde, gönüllü çalışmalarda, cinsel şiddete karşı kadın hareketinde, sivil halklar hareketinde, uyuşturucuya ve ırkçılığa karşı hareketlerde, sakatları koruma hareketlerinde gösteriyor.

Günümüz dünyasında ulusların kendi kaderini belirleme hakkından sonra, artık yığınların kendi yaşam tarzlarını belirleme hakkı da vazgeçilmez bir talep haline geliyor. Günümüz insanı çok çeşitli yaşam tarzları ile yüzyüzedir. Ve günümüzde hiç bir yaşam tarzının mutlak doğru olmadığı gerçeği öne çıkmıştır. Enformasyondaki gelişmeler, yeni deneyim birikimleri bu süreci beslemiştir. Kapitalist ülkelerde hümanist ve demokratik değerlere ivme veren diğer dinamikler bilimsel-teknolojik devrimle ilgilidir. "Toplumun üretici güçlerinde devrimci bir dönüşüm anlamına gelen teknolojik devrim bilimyoğunluğu yüksek teknolojiler temelinde toplumsal üretimin yapısal yenilenmesi merkezi mikrobilgisayar tekniğinin, enformatiğin, robotların, otomatik yönetim sistemlerin ve biyotekniğin kullanılmasıdır".(2)

Bilimsel-teknolojik devrimle beraber sektörlerin dağılımında önemli bir değişiklik

---

(2)Y. Krasin. Yeni Açılım. Sayı: 9

olmuş, hizmetler sektöründe yığılma meydana gelmiş, işgücü ve bilgi hizmetler alanıda odaklaşmaya başlamıştır. İngiliz sanayi devrimi kas gücü yerine makinayı koyarken, bilimsel-teknolojik devrim insanın üretim sürecindeki işlevlerinden bir kısmını değil, tamamını üstlenmiştir. Bu süreçle beraber geleneksel bir dizi meslek ortadan kalkmıştır. Enformasyon güçlenmiştir. Artı emekte tasarruf meydana gelmiştir. İnsanlara , ilk kez kendilerini daha iyi gerçekleştirme olanağı veren boş zaman oluşmuştur. Bu süreç, işçi sınıfının yapısını değişikliğe uğratmış, geleneksel işçilerin önemi ve sayısı düşerken, yeni tipte bir işçi oluşmaya başlamıştır. Bu işçi tipi "kafa emeğine dayanmakta, ileri teknoloji kullanmakta, denetleyici, düzenleyici, ayarlayıcı bir işlev görmektedir.» «Yüksek beceri, işe ilgisiz kalmamak, girişimcilik, yüksek hareket yeteneğine sahip ve büyük ölçüde serbest olmak gibi nitelikler taşıyan bu üretim çalışanı için, emeğin ödüllendirilmesine göre, yaratıcı yaşam faaliyetinin sağlanması çok daha fazla bir önem kazanıyor» (agy.)

Toplumsal, politik, ekonomik, psikolojik süreçler kapitalizm içerisinde yığınların yalnızca maddi yeterlilik istemleriyle yetinmelerini olanaksızlaştırıp, tinsel-düşünsel değerleri öne çıkarmayı getiriyor. Bu değerler kişi onuru, tinsel-düşünsel bakımdan yoğun, bir yaşam tarzı, insan ilişkilerinin ahlaksal içereğinin zenginliği, kendini ifade etme, devlet ve toplum yaşamına ilişkin sorunların çözümüne katılma, özyönetimin gelişmesi olarak sıralanabilir.

Global Nedenler

Hümanist ve demokratik süreçlerin ilk uyarıcıları dünyamız üzerinde ortaya çıkan kimi global sorunlar olmuştur, diyebiliriz kanısındayım. Akılcı olmayan bir silahlanma yarışı, uzayın silahlandırılması, nükleer savaş tehlikesinin reel bir olgu haline gelmesi, insan soyunun sürdürülmesinin tehlikeye girmesi, kısacası global ölüm tehlikesi, kaçınılmazlıkla, genel anlamda hümanizmin uyanışını getirdi. İnsan soyu varlığını sürdürebilecek miydi, sürdüremeyecek miydi? Böyle bir sorunun yanıtı ikili olamazdı. Sorunun «onların» ölümünden çıkıp, «benim» ölümüme geldiği noktada çıkarlar, çelişkiler geri plana geçmekte, yaşamak isteği öne çıkmaktaydı. Çünkü yaşamak, hepimizin çıkarınaydı. Diğer yandan, yaşam ortamımız, dünyamız doğal açıdan sürekli bozuluyor, ekolojik denge tersine işliyor, onbinlerce bitki ve hayvan türü yok oluyor. Koruyucu ozon tabakası deliniyor. Dünyanın ısısı günbegün artıyor. Buzulların çözülmesi dünyanın en verimli ovalarının kentlerin ve ekim alanlarının su altında kalması reel bir olgu haline geliyor. Sanayi artıkları ve hava kirliliği yaşamı tehdit ediyor. Denizlerin ve havanın sınırı yoktur. Bir ülkede başlayan süreç tüm ülkeleri etkileyecektir. Böylesi bir süreçte uygarlığı kurtarmadan önce, uygarlığı korumak öne çıkıyor. Fiziksel sınırların öneminin çok düştüğü günümüz dünyasında (ki çatıya astığımız bir çanakla Avrupa televizyon programlarını izliyor ya da uydularla birileri bizim günlük yaşamımızı izliyebiliyor) ilişkisizliğin olanaksızlaşmasıyla beraber, dünyamızda, global tehlikelere karşı insanlığı korumak için global işbirliği zorunluluğu ortaya çıkıyor. Bu çok kapsamlı süreçte

hümanizm ve demokratizm değerleri kendilerine çok geniş, açık bir yaşam alanı buluyor. Yeni ilişki tipinin unsurlarını oluşturuyor.

Dünyanın bu halini tüm politik güçler dikkate almış, global ölüm tehlikesine karşı, global insancıllık insanların diline, dinine, ırkına, sınıfına, ulusuna bakmaksızın, ortak işbirliğini getirmiştir. İnsanlı bir dünya, yaşanılır bir doğa için tüm politik toplumsal güçler diyalog içine girmiştir. Genel insani çıkarlar sınıf çıkarlarının önüne geçmiştir. Yeşiller gibi genel insanı çıkarlar temelinde örgütlenen, sınıf partisi olmayan, ama politik bir güç olan öğeler oluşmuştur. Çıkarlar dengesi, güç dengesinin yerini almıştır. Şvardnadze şöyle diyor: « Eğer insanlık bugünkü koşullarda sadece barış içinde yanyana yaşayarak varlığını sürdürebiliyorsa - ki öyledir - o zaman şöyle bir sonuç çıkmıyor mu: İki sistem arasındaki karşıtlık çağımızın ana eğilimi olarak ele alınamaz.»

Son Söz Yerine

Yaşamın karmaşıklığını atlayarak kolay konuşmak, yaşamadığımız bir tarih dilimi karşısında yargıçlığa soyunmak, elbette ki, günümüz politikacısının tutumu olamaz. Ama kafamızın içinde kıvranan soruları açığa vurmamak, dikkatli yaklaşmak adına yaşama dokunmamak da bugünkü politikacının işi olmasa gerek, diye düşünüyorum.

Öyle geliyor ki, günümüz dünyasında eski paradigmalar, yerini yeni paradigmalara bırakıyor. Öncelikler sıralaması yeniden düzenleniyor. Bu altüst oluşun içeriğine nüfuz eden ve yeniden düzenleyen temel dinamikleri insanın mutluluğu ve bunun gerçekleşme yolu olan demokratizm oluşturuyor.

Genel insani-olan sınıfsal-olanın önüne geçiyor. Temsili demokrasinin yerini katılımcı demokrasi alıyor. Tekseslilik yerini çoksesliliğe bırakıyor. Tarihin bu diliminde bir insan olarak, karşımızdaki insanın onurunu garanti altına almadan ve hiç birşeyi başkalarını kandırarak elde etmemek ve yaşamamak gibi bir ideyi önümüze koymadan, hümanist ve demokratik süreçlere olumlu olarak sokulamayacağız. Artık kişilik gelişimimizde yatay gelişme-insana-dikey gelişmeye ağır basıyor. Şu sorulabilir: Çıkarların ve çelişkilerin oluşturduğu bir günlük yaşamda hümanizmi ve demokratizmi nasıl etkin kılacağız. Bana öyle geliyor ki, bunu yolu sosyal-haklılık olacaktır. Sosyal-haklılığın içeriğini de ideolojik ve ahlaksal hegemonya oluşturacaktır.

"YERALTI" MİKROKOZMOSUNUN SOSYOPSİKOLOJİSİ

Celal A. KANAT

"Yeraltı" TDK'nun Tükçe Sözlük'ünde (7. bsk.),"1 yerin yüzeyi altındaki bölümü" ve "2 gizli ve zararlı (çalışma)" olarak tanımlanıyor. Burada, üzerinde durduğumuz sorunsalın, ikinci tanımla ilintili olabileceği kolayca sezilecektir. Yine de, genel nitelikli bir sözlükte tüketici bir açımlamanın getirilmesini beklemeksizin, böylesi bir çevrenin amacıma şu noktalarda hizmet edemeyeceği kaygısını paylaşmak istiyorum: a) "Yeraltı"nın karakteristik-özgüllükleri bu tanımda çok yetersizdir ve b) "yeraltı"nın tanımdaki "zararlı"lığı verili değil, görelidir. Öyleyse, bir deneme sınırları içinde çalıştığımı unutmadan, şöyle bir tanım önermesi yazabilirim. "Yeraltı", var olan hukuksal/toplumsal kuralların dışında ve çoğu kez onlarla çatışık, özgül kurallara dayanan, o nedenle ve o ölçüde de yasadışı sayılan, özgül amaçlarla biraraya gelip, genel olarak özgül normlara, değer yargılarına, dolayısıyla özgül bir sosyopsikolojik atmosfere sahip olan, görece dar toplulukların mikrokozmosudur.

Tanımlamadan da kavranılabileceği gibi, konsept son derece geniş bir çeşitliliğe yayılıyor. Özgül amaçlardan, özgül normlardan ve değer yargılarından, özgül bir sosyopsikolojik atmosferden söz ettiğimize göre, "yeraltı"nın çeşitliliğinin, aslında, bu mikrokozmoslarda içselleşen sosyopsikolojilerin de çeşitliliği olduğunu ima etmiş oluyorum. Sonuçta, örtük biçimde bir sınırlama getirmek durumundayım ve burada ilgi alanımı, verili sosyoekonomik ve politik düzene karşı yönelmiş militan devrimci yapılanmaların belirlediğini yazıyorum.

Neden "yeraltı"?....

"Yeraltı"nın özneleri niçin böylesi bir konumlanmayı "seçiyor"? Bu sorunun yanıtının konunun özüyle, sanıldığından çok daha fazla ilintili olduğu düşüncesindeyim.

Sanırım, bunun nedenleri, esasta, a priori ve aposteriori olmak üzere, iki ana fraksiyona ayrılıyor. Burada "a priori" ile, "yeraltı"nın oluşumunu inceleyen öznel ve nesnel etkenleri anlatmak istiyorum. Egemen sınıfların yönetim tarzları, egemen sosyoekonomik formasyonun potansiyelleri, yasal ve yönetsel düzenlemeler, politik konjonktür, yönetilen sınıf ve katmanların sosyopolitik durumu ve örgütlülük düzeyleri, vb. bunlar arasında yer alıyor. A posteriori nedenler ise, dönüştürülmüş durumlarıyla a priori nedenleri en azından kısmen içermekle birlikte ve daha çok da onlardan hareket etmekle birlikte, büyük ölçüde "yeraltı'nın özgül sosyopsikolojisiyle bağlanıyorlar. Böylelikle, bir noktadan sonra, adeta kendiliğinden bir şekilde, "kendisi için" "yeraltı" konsepti olgunlaşıyor. Ve "yeraltı" sorunsalı da önemli oranda bu fenomenle bağlanmıştır. "Yeraltı"yı kendi norm ve değer yargılarıyla eleştirebilmenin, özellikle de onu aşabilmenin pratikte çok zor, hatta olanaksız olması buradan ileri geliyor.

J.J. Rousseau **Toplum Sözleşmesi**'nde, "yasalara boyun eğen halk, onları koyan halkın kendisi olmalıdır" der. Yasaları koyanlar ile boyun eğenlerin farklılaştığı ve boyun eğmemenin cezalandırıldığı durumlarda, boyun eğmeyenlerin ayrı bir varoluş tarzı üretmesi zorunlu olur. Bu varoluş tarzının genelgeçer kurallara, normatif yargılara uygun olması ise her zaman mümkün olmayacaktır. Artık "bir bunalıma ve devrimler çağına yaklaşırken", (1) dayatılan kurallara göre oynamak değil, oyunun kurallarını yeniden yazmak söz konusudur. Böylesi bir yeniden yazımın genel insani normlara göre bile meşru olacağı ortadadır ve bu, sözü geçen durumlarda ve çağlarda, "yeraltı"na doğal bir meşruiyet enjekte eder.

Böylelikle, "eleştirinin aklın heyecanı değil, heyecanın aklı", "bir neşter değil, bir silah", "amaç değil, bir araç" olduğu (2) koşullarda, kaçınılmazlıkla, onun taşıyıcıları da ortaya çıkar. Ama onlar, belli bir momentten başlayarak, taşıyıcılıkla ve taşıdıklarıyla "yetinemez" duruma gelirler. Herşeyden önce kendi varoluş nedenlerini gereçlendirmek üzere yasal bir anlatıma kavuşamasalar bile, meşru bir anlatıma kavuşmak zorundadırlar. Bu onları, hareket noktaları hangi sınıf ya da katmanlar, hangi özgül istemler, hangi sonul erek olursa olsun, verili toplumun temsilcileri olarak ortaya çıkarmaya zorlar. (3) Jakoben devrimciliğin az bilinen, ama önemli bir başarısıdır bu (Bolşevik "yeraltı"nın da bu kuralı izlediğini biliyoruz.) Ne var ki, bu teamülün giderek "ye

---

(1) J.J Rousseau, **Emile**

(2) K.Marks, "Hegel'in Hukuk Felsefesini Eleştiriye Katkı'nın Girişi", çev. T.Ağaoğlu, **Felsefe dergisi**, 19888/1.

(3) Burada, Marks'ın yukarda anılan çalışmasındaki o ünlü pasajı aktarmadan geçemiyorum: "Sivil toplumun hiçbir sınıfı, kendinde ve yığınlarda onu toplumun geneliyle kardeşçesine kaynaştıran, onu toplumun gene

raltı"n da özgül bir düşünüşün ve inancın yer etmesine olarak verdiği de eklenmelidir. Özellikle hatalı yönlenimler sonucunda, bir zaman sonra, toplumun temsilcisi olmak motivasyonu tersden okunmaya başlamış ve temsilciliğin dayatılması oyununa geçilmiştir. Buradaki sınır, toplumsal istem ve hakların yerine, "yeraltı"nın istem ve haklarının ikame edilmesidir. Gelecekteki "önderlik", "yanılmazlık", "öncülük", "haklılık" senaryolarının tarihsel kökenlerini bu olumsuz jakoben kalıtta bulmak mümkündür.

Geleceğe sarkan ve görece iyi bilinen bir başka jakoben karakteristik de dizginlerinden boşaltılmış terörizmdir. Yukarda değinilen özellikle bağlantılı olup, "halkla beraber jakoben olma'"nın terk edildiği noktada başlayan terörizmi aslında, Engels'in dile getirdiği gibi, "terör saçanların egemenliği olarak değil tersine, kendileri terörize olmuş kişilerin egemenliği olarak düşünmek gerekiyor." Nesnel öğelerin de zaman zaman koşuladığı bir sonuç olarak şiddet ve terör jakoben "yeraltı"nı besleyip, grubun ve yakın çevresinin militan birliğini pekiştirirken, ister istemez, merkezi eğilimleri de güçlendirmiş ve bir bütün olarak hareketin "geneli temsil etme " özelliğini, öteki halk katmanlarıyla beraberliğini daha da zayıflatmaya yöneltmiştir. Dahası, "yerüstü"ne yönelik terör ve şiddetin, "yeraltı"nda da kendi izdüşümlerini yaratması kaçınılmaz olmuş ve adeta, "herkesin herkese karşı savaşı" başlamıştır.

Böylesi bir ortamda, kopuşun ve yalıtlanmanın içgüdüsel gerekçelendirilmesi olarak "halkın geriliği" ve "örgütün öngörüşlülüğü"ne ilişkin sosyopsikolojik sublimasyonların (yüceltmelerin) doğması çok doğal karşılanmalıdır. Bu ise, "halk adına iş yapmak" anlayışını geliştirecek ve A. İnsel'in aktardığı gibi (4), tiranların despotizmini "özgürlüğün despotizmi" ikame etmeye başlayacaktır. Sonuç, "yeraltı"nın içe kapalılığının büyümesi, bunun ek düşünsel argümanlarla rasyonalize edilmesi ve "yeraltı" ile toplum arasında, kuşkusuz tekyönlü, bir özdeşliğin kafalarda oluşturulmasıdır.

Yine, "yeraltı" terminolojisinde önemli bir yer tutan "profesyonel devrimci" konseptinin tarihsel kökenini jakoben dönemlerde yattığına işaret etmeliyim. G. Babeuf'ün, "Yoksulların Zenginlere Karşı Savaşı" başlıklı yazısında anılan "davanın emanet edildiği insanlar" kategorisi ile geleceğin profesyonel devrimcisinin tarihsel/mantıksal bir ardışıklık ilişkisi içinde bulunduğu görmezden gelinemez.

Burada değinilen şu birkaç nokta bile, günümüzdeki "yeraltı"nın pekçok anlayışının oldukça eski tarihlere, dolayısıyla köklü alışkanlıklara yaslandığını anlatmaktadır.

---

linden ayırdedilemez kılan, toplumun *genel temsilcisi* olarak algılanmasını ve onay görmesini sağlayan, taleplerini ve haklarını toplumun hakları ve talepleriyle bihakkın özdeşleştiren, onu sahiden toplumsal akıl, toplumsal yürek yapan bir heyecan saiki yaratmadan bu rolü oynayamaz. Ancak toplumun genel hakları adına belli bir sınıf genel hakimiyet üzerinde kendisi için hak iddia edebilir. Bu özgürleştirici konumun zorla ele geçirilmesi ve ondan sonra toplumun tüm kesimlerini o sınıfın çıkarları doğrultusunda siyasette sömürülmesi için yalnızca devrimci enerji ve entelektüel kendine-güven yetmez. *Bir ulusun devrimi* ile sivil toplumun *belli bir sınıfının özgürleşmesinin* çakışması, *bir* katmanın tüm toplum katmanı olarak kabul görmesi için ayrıca toplumun tüm bozuklukları da bir başka sınıfta yoğunlaşmış olmalı, belli bir katman genel ayakbağı, genel kısıtlılığın ete kemiğe bürünüşü olarak görülmeli, belli bir toplumsal kesim bütün toplumun *ayyuka çıkmış* suçu sayılmalıdır ki, o kesimden kurtuluş bütün toplumun kendini kurtarışı sayılsın." (agy)

(4)Bkz. **Birikim** , No. 5 ,Eylül 1989

Şimdi, günümüzdeki "yeraltı" tipolojisini kavramak açısından anlaşılması zorunlu olan lenininist ve Lenin-öncesi Rus "yeraltı"sını ele almak durumundayım. Ancak, buna geçmezden önce, kuramsal bir önbilgi çercevesinde de olsa, "yeraltı" toplumuna ilişkin genel sosyopsikolojik bulguları özetlemeliyim.

Genel olarak çetin koşullarla kuşatılmış olan verili "yeraltı" grubumuz, kompakt bir topluluk kategorisi olarak kolektife denk düşüyor, onun özgül bir varyantı oluyor. Burada yüksek düzeyde bir duygu, düşünce ve amaç birliği söz konusudur. Böyle bir ortamda birey ancak kolektif içinde ve onun aracılığıyla kendini gerçekleştirebilir. İdeal bir kolektifte ben-onlar ikilemi yabancı bir duygudur, "bencillik" olarak algılanır ve kural olarak, birinci çoğul şahıs kipi kullanılır ("biz"). Duygusal rezonans ve katılım özellikle önemlidir. "Burada katılım hem istenmeyen duruma, hem de grup üyelerinden birinin bu durum için gösterdiği duygulara yönelik olur. "[5] Grup içindeki birlik yalnızca duygusal değil, ayna zamanda da düşünseldir. O nedenle, grubun kendisinin "herhangi bir üyesi yerine" düşünebilmesi, uslamlaması sık rastlanan bir durumdur. Duygusal ve düşünsel katılım temposunun grubun nicel boyutlarıyla ters orantılı olabileceğini varsayıyorum. Ve bu varsayım, "çelik çekirdek"in neden *az sayıda* öğeden oluştuğuna ilişkin ipuçları da sağlıyor.

Ne var ki, düşünsel (ve duygusal) bağlanmanın teorik bilince oranla daha ağır bastığı " [6] dönemler hiç de nadir değil. O nedenle, devrimci "yeraltı"nda ideolojik birlik oldukça özgül bir biçimde anlaşılıyor. Herşeyden önce, ideolojinin kimi dönemlerde "bilimleştirilmesi", kimi dönemlerde ise adeta bir "din" gibi algılanması gözleniyor. Birinci durumun daha çok "yükselme", ikincisinin daha çok "gerileme" dönemleriyle bağlı olduğunu düşünüyorum. [7] Her iki yöntem de, bir bakıma, "yeraltı"nı pekiştirmeyi amaçlıyor. Zaman zaman da, bu ikisi birlikte uygulanıyor. Ancak, her durumda, amaçlanan "sağlamlık" görüntüsel olmaktan öteye çok zor ve çok sınırlı bir konjonktür çerçevesinde geçebiliyor. "Yeraltı" adamı düşünsel tercih yapmak durumuyla karşılaştığında, varsayılmamış bir seçenekle karşılaştırıldığında şaşırıyor, sarsaklaşabiliyor ve bu *fenomeni* yoksaymayı yeğliyor. [8]

"Yeraltı"nda önder hemen hemen olağanüstü işlevlerle ve misyonlarla donatılıyor, adeta amaçla ve varlıkla özdeşleşiyor. Dolayısıyla, onun kişisel yetileri ve özellikleri çok büyük bir önem taşıyor. Olumlu yetileriyle (bilgi, deneyim, kültür, zeka ve inandır-

---

(5) A.V. Petrovski, **Topluluk ve Birey,** kitap 2

(6) İ.Selimoğlu; Atilla Akar'ın **"Eski Tüfek" Sosyalistler** başlıklı kitabındaki konuşmasından,

(7) Dolayısıyla, Stalin döneminde marksizmin "dinleştirilmesi"ni yalnızca Stalin'in kilise öğrenimi görmüş olmasıyla değil, daha çok, -öncellerini Bogdanov ve taraftarlarında bulduğum- marksizmin, gerileme dönemlerindeki kimliklendirilme çabalarıyla açıklıyorum.

(8) "Eski Tüfek"lerden N.V. Çakırhan'ın açıklaması öğreticidir: "Bizim günümüzde (...) kavramlar saf, temiz, bozulmamış, yozlaştırılmamıştı henüz (. . . Şimdi ise) insan ne yöne bakacağını, nereye basacağını şaşırıyor. Kime inanacaksın, kime inanmayacaksın?" (agy)

ma yeteneği) olduğu gibi, olumsuz yetileriyle de (denetim, baskı, tekyanlı enformasyon, korku ve haberalma) önderin grupta "uyuşum" kurması olanaklı. İkinci durum görece daha kolay, ancak çok sağlıksız ve riskli, sonuçta da kısa ömürlü olurken; birincisi, az rastlanan, özgül önderlik yetilerini gerekli kılıyor. (9) Böylesi özelliklere sahip kişilerin bulunmadığı ya da dışlandığı koşullarda, kaçınılmazlıkla, olumsuz önderlik yetilerine sahip kişiler öne çıkabilmektedir. (Stalin'in kültürlü ve deneyimli eski Bolşevik önder-kadroları tasfiyesinin bir nedeni de burada aranmalıdır; o, böylelikle, kendisi çevresinde bir boşluk yaratmış ve otoritesini tartışmasız, seçeneksiz kılmıştır. (10)

"Yeraltı" birimindeki duygusal ortam da önemli bir belirleyici durumundadır. Grubun varoluş amacına uygun öyle bir sosyopsikolojik atmosfer yaratılmaktadır ki, bireyin bu ortamın etkisinden çıkabilmesi için güçlü dışsal etmenlerin oluşması ve bireyle doğrudan ilişkiye geçmesi zorunlu olmaktadır. "Yeraltı"nın içe kapalılık oranı büyüdüğü ve sonuçta, üye-bireyin başka ortamlarla doğrudan ilişkisi zayıfladığı ölçüde, onun grubun amaç ve varlığı dışında kendisini anlatması zorlaşmaktadır; deyim uygunsa, o bu ortamın tutsağı olur ve gittiği her yerde de bunu simgeler. Grubun varoluş mantığı üye-bireyin tüm düşünüş tarzına egemen olur. (11) Böylesi bir ortamın yaratılması, kuşkusuz, kendi başına olumsuz bir sonuç içermez. Tersine, büyük toplumsal altüst oluş dönemlerinde, bütün insani yetilerin, duygu ve düşüncelerin belli bir odakta yoğunlaştırılmasına katkı yapar; olağan dönemlerde rastlanması olanaksız özveri örneklerine yol açar. Böyle dönemlerde, "hastalanmak suç, ölmek davadan kaçmak" olarak yorumlanır. (12) Bununla birlikte, ayrıntılı ve nesnel bir çözümlemeye dayandırılmaksızın, öznel/sosyopsikolojik mekanizmalarla ve stabilizasyon koşullarında böylesi bir havanın pompalanması hem grup, hem de üye-bireyler açısından vahim sonuçlar getirebilir. Olumsuzluk buradadır.

"Yeraltı" normlarının doğrudan ve kolektif olarak yaşandığı sürenin olabildiğince uzatılması "yeraltı" biriminin kohezyon (kaynaşmışlık) *katsayısını* olumlu yönde etkiler. Leninist modelde en yetkin anlatımını bulan "tamgün profesyonellik" bu gereksinimden hareket etmektedir. Bu, aynı zamanda, "yeraltı" öğelerinin birbirlerini olumlu ve olumsuz yönleriyle daha iyi tanımalarına ve anlamalarına da yardımcı olur.

"Yeraltı'nın taşıyıcısı olduğu temel ereğin niteliği kuşkusuz belirleyici bir önem taşıyacaktır. Marksizm gibi, toplumun heryönlü dönüşümünü, yaşamın her tikel alanına özgü görüş ve projeleri öngören bir davadan söz ediliyorsa, bunun "yeraltı" öznesini etkilememesi düşünülemez. Grup üyelerinin bütün bu alanlarda bir düşünce yakınlığı

---

(9) Olumsuz önderlik ortamına ilişkin birkaç saptama: "MK ne derse onu yapıyorsun. Gizli bültenlerde ne verilirse onu alıyorduk"; "korkunç bir disiplin var (dı). Bu gibi anlarda herkesten şüphe etmek lazım" (Z.Anadol); "illegalite koşulları gereği bu (polis fobisi) adeta paranoya haline gelmişti" (Z.N. Erün); "daimi olarak herkes birbirini polislikle suçluyordu" (H.İ.Dinamo); "teorilerinin yetmediği yerde bolca 'hainlik' suçlaması yapılmıştır" (M.A. Aybar) (A.Akar'ın çalışmasından).

(10) "Otoritesi kesin olarak tartışılmazdı" (K.Korcan); "Stalin adeta tanrıydı" (A. Sayılgan) (agy.)

(11) Ş.S.Aydemir, kendi otobiyografik yapıtında, bu düşünüş tarzını şöyle betimler: ". . her zabıta v kasını mutlak bir 'sınıf kavgası' sayardım.' "Her açılan konuşmanın sonunu, mutlak dünya iktisadiyatına bağlıyodum. Bu iktisadiyatın üstünde ise mutlaka tezatlar, müstemleke veya sınıf kavgaları hakimdi. (. . .) Her konuşmayı, daha başlarken kendi mantığıma çeviriyordum. "(Ş S.Aydemir, **Suyu Arayan adam,** s.383)

(12) "Komsomol Hasan"dan Aktaran A.Akar, agy.

sağlaması ve bunun olgunlaşmadığı koşullarda, bu alanlara ilişkin görüşlerin dışa vurulmaması kolektifin yapısı bakımından gerekli sayılır. Bu yüzden, "yeraltı" mantığında kuramsal düşünmenin küçümsenmesi, hatta dışlanması sık rastlanan bir özelliktir; bunun yerine, sonul amacın sürekli vurgulanması, bireylerin bu beklentiyle -ve kuşkusuz, bunun altını doldurmaksızın- motive edilmesi tercih edilebilir. (13) Düşünsel etkinlik geleneğinin zayıf ve köksüz olduğu toplumlarda ise, bu tür bir manipülasyon görece daha kolay olacaktır. Böylece, görüntü düzeyinde de kalsa, ideolojik bir monolitiklik sağlanmış olur. Ne var ki, oldukça önemsiz gibi gözüken konularda başlayan ve kendiliğinden gelişen bir tartışmanın, giderek, bu görüntüsel monolitikliğin özsel naifliğini gün ışığına çıkardığı ve "yeraltı" kolektifininn varlık nedeninin bile riske girebildiği durumlar hiç de birer aykırı değildir.

"Yeraltı'nın soluduğu toprak da dikkate alınmalıdır. Bununla, tarihsel/toplumsal/kültürel gelenekler yelpazesinin kastediyorum: Tarihsel gelişmeler, toplumdaki örgütlenme modelleri, devletin geleneksel ağırlığı, nonsekülarizmin tarihsel oluşumlardaki rolü, grupsal ve toplumsal dayanışma biçimleri, dinsel baskılar, ulusun özgül ruh durumları, kültürel kalıt ve verili düzey, vb., vb.

Son olarak, "yeraltı" bağlamında kişilik sorunsalını ele almayı amaçlıyorum. Böylesi sıkı, kompakt bir toplulukta kişiliğin oluşması ve bir anlatım tarzı oluşturması başlıbaşına bir sorun oluşturur. Bireyin bir anlatımı olarak kişilik, Marks'ın deyişiyle, toplumsal ilişkiler 'ether'i içinde kendisini gerçekleştirir. Örneğimizdeki 'ether' ise "yeraltı" nın kendisidir. Kişiliğin "bireyin organik gövdesi dışında bulunan bir alanda" gerçeklik kazanması ve bunun, yalnızca toplumsal etkileşim mekanizmalarını değil, aynı zamanda öteki bireyleri de, kişilik ve şeyleri de kapsadığı saptaması bizim tikel alanımız için, çok daha fazlasıyla geçerlidir. Bu alanda, tam anlamıyla, "başkaları yoluyla kendi kendimiz oluruz." (14) O nedenle, Ş.S.Aydemir'in "partilinin parti tarafından imal edilmesi" formülasyonunda pekçok doğrunun içselleştirildiğini düşünüyorum. "Yeraltı" kolektifinin çok sıkı bir kohezyona sahip olması zorunluluğu (benzeri bir duruma, devrimci erkin ilk yıllarında da rastlamak olasılıdır) dikkate alındığında, partilinin parti dışında ne denli güçsüz olduğu sezinlenebilir. Onun "bir lider, bir kahramn olsa bile nasıl yapayalnız bir mahluk olduğunu; (...) parti onu bıraktığında (onun kolaylıkla)bir hiç" (15) durumuna geldiği anlatımı, eksik bir sunum olsa bile, büsbütün yanlış değildir. (16)

---

(13) Bu beklentinin boyutlarının anlatmak bakımından iki örnek: "Ben yakın sanıyordum (cihan inkilabını), olmadı, halen de bekliyorum" (C.Aktimur); "hep sosyalizm gelecek diye yaşadım" (E.Atılal) (A.Akar'dan, agy)

(14) Vigotski'den akt. Petrovski, agy.

(15) Ş.S.Aydemir, agy,

(16) Eski Bolşeviklerin Stalin'e karşı çıkıp "parti dışına düşmek" ten neden bu denli korktuları, bu yüzden, ona karşı neden zamanında bir

Artık, bıraktığım yere dönebilir ve Lenin öncesi ile leninist "yeraltı" tipolojisine yönelebilirim.

Yazık ki, ülkemiz "yeraltı"sında genelde sanıldığının tersine, bu konudaki leninist-konsept kendi "ulusal" öncellerine çok şey borçlu bulunuyor. Bu yüzden de, leninist "yeraltı"yı yeterince tanımlayabilmek için, öncelikle ve özellikle narodnik ve erken narodnik "yeraltı"yı tanımlamak zorunlu oluyor. Bu sonuncuların sosyopsikolojik özellikleri de elbette kendi öncelleriyle bağlıdır. Yani, bir yandan, jakoben fraksiyonlarla, Birinci ve İkinci Enternasyonal deneyimleriyle, düşünsel zeminde ütopistlerle, anarşistlerle, sol hegelcilikle, kısmen ve yarı içgüdüsel olarak Nietzsche'yle, Proudhon, Bakunin, Kropotkin ve Neçayev'in görüşleriyle, öte yandan *mir* örgütlenmesiyle, çarlığın özgüllükleriyle, dekambristlerle, Stepan Razin ve Pugaçev'le bağlanıyorlar.

Aşırı baskı ve terör, toplumsal/ekonomik yapının geriliği, yalıtlanmışlık, örtük umutsuzluk, eksik bir sınıfsal oluşum ve buna koşut, eksik bir sınıf savaşımı anlayışı "ne pahasına olursa olsun birşeyler yapmak" motivasyonuyla birleştiğinde, karşımıza, anarkonarodnik "yeraltı"nın özgül tipolojisi çıkıyor. Bu tipleme, Bazarov'un ağzından kendisini, "biz dövüşmek diyoruz da, başka birşey demiyoruz" diye formüle ediyor.

Aşırı coşkulu ve öz olarak idealist olan Rus aydını, kişinin kendini *tüketerek* toplumsal ideali üretmesine yatkınlık gösteren Rus ulusal özelliğinden hareket ederek, Raskolnikov örneğinde olduğu gibi, "yüce bir ilke uğruna" herşeyini vermeye, kendisi için değil, başkaları için kendinden vazgeçmeye hazırdır. "Özgürlükten feragat ederek özgür olmak" erken narodizmin önemli bir sosyopsikolojik karakterizasyonu durumundadır.

Bireyin kişiliğe dönüşümünde önemli bir sosyoekonomik formasyonu niteleyen kapitalizmin olağanüstü zayıflığı koşullarında ve üstüne üstlük, topluluk (cemaat!) duygusunu öne çıkaran *mir* geleneği ortamında, topluluğun ve kişiselleşememiş bireyin yüceltilebileceğini sezinliyorum. Nietzsche'deki aşağılanan insanla (kişilikle) ve antihümanizmle felsefi ilintisi (ilk bakıştaki paradoksal görüntüsüne karşın) ciddi bir sorunsal oluşturan kişisizleştirme, kişilik düşmanlığı ve bağlı olarak, topluluğu yüceltme kavrayışları erken narodik "yeraltı"nın örgütleyici harcını oluşturmuşa benzemektedir. Dostoyevski'nin *Ecinliler*'indeki P.Verhovenski, "herşeyi birbirine bağlayan harç kişinin kendine özgü bir düşüncesi olmayışı utancıdır" derken, bana bundan farklı birşeyi anlatmış olmuyor ve çağrısıyla, okuru, çok net bir şekilde, aynı düzleme çekiyor: "Bize gerekli olan, örgütlü bir boyun eğiştir." "Yeraltı"nın kolektivitesinin, o aşamada, bunlara yanıt verdiğini sanıyorum.

"Yeraltı" adamı, kendi tipolojisinin idealine yaklaştığı ölçüde kişiliksiz ya da deforme bir kişiliğe sahip bir özne olarak öne çıkıyor. Bu psikolojik sorgulama ve çözümlemenin en yetkin biçimde *Yeraltından Notlar*'da yapıldığını düşünerek, bunun,

---

tavır geliştiremedikleri ve yine bu yüzden, Stalin'in onları "parti dışına sürerek", neden bu denli kolaylıkla, inanılmaz ölçekte güçsüzleştirebildiği sorularının yanıtları da, sanırım, bu olguyla ilintili bulunuyor.

özellikle birinci bölümünün yeniden ve bu gözle okunmasını öneriyorum. Burada Dostoyevski "içi hınçla dolu, gösterişsiz bir adamı" betimliyor. Bu, henüz örgütlü "yeraltı"nın değil, örgütsüz "yeraltı"nın bir öğesidir ve belki de, bu nedenle -yani, kendisini gerekçelendirecek net bir toplumsal amacın olmayışı ve yasal/hukuksal baskısıyla karşı karşıya bulunmaması nedeniyle- çok daha anlamlı bir mesajı, çok daha net biçimde iletiyor. Örgütsüz "yeraltı", çoğu kez, örgütlü "yeraltı"da kendisini özgül biçim ve tarzlarla kodluyor; bireysel boyutta ise, bilinçaltına aktarıyor. Erken narodizmden narodizme geçiş, bu anlamda, daha yetkin bir kodlamayı ima ediyor.

Narodnik dönemin tipik, yani örgütlü bir "yeraltı" tipolojisi Trifonov'un, o dönemden bir kesiti anlatan *Sabırsızlık Zamanı*'nda, "Zemlya i Volya" ve ardından da "Narodnaya Volya" üyesi olan Tikomirov karakterinde kendisini ele veriyor. Halkın gücüne pek güvenmeyen, kendi yakın çevresini (grubu) esas alan, hiyerarşi fetişizmiyle malül olan bu "yeraltı" adamında, gelecekteki leninist "yeraltı"nın kimi özelliklerini, modifiye edilmemiş durumlarıyla görebilmek mümkündür. (Daha sonra, Tikomirov yurtdışına çıkıyor ve ardından, çarlıkla uzlaşarak, onun adına çalışmaya başlıyor.)

Elbette, ne şimdi, ne de ilerde yazdıklarımla, "yeraltı"nı yargılamayı, onu bir yergi (yahut övgü) sıfatıyla nitelemeyi hiç düşünmüyorum. Nesnel ve tarihsel koşulları hep aklımda tutmaya çalışıyorum. Onların arasında sık sık görülen inanılması güç kahramanlıkları, sırtlanılan büyük özveriyi hiç unutmuyorum. Ne var ki, burada ben "yeraltı"nın sosyopsikolojik özelliklerini koşullandıran öğeleri sorgulamak durumundayım ve bu da, söz konusu öğeleri sürekli ve sürekli gerekçelendirilerek yapılamaz.

Leninist "yeraltı" böylesine zengin ve çeşitlilik taşıyan bir geleneğe dayanıyor. Ve onun özgül kural, norm ve değerlerini iyi anlayabilmek için, bu geleneğe az çok aşina olmak gerekiyor.

Bu anlayışın ülkemiz ve günümüz açısından oldukça önemli olduğunu, sanırım herkes teslim edecektir. Birincisi, deforme edilmiş durumuyla bile olsa, ülkemizdeki "yeraltı" yakın bir geçmişe kadar bütünüyle, günümüzde ise "eleştirel" bir yaklaşımla, ama yine de belirleyici şekilde bu anlayışın etkisiyle yaşıyor, dahası ona öykünüyor. İkinci olarak, "yeraltı" psikozunun en azından kimi kesimlerde aşılmaya başlandığına ilişkin ilk belirtilerin ortaya çıktığı günümüzde ve önümüzdeki yakın gelecekte, -bu anlayış terk edilse bile- onun hayaletinin oldukça uzun bir zaman daha var olacağı ve dolaylı bir etkide bulunacağı açıktır. Üçüncü bir nokta, onun varoluş koşullarının ve dinamiklerinin netleştirilmesi ölçüsünde, böyle bir anlayışın güncel işlevselliğinin de daha açık bir tarzda sorgulanabileceğidir. Son olarak, yeniden yapılanma ve yeni bir düşünme tarzının gerektiği koşullarda bu özgül sosyopsikolojinin ne ölçüde dışsal bir öğe olarak kalabileceğini anlamak gerekiyor.

Leninist "yeraltı", çok belirgin bir şekilde, Babeuf'ün "ezilenlerle ezenler arasındaki bu müthiş dava ancak 'avukatlar' aracılığıyla yürütülebilir" saptamasından hareket

etmektedir. Lenin bunu, on akıllı adamın yüz ahmaktan daha işlevsel olduğu teziyle formüle ediyor. (Burada, parantez içinde de olsa, Dostoyevski'nin "yeraltı adamı"nın "zeki insanların ("yerüstü"nde) önemli bir iş tutamayacakları, tutanlarınsa aptal oldukları" yollu özyüceltimini eklemeden geçemeyeceğim.)

Kuşkusuz, Lenin'in argümanlandırmasında operatif oluş büyük bir rol oynuyor. O koşullarda ve o ortamda, ancak 24 saatini devrime hasreden insanlarla böylesi bir partinin örgütlenebileceği, bana da oldukça mantıklı ve akılcı gözüküyor. Ama "yeraltı", şişesinden çıkan cini andırıyor ve onu yalnızca Lenin -ve bir ölçüde de, yakın çevresi denetleyebiliyorlar. O yüzden, geliştirilmeye değer bir tez olarak, Lenin'in partisiyle (özellikle stalinci deformasyonla birlikte ve bundan sonra) leninist partiyi birbirinden ayırt etmek gerektiğini yazıyorum. Lenin'den sonrakiler ise bu cini, kendi karşıtlarını ve potansiyel karşıtlarını "yemekte" kullanabiliyorlar. Stalin bu ruhu çok yakından tanıyan ve taşıyan bir önder olarak, "yeraltı"nı çoğu kez belirleyici bir etken, en azından bir katalizör öğe gibi seferber ediyor. (Dikkat edilebileceği gibi, erkteki bir parti için hâlâ bu terminolojiyi kullanıyor ve başta getirdiğim tanımı anımsatıyorum: Stalin'in yaslandığı güçler, *görünüm olarak* yasal oynamak durumunda olmakla birlikte, hukuksal/tüzüksel olarak hâlâ yasadışı öz taşıyan işlevlerle donatılmışlardır. Sıkışılan noktada yeni bir yasa maddesi, yeni bir MK kararı, hatta Politbüro ya da Genel Sekreterlik yönergesinin yasadışılığı kolaylıkla "yasal" kılabilmesi bunu pek değiştirmiyor. "Yeraltı" artık *görünüm olarak* yoktur. Ama aslında, oldukça kapalı bir nomenklatura ve doğrudan ona bağlı adeta özel bir aparat vardır ve bu, benim getirdiğim "yeraltı" tanımlamasına pek de aykırı düşmüyor. "Yeraltı"nın özgül karakteristikleri bu yapıda bütün dirimselliğiyle ayaktadırlar. Bu katman, partideki sağlıklı öğelerle sürekli bir çelişki içinde yaşamakta ve bu çelişki, partinin bütünüyle bir "caniler örgütü" olmasının önünü kesmektedir. Stalin ve (hem o dönemdeki, hem de poststalinist evredeki) "ufak stalinler" bu mekanizmayı kullanarak "gitmeme" koşullarını yaratıyorlar.

"Yeraltı" dinamiklerine sarılan kesimler ile karşıtları arasında çelişki keskinleşirken, önce "düşmanlar"a, sonra "olası düşmanlar"a ardından karşıtlara (muhaliflere) ve olası karşıtlara, "kuşkulular"a ve giderek, farklı düşünce taşıyan herkese karşı yönelen bir şiddet ve terör dalgası gelişiyor. Konumuz açısından terörün önemi, onun "yeraltı"nın sosyopsikolojisini ve kurallarını (hukukunu) "yerüstü"ne dayatma girişimi olmasından ileri geliyor.

"Öncülük" mantığının bu sosyopsikoloji ile buluşması, hem içe kapanıklılığı gerekçelendirmeye yarıyor, hem de öncülüğü daha baştan fiktifleştiriyor. "Yerüstü"ne taşınan "yeraltı"yı gerekçelendirme, savunma mekanizması giderek, kaçınılmaz olarak gelişecek ve genişleyecektir. Özgül kurallar, özgül normlar, özgül değer yargıları, hatta özgül jargonlar geliştirerek kendi mantığını sağlamlaştırması zorunlu olmaktadır. Lenin'in özgül koşullarında köklü nesnel/toplumsal nedenlerle bağlı olan kurallar güncele taşınmakta; ama bunun sonucu, çoğu kez, "organın dokuyu reddetmesi" olmaktadır. Bu ise voluntarist tutumları, otoriterizmi, giderek zorbalığı gündeme getiriyor.

Böylesi bir yapının kendini her somut olayda yeniden üretmesi bir yana, genel olarak idame ettirebilmesi bile, açıktır ki, çok zordur. Bu zorluğu aşmak için, "yeraltı" zo-

runlu olarak, yeni öğeleri devreye sokuyor. Burada değinilmesi gereken psikolojik öğelerden birisini ben "barikat mentalitesi" diye niteleyeceğim. Devrim durumunda, en azından devrimci bir durumda gerekçelendirilebilecek bir mantıkla, ama "olağan" durumlarda da dayatılabilecek şekilde, "bir taraftan olmayanın öbür taraftan olduğu" kurgusu üretiliyor ve kabul ettiriliyor. Ve daha da vahimi, o "bir taraf", hep "yanılmaz önder"in bulunduğu taraf oluyor. Leninist "yeraltı" öğelerinin oldukça farklı ortamlara, eklektik bir şekilde taşınması ancak kimi leninist normların dışlanabilmesiyle mümkün olabiliyor: Örnek durumumuzda, eleştiri gerçeklikte dışlanıyor, otorite mutlaklaştırılıyor, vb.

Bununla bağıntılı olarak, kişilik erezyonu kurallaşıyor. Kişiliğini korumak, geliştirmek için gerekli psikolojik ortam "kolektivizm" gerekçesi ardında silikleştirilebiliyor. "Yeraltı" partisi içindeki enformasyon ağı ve sosyopsikolojik etkileşim kişiliğin gelişmesi lehinde ısrarlı bir işlev görmüyor. Tersine, "kendini feda etme" anlayışı yüceltiliyor, öne çıkıyor ve bu, yazık ki, "hiç şaşmayan doğrular" (sonuç olarak da, "yöneticiler") için talep edilebiliyor. Kişilik, sonul çözümlemede, "dişlinin bir vidası" olarak algılanırken, "yeri doldurulamayacak insan yoktur" nosyonu yaygınlaştırılıyor.

Yine bunların bir türevi olarak, müdahalesizlik, edilgenlik, neferlik, "suya sabuna dokunmamak" biçiminde kendini ele veren bir konformizm pompalanıyor. "Söz dinleyen", "saygılı" militan tipolojisi vazgeçilmez bir "yeraltı" normu oluyor. Bu ise, ister istemez, -kuşkusuz haklı gerekçelere de dayanabilen- toplumsal/politik hareket noktalarını bir yana bırakan, amansız bir kariyerizmi devreye sokuyor. "İlerlemek için söz dinlemek gerekir", "sık sık itiraz etmek, karşı düşünce dile getirmek hoş görülmez" nosyonları üzerine kurulu bir psikolojik ortam yeşeriyor. "Birlik" tekseslilik olarak algılandığından, çokseslilik hemen "karşıtlık" damgası yiyebiliyor. Ve sonuçta, böylesi bir "yeraltı" psikolojisi kaçınılmazlıkla, "ne söylüyor"dan çok, "kim söylüyor" ölçütünü beslemektedir.

Dolayısıyla, "yeraltı" grubu oldukça operatif ve hemen hemen sınırsız (denetimsiz) yetkilere sahip az sayıda yöneticişef ile, onların yakın çevresinde yer alan, ancak belirleyici özellikleri "söz dinlemek" olan yönetim kademesi tarafından çekip çevriliyor. Bu ikincil kademe (belki, bir üçüncüsü daha) çoğunlukla bir "tampon mekanizma" işlevi görebiliyor. Şeflerin rahat çalışmasına zemin hazırlıyor ve kendileri şef olmayı bekliyorlar, bunu umuyorlar.

Tuhaf gözükebilir, ama bir olgudur ki, böylesine operatif bir "yeraltı" anlayışı son derece edilgen bir "yerüstü" anlayışını yaratıyor. Büyük olasılıkla, devrim çanlarını bekleyerek, o zamana dek "birlik ve beraberliği", "sürekliliği" korumak güncel durumlara karşı etkin alternatifler üretememeyi, hatta ilke olarak böylesi bir yaklaşımı reddetmeyi doğuracaktır. Dostoyevski'nin "yeraltı adamı" gibi, bir yanda uğrunda canını vermeye hazır olurken, öte yanda, aradığını bulmaktan ödü kopan yapılar/insanlar oluşuyor. "Çünkü, bulursa, arayacak başka birşeyi kalmayacağını hissetmektedir"ler. Bu ise, "kendisi için yeraltı"dan başka birşey değil !. .

☆ ☆ ☆

Şimdi, ciddi altüst oluşlar döneminde yapılandırılan ve hemen hemen kısıtlanmamış ölçekte baskı ve şiddetin kolayca devrimcilere karşı uygulanabildiği dönemlerde geliştirilen "yeraltı" kurallarının, açık ya da örtük biçimlerde, günümüze taşınmasının ne gerekli ne de mümkün olduğunu belirtmenin zamanı gelmiş olmalıdır.

Bir kez, insanlığın ortak global vicdanı ve bilinci böylesine kısıtlanmamış baskı ve şiddeti artık kesinlikle kabul edemez bir düzeydedir ve o nedenle, bunun antikoru olarak geliştirilebilecek derin gizliliğe, "yeraltı"na gerek kalmıyor.

İkincisi, insanlığın çıkarlarını öne alan bir anlayışın sınıfın bile dar bir kesimini, "öncü"yü özne alan bir darlıkla uygulanabilmesi mümkün gözükmüyor.

Üçüncüsü, marksizmin artık bir yaşama ve gelişme tarzı olması kaçınılmaz gözüken demokratizm, çoğulculuk, katılımcılık, özgürlükçülük, yenilenme ve açıklık, herkesin kabul edebileceği gibi, "yeraltı" normlarıyla bağdaşır şeyler olamaz.

Dördüncüsü, yeni düşünme bağlamında marksizmin temel konseptleri "yeraltı" ortamında doğal bir yaşama ortamı bulamayacaklarından, böyle bir ortama yönelmek, hele onu kutsamak hiç gerekmiyor.

Ayrıca, sınıf savaşımının güncel durumu, yakın perspektifleri ve öznel dinamikleri "yeraltı"nın ne nesnel ortamıyla, ne de onun özgül sosyopsikolojisiyle uyuşuyor.

Bu karşı gerekçeler çoğaltılabilir.

Ama bunlar bile şunu bana net olarak anlatıyor ki, yeni tarz düşünmenin ve yeni tarz bir marksizm pratiğinin taşıyıcısı kesinlikle "yeraltı" olamaz. Dahası, "yeraltı"yı kerte kerte elimine etmenin de, yenilenmeyi dondurma riski göze alınmadan, çözücü olabileceğini düşünmüyorum. Çünkü, herşey bir yana, "yeraltı" kendi özgül mekanizmaları ve özgül sosyopsikolojisiyle, -kabul etmek gerekir ki- henüz "yeni"den çok daha güçlü bir konuma sahip bulunuyor. Bu sosyopsikolojiyi evrimsel yolla dönüştürmenin çok zor, hatta asıl olarak olanaksız olduğu düşüncesine yatkınım.

Öyleyse, hem bireyde, hem de "yeraltı"da bir "devrim" yapmaktan başka bir seçenek kalmıyor.

KAPİTALİZMİN DEMOKRATİK TERAKKİSİ

Hüseyin HASANÇEBİ

Biz, "eli kalem tutan" (!) marksistler, büyük bir beceriyle yarattığımız ve yaratırken kendimizi de yarattığımız şartlı düşüncelere karşı yeni bir cihad yürütüyoruz ve kanım o ki, bu kez bütün ölçüleri kaçıran bir kolaycılığa şartlandırmak istiyoruz; tabii bu arada kendimizi de şartlandırarak. Marksizmin bence asıl talihsizliği bizim gibi, eğitimi, tecrübesi ve becerisi sığ halklar üzerinden ve bu niteliklerden nasibini fazlasıyla almış marksistler elinden gelişmek zorunda kalmış olmasıdır.

Sosyalizmin tıkanmalarını, açmazlarını ve eksiklerini bulmaya çalışırken yürüttüğümüz mantık bizi hemen Komintern'e, 3. Enternasyonel geleneğine ve bütün müsibetlerin kaynağını bir anda keşfetmiş olmanın duyumsuz sevincine ulaştırıyor. Komintern monolitik bir marksist anlayışı geliştirmiş, bu anlayış herşeyi birbirine benzetmiş ve böylece sosyalizmi felakete götürmüştür. Nedir bu monolitizmin belli başlı göstergeleri? Tek tip partiler, tek tip sosyalizm, kapitalizme karşı tek tip mücadele stratejisi, tek tip devrim anlayışı, tek tip program ve saire... Kısaca bugün "klasik" dediğimiz şeyler.

Mutlak bir eşitlenme olmamıştır, olamazdı da. Örneğin SSCB'de toprağın özel mülkiyeti sıfır, Polonya'da yüzde 80. SSCB'de özel bir işportacı tezgahı bile yok. Macaristan'da 500 işçiye kadar çalıştıran özel sektör var. Demek ki, ekonomik yapılanma açısından tek tip sosyalizm olmamış.

Kapitalizme karşı mücadele staratejileri ve izlenen programlar yönünden baktığımızda da "klasik" göremiyoruz. Her ülkenin partisi kendi koşullarının analizinden çıkardığı sonuçları formüle etmeye çalışmış. Bu program ve stratejiler ülkeden ülkeye olduğu gibi, değişen dönemlere göre de çeşitlilik göstermiş. Demokratik görevlerin kapsamı, antitekel öngörülerin ve yaptırımların genişliği, özel mülkiyete yaklaşım ve siyasi demokrasi gibi temel konularda kendi özgün açılımlarını veren programlar oluşmuş.

Benzerlikler yok mudur? Vardır, fakat bunlar keyfi benzetmeler değildirler. Çağın veya dönemin global marksist analizine dayanan benzerlikler vardır. Bu, kaçınılmaz benzerliktir ve "klasik" denebilecek bir programatik anlayış oluşmuşsa, bundandır.

Unutmamak gerekir ki, bunlar marksist programlardır ve işçi sınıfının verili pozisyonundan hareket etmektedirler. Kapitalist bir zeminde işçi sınıfının toplumsal pozisyonu, soyutlanarak indirgenmiş şekliyle tek tiptir ve *sömürülmedir*. Ancak bu soyutlama, hiç bir şeyde göremeyeceğimiz kadar somuttur da. Sömürüye karşı yola çıkıldığında ilk *klasik* kendiliğinden oluşmaktadır.

Bu *klasik* programatik çıkış noktasından hareketle en çok iki stratejik varyant oluşturabilirsiniz. Bunlardan biri, sömürülen sınıfın sömürüyü ortadan kaldıracak olan iktidarını öngören varyanttır ve 3. Enternasyonel bu yol üzerinden yürümüştür. İkinci varyant sosyal demokrat yoldur; sorunu demokratizm olarak koymakla yetinir; sömürüyü ortadan kaldıracak gelişmeyi kapitalizmin daha daha gelişmesine bağlar.

Kapitalizmi işçi sınıfının "devrimci diktatörlüğü" aracılığıyla aşmayı örgören 3. Enternasyonal çizgisindeki partilerin programları sosyalizmi özel mülkiyetin topyekün ilgasına doğru düşünür ve düzenler. Bu ilganın başlangıcı olarak da bir siyasal devrimi kaçınılmaz görür. Kapitalist toplumsal ilişkiler sistemini, işçi sınıfını merkeze koyan bir açılımla ve bir süreç dahilinde çözmeye çalışan bu *klasik* programatik yaklaşım *zor* ve *ikna* biçimlerini vaazetmeksizin içerir. İşçi sınıfının diktatörlüğünü ise, tıpkı burjuva demokrasisi gibi, ve fakat sınıf öznesi değişmiş olarak koyar.

Kapitalizme karşı sosyalizm sorunu eğer marksizme uygun olarak konulmuşsa ister istemez bu klasik çizgileri içeren bir programla yürünecektir. Öte yandan, programların evrensel bazı ortak özellikler taşıması da marksizmin temel varsayımlarından birine dayanmıştır. Marks komünist devrimin dünya çapında olacağını, devrim tarafından yıkılacak olan kapitalizmin de dünya çapında bir toplumsal sistem oluşundan çıkarmıştır. Buna göre kapitalizm, her ülkede, geri olanın geleceğini gelişmiş olanda görebileceği bir ilişkiler sistemi yaratmıştır. Bu da marksistleri benzer sorunlarla mücadele etmek ve benzer çözümler üretmek zorunda bırakır. İşçi sınıfının enternasyonalist pozisyonu nedeniyle oluşan benzerlikleri de düşünürsek, Komintern çizgisi üzerinde ortaya çıkmış programların, hiç bir zorlama gerektirmeyen benzerliğine yaklaşmış oluruz. Temel yaklaşımları yönünden sosyal demokrat parti programları da ortak özellikleri olan klasik programlardır.

Eğer marksist parti ve hareketlerin reel tarihine programları açısından bir eleştirimiz olacaksa, bu her bir parti için ayrıca düşünülmelidir. Komintern geleneğinden olsalar da

pek çok parti, kapitalizme karşı mücadelenin genel teorik iskeletini kendi ülkesinin sosyal dokusuyla doldurmaya çalışmış ve başarılı olmuştur. Toplumunda marjinal ve hatta deklase durumda olan komünist partilerinden pek çoğu için söylemek mümkündür ki, şablon programlardan daha ileri ve canlı bir programatik yaklaşım oluşturamamışlardır.

Kapitalizmi, Lenin'in onu "çürüyor" diye tanımladığı dönemdeki haliyle kavrayıp bununla yetinmek, bu toplumsal sistemin yaşamaya devam eden dinamiklerini ve bu dinamiklerle yaşadığı değişimi görmemek, programatik perspekstiflerin *klasik* biçimlerini daraltmış, bazan da büsbütün işlemez duruma sürüklemiştir. Programların detayında sürekli yansıması gereken gelişme ve değişimler öylesine uzun bir dönem ihmal edilmiştir ki, bugün neredeyse marksist hareketler için, topyekün bir programatik yenilenmeden sözedilir hale gelinmiştir.

Bu noktadan programatik yenilenmeyi klasik programların genel çerçevesi dışında kuramazsınız. Kurarsınız ama, bu kapitalizme karşı mücadele anlayışını başka bir platforma, sosyaldemokrasinin klasik platformuna taşımanız sonucunu doğurur. Böyle bir programa "marksist programdır" demeniz, onun marksizmle bağını kurmaya yetmeyecektir.

Şu nedenle: Programın marksist ayaklarından birini, işçi sınıfının hakim sınıf haline gelmesini ve bu hakimiyetin sosyal ve ideolojik veçhesinden bağımsız olmayan siyasal iktidarda olma koşulunu kaldırmış oluyorsunuz. Bu, siyasal devrim öngörmeyen bir perspektif oluyor. Bu perspektif içinde gene sosyalizmi bir *amaç* gibi koyabilirsiniz; ama işçi sınıfını bağımsız bir misyon olarak tarif etmemek ve sadece kapitalizmin taşıdığı dinamiklerden bir dinamik olarak görmek koşuluyla. O zaman varsayımınız, kapitalizm içinde kalarak kapitalizmi aşmaya dönüşür.

Yuri Krasin Avrupa'daki işçi sınıfı partilerinin klasik antitekel programlarının "tıkandığını" söylüyor, onlara izlenecek yol olarak "kapitalizmin demokratik gelişme varyantı"nı gösteriyor. Her biri önemli bir sosyal reform olan ve aynı önemde siyasal dönüşümler gerektiren, mantıksal bir *talepler*, zincirinden oluşan bu yolu Krasin bir "geçiş" programı olarak değil, kapitalist form içinde sosyalizmin inşasını da içeren ve siyasal iktidar değişikliği öngörmeyen bir strateji olarak öneriyor. Marksist varsayımların bu kurgu içindeki yeri, siyasal devrimin, sosyal devrimin tamamlandığı noktada gerekeceğinden yani hiç gerekmeyeceğinden ibaret kalıyor.

Krasin'in maksimal taleplerinden hemen ve ebediyyen vazgeçmeyi teklif eden bu programatik kurgusunu marksist açıdan çözümlemek henüz mümkün olmadı. Ben olabileceği kanısında da değilim. Çünkü, reformlar yoluyla kapitalizm, "sosyal refah devleti" ve "refah toplumu" gibi izafi çağrışımları güçlendirerek gürbüzleşiyor ama *sönümlenip sosyalizme ulaşacağını* haber veren bir "sosyal kapitalizme" doğru evrilmiyor. (bu noktayı özellikle temel üretici güç insan açısından, ciddi ve yoğun biçimde tartışmalıyız.)

Eğer Krasin'in kurgusunu, bizlere de ışık tutup tutamayacağını anlamak için tartışacaksak, ulaştığı sonuçlara değil, dikkatimizi, onu böyle düşünmeye sevkeden nesnel sebeplere yoğunlaştırmalıyız. Örneğin TBKP programı, Krasin'in kurgusundan aceleyle

çıkarılmış silik bir fotokopi olmasından ötürü değil, klasik marksist çerçeveden klasik sosyaldemokrat eksene doğru kaymasından dolayı da değil, programatik sorunlara ve toplumsal-tarihsel gelişme sorunlarına marksizmin *içinden* bakmayla, *dışından* bakmak arasındaki *farkı* ortadan kaldırdığı, ama buna mukabil gene de marksizm içinden savunulduğu için "yeni" dir; yeni hiç bir şey içermediği halde.

Buna mukabil, marksistlerin, programatik perspektiflerini genişletmelerini gerektiren sebepler bir hayli fazladır ve bu, Türkiye'deki marksistler için de böyledir. Reel sosyalizmin çöküşünü hazırlayan bir dizi tarihsel neden, kapitalizme karşı mücadele platformuna mutlaka yansıyacaktır. Kapitalizmin içinden çıkan ve işçi sınıfı ile klasik marksist aydınlar temeli dışında gelişen alternatif dinamiklerin de marksist programatik açılımlarda yeri olacaktır. Bütün bunlara, *işçilerin durumundan* ötürü marksist temel varsayımların geçirdiği buhranı da eklediğimizde, programların yeniden çözümlemelerle zenginleştirilmesi ihtiyacı daha iyi anlaşılır. Marksistler bunu, klasik programatik öngörülerini koruyarak başarabilirler. Aceleye mahal yoktur (*).

(*) "Klasik program" kavramından, kavramla ilgisi bulunmayan anlamlar çıkarıldığını sanıyorum. İngiltere'de ve Pakistan'da ortaya konan klasik bir programın, birbirine benzemeyen iki ayrı program olacağı besbellidir. Klasik olmaları, işçi sınıfının pozisyonundan çıkarak kapitalizme alternatif bir toplumsal proje sunmaları ; perspektiflerini bir iktidar çözümlemesine, dolayısıyla da bir siyasal devrime bağlamaları nedeniyledir. *İktidar dışı* perspektiflerini, iktidarla kaim bir sürece bağlamayan programlar hem klasik olmaktan çıkarlar, hem de marksist olmaktan. Marksist partiler bu tarz "demokratik", "ulusal", "cephesel" "bloksal", vb. programların oluşumuna katılırlar, bu onların kendi programlarını gereksiz kılmaz.

Bir şey daha: Marksist partilerin programlarını klasik bir temelde benzeşmeleri olgusu, günümüzde, geçmişe oranla daha da güçlenen bir olgudur. "Dünya ekonomisi" teorileri bu gerçeğin argümanları üzerinden gelişmektedir.

TARİHSELLİK İÇİNDE PARTİ KONSEPTİ

Selçuk ÇALHAN

İşçi sınıfının ortaya çıkışı ve gelişmesi ardından, kapitalizm içindeki mücadelesinin yöntemi ve aracı olarak örgütlenmesinin biçimi, parti konseptinin ortaya çıkması ve gelişim çizgisindeki yeri ve başardıkları günümüzde yeni oluşumların dayattığı ortamda, geriye bakarak bugüne gelmenin önem ve gerekliliğini zorluyor. "Nasıldı?" sorusundan kalkarak yapılacak böyle bir irdeleme, şimdiki örgüt konseptimizde nelerin olmamasının yanıtlarını da bir ölçüde verecektir. Ülkemizde de görülen ve halen bazı siyasi taraflarca da sunulmaya çalışılan, alıntılarla desteklenen model şimdiye değin, klişeleşmiş tanımların dışında pratik pratik olarak da hiç birşey sunmamıştır. Leninist parti tanımlaması olarak gösterilen şeyler, acaba gerçekten leninist miydi? Ya da leninist parti neyi ifade ediyordu ve bugün için bize ne sunuyor?

Marks-Engels'de Parti

Marks ve Engels'de örgüt sorunu fazla irdelenmez. Marks, teorisine dayanarak kapitalizmin yıkılması ve işçi sınıfının bu misyonu yerine getirmesi için "örgütünden başka" dayanağının olmadığını vurgular. Ama, yine onlar, 1885'de, "Alman protetaryasının ne açık, ne de gizli bir resmi örgüte artık gereksinimi olmayacağını; aynı toplumsal sınıfa ait ve aynı fikirleri ileri süren yoldaşların basit ve doğal bağı, ne tüzüklere, ne yöneticilere ne de başka somut biçimlere ihtiyaç olmaksızın, tüm Almanya imparatorluğunu sarsmaya yeterlidir" diyorlardı. Ne ki, buradan, Marks ve Engels'e göre "parti gereksizdi" anlamı da çıkartılmamalıdır. Çünkü, savlanan kapitalizmin devrimcileştirici etkisiydi.

Leninist Parti

Plehanov 1883 yılında "güçlü, iyi örgütlenmiş bir sosyalist işçi partisine" gereksinim olduğunu söylüyordu. Daha sonra, Lenin'in önderliğindeki bolşeviklerin mücadelelerinde giderek olgunlaşan "yeni tip parti" devrimi de gerçekleştiren parti oldu. Parti teorisi Lenin'in tek bir çalışmasında tüketilmiş değildir. Mücadelenin zaman içindeki konumuna göre parti değişik hatlar izler. 1902'de, **Ne Yapmalı**'da dar "kadro" partisinden söz ederken, daha sonra 1905'de, demokratik merkeziyetçi işlerliği olan "kitle" partisinin gerekliliğine değinir.

Daha sonra 3. Enternasyonal partilerin örnek alacakları bolşevik parti modelinin ana özelliği, *öncülerin* yer aldığı *öncü* parti olmasındadır. Lenin 1905'de *Sosyalist Parti ve Partisiz Devrimcilik* başlıklı çalışmasında partiyi şöyle tanımlıyordu: "Parti sınıfın, sınıf bilincine sahip ileri kesimidir öncüdür. Bu öncünün gücü sayısını on, yüz ve daha fazlası kadar büyüktür. Bu mümkün müdür? Yüzlerce kişinin binlerin gücünü aşması mümkün müdür? Bu mümkündür. Yüzler örgütlendiğinde durum budur. Örgütlenme, gücü on misli arttırır..."

Öncülerden oluşan öncü güç, her yönden denenmiş, sınanmış, disiplinli, profesyonellerden oluşmuş bir çelik çekirdektir. Parti kapitalizmi yıkmayı amaçlayan ve proterya diktatörlüğünü kurmaya yönelik bir savaş örgütüdür. Lenin'in başlarda kendiliğindenciliğe karşı verdiği mücadele partinin ana omurgasını da oturtmuştur. İşçi sınıfının kendiliğinden ancak sendikalaşabileceğini belirtirken, politikleşmeyi ve mücadelenin biçimini de kurmuştur. Öncüler ve oluşturdukları parti, işçi sınıfına devrimci bilinci -dışardan- götürendir. Buradaki diyalektik; kapitalizmin nesnelliği, yasallıkları ve proletaryanın özne olmasındadır. Leninizmde parti, kapitalizmin yok edici öncü sınıfına aynı zamanda bilinci götüren araçtı. Parti devrimin objektif olgunlaşmasına karşın bu objektiviteyi dönüştürmeyi sağlayacak subjektivitenin oluşumunu ve olgunlaşmasını sağlıyordu. Bu nedenle, parti devrimci girişkenliği her daim elinde tutmaya ve *devrimci an*'ı devrime dönüştürmeye göre programlanmalıydı. Partinin tüm hazırlıkları bu an'ı sınıfın lehine değiştirecek, onu iktidar yapacak tarzda olmalıydı. Bunun için, partinin yönetimi askeri bir disiplinle teçhiz edilmeliydi. Böyle bir partinin, tek bir emri milyonlarca insana tebliğ etme ve onları savaşa sokabilme yeteneğinde olması gerekiyordu. Lenin **"İkinci Enternasyonalin Çöküşü"**nde (1915) şu tanımlamayı yapıyordu: " ... Milyonlarca insan bir amaç doğrultusunda, tek bir emirden ilham olarak ilişki ve hareketlerini, eylemlerinin yer ve yöntemlerini, silahlarını, değişen şartlar ve mücadelenin isteklerine göre değiştirebiliyorlarsa, işte örgüt dediğin budur."

Bolşeviklerin partisi kendi tarihsel alanına göre biçimleniyordu ve misyonu da zincirin zayıf olan halkasından koparılmasıydı. Yönetemez bir otokrasi, savaşın getirdiği sefalet ve çelişkiler, milliyetlerin durumları, tarihsel bakımdan kısa sayılacak bir dilimde başarıyı gerektiriyordu. 1905'de elde edilemeyen başarının yakın bir gelecekte "mutlaka" olacağı da pratik olarak öngörülmüştü. Nitekim 1917'de, dünyanın iklimi değişti.

Devrimi partinin gerçekleştirmesine karşın; aynı partinin devrimden sonra taşıdığı özelliklerin devrim sonrasındaki olası olumsuzlamalara gebe olduğunu, Lenin yine keskin öngörüşüyle sezmişti. Partinin volontarist aşırılıklarına, proletaryanın diktatörlüğünün partini diktatörlüğüne dönüşmesine ve bürokratizme karşı, Lenin politik mücadele vermiştir.

Lenin'in bu endişeleri daha sonra haklılık kazanmıştır. Bunun ileride Stalinizm olarak anılacağı ve sosyalizmde deformasyonlara ve kalıcı kayıplara neden olduğu artık bilinmektedir. Lenin'in kaygılarına karşın, Stalin'in düşünceleri Lenin'e yaslanarak ileri sürdüğü "**Leninizmin İlkeleri**" adlı yapıtında çok belirgindir. Bu yapıtında Stalin partinin "yapması gerekenleri" şöyle sıralamaktadır: " ... diktatörlüğü sürdürmek" ve "yaymak" ne demektir? Milyonlarca proletere disiplin ve örgüt ruhu aşılamaktır; proleter yığınlar içinde birliği sağlamak, küçük burjuva kökenli güçlerin ve küçük burjuva alışkanlıklarının kemirici etkisine karşı bir savunucu kale kurmaktır.

İdeolojik mücadeleyle partinin içindeki oportünist unsurların "yenilebileceği"ni, parti çerçevesini içinde bu unsurların "üstesinden gelinebileceğini savunan teori partiyi felce ve kronik sakatlığa mahkum etmenin belirtisi olan çürük ve tehlikeli bir teoridir"; "parti, saflarını oportünist unsurlardan arıtarak güçlenir."

Bolşevik partisi kuruluş evresinde ve kurulduktan sonra Lenin'in ölümüne kadar ideolojik tartışma ve düşünce üretme zenginliğini yaşamıştır. Gerek Lenin'in devası ideolojik ve teorik çalışmaları, gerekse partinin diğer unsurlarının ileri sürdükleri tezler her dönemde tartışılmıştır. İdeolojik tartışma ve tartışmanın bağlamında sonuçlara ulaşmak Bolşevik Partisinin ilerletici gücü olmuştur. Genelde, parti içinde tasfiye değil, tersine ayrılmalar yaşanmıştır. Lenin her dönemde tartışmayı önemsemiş ve muhaliflerini bu yolla "mahkum" etmiştir.

Bolşevik partisinin *monolitik* ve *homojen* olduğu bir gerçektir. Ne ki bu homojenlik; hareket ve eylem birliğiyle bağlantılıydı. Hatta, eylem birliğinin bile (Kamenev ve Zinovyev'in ayaklanmayı ihbar etmelerinde olduğu gibi) her zaman geçerli olmadığını görüyoruz. İdeolojik tartışma ise, partinin yaşamında zaten hiç bitmemiştir. Öyle ki, kritik dönemlerde partide hizipleşmeler oluşabilmiştir. Lenin'in VIII. Kongre'de muhalefetin varlığını sürdürmesini "Programın yeniden yazılmasında" ve "Tüm parti organlarında temsil edilmesinde" savunabiliyordu. Ancak 1920'de X.Kongre'de, parti içindeki gruplar fesh edilmiş ve bu karar uygulanmazsa partiden ihraç edilecekleri bildirilmiş, "parti disiplinini" sağlamak için fraksiyonlardan partiyi arıtmak amacıyla Merkez Komitesi'ne "tam yetki" verilmiştir. Bu kararın alınmasında iç savaşın yoğunlaşması, karşı devrimci saldırılar etkin olmuşsa da bunlar daha sonraki deformasyonların ve parti-içi diktatörlüklerin de kaynağı olmuştur.

R. Lüksemburg ve Gramschi

R. Lüksemburg, **Ne Yapmalı** ve **Bir Adım İleri, İki adım Geri**'de Lenin'in parti ve diktatorya konularında dediklerini şiddetle eleştirir. Lenin'in parti anlayışını Blan-

guist diye niteleyerek üyelerin partiye askersel disiplinle bağlı ve onun, yarı dinsel bir mezhep olarak kitlelerden kopuk olmasını eleştirir. Daha sonraları Lüksemburg Lenin'in proletarya diktörlüğü anlayışını da eleştirmiş, "sınıf diktatörlüğünün bir partinin ya da bir zümrenin değil, halk kitlelerinin engelsiz ve çok aktif olarak katılmasıyla sınırsız bir demokrasi olabileceğini" savlayarak, "proletaryanın tarihsel görevinin her türlü demokrasiyi ortadan kaldırmak değil, burjuva demokrasinin yerine sosyalist demokrasiyi geçirmek" olduğunu savunmuştur.

Lüksemburg'un parti kavramı üzerindeki uyarıcı eleştirilerine karşın, çelişkisi devrimi sadece "kriz"e indirgemesiydi. Lüksemburg, kapitalizmin ekonomik olarak yaşamayacağına ve ekonomik-sosyal olarak kaçınılmaz bir tarzda yıkılması gerektiğine inanıyordu. Lüksemburg'un görüşleri ve eleştirilerinin günümüz tartışmalarında yer almaması olanaksız. Sosyalizm ve demokrasi denklemine proletarya diktatörlüğü eleştirisiyle getirdiği saptamalar bugünün tartışmalarında sıcaklığını koruyor ve Rosa'nın "haklı" yönlerini de gösteriyor. Spartakistlerin ayaklanmaları; bölünmeler ve sosyal demokratların ihanetleriyle, her ne kadar dramatik bir yenilgiye vardıysa da aynı zamanda Rosa örgüt ve geniş kitle bağlamındaki demokratik bir parti ve demokratik bir sosyalizmin nasıl olması gerektiğinin de ipuçlarını sunuyordu.

Gramschi'nin parti teorisi; kitlelerin sosyalizme hazırlanmasını önplana koyar. İktidara gelmekten çok, sosyalizmin iktidardan sonraki demokratikliğini sağlamak amacıyla, partinin yapısının demokratik bir tarzda örülmesini öngörür. Kitleler politikaya katılmadan sağlıklı yapılar kurulamıyacağını savunarak, sınıfın ideolojisinin kitleler üzerindeki hegemonyasının kurulması Gramschi'nin vurgularındandır. Ayrıca, aydınların rolünü en iyi irdeleyen ve yerli yerine koyan da Gramshci olmuş; aydınlarla partinin ilişkini kuran sentezlere varmıştır.

Gramschi siyasal iktidarın kazanılması ile sosyalist toplumun oluşumunu birbirine bağlar. bunun için sosyalist topluma ilişkin nüve, kurum ve yapıların bugünden oluşturulmasını öngörerek, devrim ile sosyalizmin kuruluşu arasındaki mesafeyi kısaltır. Gramschi'nin getirdiği özgünlük, oluşabilecek bürokratik mekanizmaların engellenmesiydi. Örgüt ile kitle arasında oluşabilecek kopmaların yaratacağı bürokratlaşmanın, buna uygun bir örgüt yapısıyla ve buna uygun bir mücadele ile önlenebileceğini, bunun yolunun ise, yapımın yığınlara yayılmış demokratik ve ideolojik etki alanıyla açılabileceğini belirler.

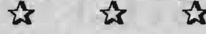
Sonuç

Parti modeli olarak leninist bir modelden söz edemiyoruz. Çünkü, yukarda tarihselliği içinde değindimiz yaklaşım iki ana etmene dayanıyordu. Ve leninizmi de burada aramak gerekiyordu.

Birincisi; Marks ve Engels'in öngördükleri gibi, devrimler rekabetçi kapitalizm düzleminde sosyalizme hazır olan ülkelerde gerçekleşmedi. Lenin burada marksizmden "koptu". Kapitalizmin yeni aşamasını ve eşitsiz gelişmeyle, devrimin, kendi ülkesi gibi,

çok-gelişmiş olmayan ülkelerde olabileceğini saptadı. Ve buna uygun bir aparat yaratıldı ve bu aparat, o zamanki tarihselliğe uygun olanı yaptı.

İkincisi: birinci kategoride sunulanın bağlamında, işçi sınıfının kendiliğinden bilinçlenmeyeceği, dönüştürmeyi başaramayacağı ve ona bilinci dışardan götürecek ve örgütleyecek bir örgütün zorunluluğudur.

Günümüzde bu parti konsepti, yetmiş yıl öncesinin nesnelliği düşünülmeden aynen günümüze uyarlanabilir mi ve bu gerçekten leninist bir "model" e ulaşmak olur mu? Yoksa; günümüzün verileriyle, bunların değerlendirilmesiyle, çağa uygun bir mücadele biçimi ve partisiyle mi gerçeği yakalayabiliriz?

GEÇİŞ SÜRECİ VE PARTİLİ İNSAN

M. Ata UÇUM

I) Bir Yerlere Geçmeye Çalışmak

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde dünyayı sarsan sosyal-siyasal gelişmelerin öznesi sosyalist düşünce ve taşıyıcılarıydı. İnsanlığa yeni bir ruh ve coşku veren, toplumsal bilinçte dalgalanmalar yaratarak dönüşümler sağlayan bu süreç, sosyalist kuramın ilk pratik örneğinin gerçekleşmesiyle duruldu.

Yirminci yüzyılın son onbeş yılı içinde insanlık yeni bir sosyal-siyasal dalga ile sarsılıyor. Ve bu sürecin harekete geçiricisi yine sosyalizm oldu. Sosyalizm kuramsal ve pratik boyutu ile çok ciddi bir bunalım ve altüst oluş yaşıyor. Bu durum tüm dünyayı etkisi altına alıyor.

Yaşanan nedir? Hiç kimse net yanıt veremiyor. Kimileri komünizmin ölümünü (!) selamlıyor. Kimileri sosyal demokrasinin komünizme zaferini selamlıyor. Kimileri kapitalizmin üstünlüğünün kanıtlanması olarak görüyor. Bu bir yana, sosyalizm tarafında da net yorumların olmadığı gözleniyor. Daha çok temenni düzeyinde, "komünist düşünce ve sosyalist pratiğin yeni bir ruh ve kimlikle kendini yeniden üretme çabası içinde ol-

duğu" görüşü ileri sürülüyor. Bunun ne zaman ve nasıl olacağı belli olmamakla birlikte, o zamana kadar geçecek döneme TBKP çevresinde "geçiş süreci" denmesi genel kabul görüyor. (1)

Yalnızca sosyalizm ve komünist partileri açısından mı geçerli bu saptama? Hayır!... Tüm dünya bir geçiş süreci yaşıyor. Bu sürecin öne çıkan belgileri ise; demokrasi, özgürlük, hümanizm, barış, yaşanabilir bir çevre, ekonomik ve kültürel zenginliğin adil dağılımı oluyor. Ve her halde bu süreç, bu kavramların yeni bir içerik ve anlam kazanmasıyla, bu yeni içerik ve anlamın tüm dünyada egemen pratik olgu olmasının önünün açılmasıyla tamamlanacak. En önemlisi de bu sürecin (tüm bu kavramların içinde) bireyin yeri ve rolünün, yeniden tarif ve tahlil edilerek, "özgür birey" fikrini ütopyalar dünyasından, realiteye yakınlaştıracak bir seyir halinde olmasıdır. Artık gelişme bu minvaldeki ilerleme ile ölçülecektir. Kapitalizm ile sosyalizm arasında bu düzlemde başlayan yeni bir yarıştan söz ediliyor. Bunlardan birinin mi veya başka bir şeyin mi kazanacağıda bu süreçte belli olacaktır. Bu kadar belirsizlik içinde belli olan bir şey var ki, o da yaşanan değişimin mevcut sosyoekonomik kurum ve siyasal modellerden hiçbirinin içine sığmayacağı gerçeğidir.

Ülkemiz bu sürecin dışında değil. Etkileniyor. Etkilenenler yalnızca sosyalizm taraftarları değil. Bütün sosyal ve siyasal kesimler, tek tek hemen her insan, her kurum, her fikir etkileniyor. Bu etkilenmenin düşünce ve pratikte yarattığı değişimleri ve yönelimleri, dikey ve yatay kapsamı ile tahlil etmek, sonuçlar çıkarmak zorunlu, ama bu yazının konusu değil. Zaten bu konu bir yazıyla ya da birkaç insanın fikri çabasıyla üstesinden gelinebilecek bir iş de değildir. Bu böyle olmakla birlikte, ilgi duyan herkesin yapabildiği ölçüde yaşadıkları, gördükleri, duydukları, düşündükleri çerçevede görüşlerini ortaya koyması yararlı olur, kanısındayım.(2)

II) Tarih Öncesi Bir Tipleme

Bu bakış açısıyla, bu yazıda, yaşadığımız ve "geçiş süreci" diye adlandırılan bu dönemin partili (3) birey bazında ve onun kişiliği planında etki ve tepkilerini ele almaya çalışacağım. Amaçlanan da bu özgül konudan yola çıkarak TBKP gerçeğine bir projektör tutmaktır. Bu bir tercihdir. Çünkü bugünü ve bugün içinde TBKP'yi anlamanın tek kalkış noktası "partili birey" değildir. Ancak bu boyut atlanmaması gereken bir önem taşıyor. Kanımca geçiş sürecinin TBKP üzerindeki etkilerini ve TBKP'nin bütünsel faaliyetinin yaşadığı eksik ve zaaflarının nedenini kavramada TBKP'yi oluşturan tek tek bireylerin *durumunu* incelemek (tek başına yeterli olmasa da) bir zorunluluk olarak beliriyor.

---

(1) "Geçiş süreci" saptamasının üzerinden epey zaman geçti. Ama bu zaman içinde bu saptamanın ne anlama geldiği bir türlü ortaya konamadı. Bu konudaki çabalar hep cılız kaldı. Marksist düşünce, sosyalizmin pratiği, komünist partiler açısından "geçiş sürecinin" ne ifade ettiği net değil.

(2) Ancak bunu yaparken nasıl bir yöntemin seçileceği de ayrı bir problem olarak beliriyor. Tercihim, yaşadığımız sürecin tek ve özel alanlarda (olgularda, olaylarda) yaptığı etkiyi, aldığı tepkiyi gözleme dayalı ve tarihle karşılaştırmalı olarak ele almaktır.

(3) "Partili" sözünü kullanmamın nedeni, daha iyi bir adlandırma bulamadığım içindir.

"Durum" sözü, öz olarak, partilinin, politik faaliyete katılımının düzey ve tarzını içeriyor. Bu bir sonuçtur. Bu sonucun niçin şöyle ya da böyle olduğunu anlamak için, partilinin içinde bulunduğu koşulların, bu koşullara bağlı oluşan özellik ve eğilimlerin açığa çıkarılması gerekiyor. Partili kendisiyle yaptığı muhasebede ne tür etkenlerle karar alıyor ve davranışlarını hangi motiflerle düzenliyor? Söyledikleri ve yaptıkları arkasında yatan, kişi olarak faaliyetini belirleyen düşünsel süreçler ve bunları oluşturan koşullar nelerdir? Günlük maddi ortamı (sosyal-kültürel, mali koşulları) partilinin düşünce ve süreci algılayış tarzında, moral-psikolojik durumunda ne ölçüde etkili oluyor? Dünya ve ülke ölçeğindeki güncel gelişmeler partilinin kişisel eylemini belirlemesinde nasıl bir rol oynuyor? Tüm bu sorulara, partilinin kişisel dünyası planında yanıt aramak, bu planda asli problemin ne olduğunu bulmaya çalışmak bu yazının konusunu oluşturuyor.

Bunu yaparken yakın geçmişle karşılaştırmak, farklı olanı açığa çıkarmak yararlı olur, kanısındayım.

Bu nedenle, 12 Eylül öncesine kısaca bir göz atmak gerekir. Bunu, yaşayanlar daha iyi bilir. 12 Eylül öncesi partilinin (devrimci militan) bireysel eğilim ve motivasyonunun oluşturan temel faktör hiç kuşku yok ki *devrimin yakınlığı düşüncesiydi.* Bu temel faktörün yanısıra, ülkenin kaotik ortamının yarattığı *ölüme yakınlık duygusuna da* değinmek gerekir. Bu durum birçok insan açısından bir duygu olmaktan da öte, somut bir tehlikeydi. İster tehlike ister duygu düzeyinde olsun, ölüm fikri ve gerçeği ile içiçe yaşama kişide bunu kanıksama, kayıtsızlık ve giderek yaşama karşı bağların zayıflaması gibi, eğilimler geliştiriyor. Bu duygunun oluşmasında yalnızca ülkenin içinde bulunduğu terör ortamının değil, devrimin kuvvetle muhtemelen silahlı yoldan olacağı düşüncesinin de payı vardı. Hem bir yandan devrimin yakın, hem de silahlı olacağı belli iken, ölüm duygusundan ve bu tehlikeden uzak durmak mümkün müydü? Bir şiirden alınmış "her devrimci hayata nişanlı, ölüme sözlüdür" dizesinin belgileştirilmesinde bu düşünce tarzının rolü yok muydu? Bunların dışında çok önemli diğer bir faktör de *her parti ve grubun kendi içinde " en doğru" olma eksenine dayalı ve bu nedenle "ayrıcalıklı olma" duygusu yaratan bir gruba-bağlanma psikolojisi* geliştirmiş olmasıdır. Kapalı yapılar oluşturan bu grup psikolojisi hem gruplararası çokyönlü çatışma hem de terörün hedefi olma gibi nedenlerle canlı kalabiliyordu. Öte yandan ülkemizin sosyokültürel yapısı ve yaygın olan feodal değerlerin böylesi psikolojileri beslediği de dikkate alınmak gerekir. Militan kendi grubuna sarılıyor o grupla özdeşleşerek var olmayı seçiyordu. Hatta bu tek onur verici davranış ve kişinin yaşamını anlamlandıran temel bir kimlik (var olma tarzı) olarak algılanıyor, tek başına kalmak ürkütücü ve sanki olanaksız bir şeymiş gibi geliyordu. Aynı zamanda küçümsenen bir durumdu da. Kişi güven duygusunu kendi gücüne değil, onu her kötü durumda sahiplenen ve sahiplenecek "büyük grup" imajı üzerine kuruyordu. Dünya ölçeğinde "enternasyonalizmin" gereği olarak "parçası olunan" bir güç de var ise, "büyük grup" imajının yarattığı doyum daha güçlü, bu imaj daha erişilmez oluyordu. Bazı gruplar açısından böylesi bir güç olmadığı, herkesin saptığı kabul edildiğinden, onlar açısından sorunun çözümü daha başka oluyordu: "Doğru olanın her zaman başlangıç dönemlerinde zayıf ve yalnız olduğu ama giderek güçlendiği ve egemen konuma geçtiği" yaklaşımı o tür gruplarla özdeşleşen insanların umut kapısı oluyordu. (Bu yaklaşımın kendileri açısından ne denli geçerli olduğunu Halil Berktay öze-

leştiri yazılarından birinde açıkça dile getirmiştir.)

İdealizasyon burada çıplak olarak ortaya çıkıyor. Herşeye muktedir olan veya olacak olan bir gücün parçası olmak, onun himayesinde bulunmak müthiş rahatlatıcı ve güven verici bir ortam yaratıyor. İnsanlar gerçekte olmayan ama gerçekmiş gibi gözüken yapıntılara (fiksiyon) dayanarak, gözükara bir biçimde her güçlüğün üzerine yürüyor. Günlük sıkıntılar tali planda kalıyor, günübirlik çözümlerle geciştiriliyor. Günlük yaşamın sürdürülmesi düşünsel süreçlerde dert olmaktan çıkıyor ve basitlik olarak algılanıyordu. Bu düşün ve yaşam tarzı militanların sosyal ilişki ve faaliyetlerinde tam bir yoksulluk yaratıyordu. Etik, estetik, kültürel değerler her grubun kendine has torna tezgahından geçirilerek iğdişleştiriliyordu. Her grup "en doğru kendisi olduğu için" en güzeli, en adili, en haklıyı da kendisine bağlıyordu. Her grup yaşamın hem suçlayanı, hem yargılayıp karar vereni, hem de infaz edeniydi. Sanıklar ise kendilerinden olmayan herkes ve her kurumdu. Böyle bir ortamda, bu grupların taşıyıcısı olan militanın bilinci günlük yaşamda önyargı ve dogmalarla kuşatılmış ve dar kanallardan akıp gidiyordu (4)

Tüm bu faktörlerin etkisiyle 12 Eylül öncesinin militanı günübirlik yaşam, mücadeleye kendini tümüyle verme, sürekli hareketli olma gibi özellikler geliştirmişti. Yani tam mobilize olmuş bir ruh hali ve eylemlilik. Yakındaki köklü değişimin çekiciliği, büyük grup imajı ve ölüme yakınlık duygusunun yarattığı psikolojinin bütünleşerek oluşturduğu bir moral durum. Öte yandan, büyük-küçük yapılan her iş düşünsel planda somut devrim hedefine bağlandığı için, militan gerek kendi gerekse parçası olduğu grubun faaliyetiyle manevi bir doyumda yaşıyordu. Ölürse boşuna ölmediğinin, "bayraklaşacağının" inancıyla, kalırsa büyük değişimin "halkı" ile birlikte ona kazandıracaklarıyla, yani her durumda kazanan militanın kendisi olacaktı. (5)

Burada çizilen tablonun bire bir geçerli olduğu elbette söylenemez. Ancak herkesin yaşamında ve düşünce tarzında değişik düzeylerde geçerli olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir. Özgüllükleri gözardı etmeden bir genelleme yaptığımızda, 12 Eylül önce

---

(4) Burada, 12 Eylül öncesi devrimci grupların taşıyıcılığında nicel ve nitel olarak çok önemli roller üstlenmiş, bugün orta yaş kuşağında bulunan insanların durumuna değinmek istiyorum. Bu insanların çoğu öğrenci, bir bölümü de genç yaşta meslek edinmiş kimselerdi. Yaşamın dar ve tekkanallı akışına belki de kendilerini en fazla kaptıranlar bunlardı. Politika dışı tüm alanları bir boşvermişlik duygusu ile geri plana itmişlerdi. Onlar için kendilerini kanıtladıkları ve gelişebilecekleri tek alan kendi grupları ve onun faaliyetiydi. Farklı bir sosyal kimliğe ve formasyona ulaşmak gibi hedefleri en azından pratik süreçlerinde yoktu. "Profesyonel devrimci tipinin" çekiciliği onlar için yeterli ve en önemli amaçtı. İdeallerini bu kalıp içine yerleştirmek hiç de zor değildi. Bu insanlardan, yakın döneme kadar politikayı yaşamının tek alanı haline getirmiş olanların bugün yaşadıkları ciddi kimlik bunalımında bu "kaçırılmış trenin" payı hiç de az değildir. Bunalım daha çok belli veya işlevli bir mesleki formasyona sahip olamamak, çevresi tarafından "militan" kimliği dışındaki özellik ve becerileriyle tanınmamak ve hatta, dar politik faaliyetin dışında bir çevreye, sosyal ilişki ağına sahip olamamak tarzında dışa vuruyor. Bir de günlük hayatı kendi başına idame ettirme zorunluluğu ile karşılaşınca bunalım daha da artıyor.

(5) İnsan psikolojisinde egemen olma isteğinin çok güçlü bir motif olduğu bilinir. İşte 12 Eylül öncesi devrimcisini tinsel açıdan doyuran en önemli motiflerden birisi de devrimden sonra egemen olacağı duygusuydu. Herkesin gönlünde bir aslan yatar. 12 Eylül öncesi devrimcisi de gönlünde yatan aslanın devrimden sonra kükreyeceğine kesin iman ederdi. Bugün dahi bu duygularla dolu insanları görmek mümkündür.

sinin ortalama devrimci tipi açısından çizilen tablonun gerçekçi olduğu düşüncesindeyim. Diğer bir deyişle tipik olanının (militan davranışlarını düzenleyen temel düşünsel motiflerin ve bunu oluşturan koşulların) böyle olduğu kanısındayım.

III) Tarih Öncesi Devam mı Ediyor?

Sonra, bilindiği gibi, araya 12 Eylül girdi. Bütün yapıntılar, idealizasyonlar bir süreliğine de olsa yerle bir oldu. "İnancını koruyanlar" ile savrulanlar ayrışmaya başladı. Birinciler yenilerle birlikte tekrar ayağa kalkma çabasına girdi. Devrimci solun önemli bir kesiminde eski idealizasyonlar, yer yer yeni bir söylem ile tekrar canlandırılmaya başlandı. Yaşamı dogmatik ve idealize algılayışın genel olarak sürüyor olması bunun nedeniydi. Görüntüler değişse de, öz olarak insanlar eskisi gibi mobilize edilmeye çalışıldı. Kimi dar pratiklerle, güven tazelemeye, eskisi gibi militanlar çıkarılmaya uğraşıldı. Aynı olmasa da, benzer sonuçlar kısmen elde edildi. Bu yaklaşımı diri tutma çabaları, devrimci sol çevrelerin kimi kesimlerinde bugün de gözlenmektedir.

Bizde ise süreç 1985-86 yılına kadar en azından yerel düzeylerde, bu anlatılana yakın gelişti. Sonra bir farklılığı yaşamaya başladık. Kendimizi yenilemek gerektiğini söyledik. Birçok şeye (insana, kültüre, demokrasiye . . .), yeniden keşfetme pahasına da olsa, başka bir gözle bakmaya çalıştık. Yenilenmenin bir zorunluluk olduğu bilincimizde yavaş yavaş boy vermeye başladı. Biz bu doğrultuda emeklerken, birlik-yasallık-yenilenme denilen ama içerikleri ve gelişme kapasiteleri konusunda çok şey söylenemeyen hedefler öne koyarken, bununla da kalmayıp bazı pratik adımlar (birçok yanıyla eskiden farklı bir program, TİP-TKP birliği, yasallık girişimi. . . .) atarken, ipuçları 80'li yılların başında gözüken ve tüm dünyayı etkileyen bize göre "reel" bazılarına göre "zaten sapmış" sosyalizmin sarsıntıları yaşanmaya başlandı. Tüm bu gelişmeler birçok belirsizlik getirmekle birlikte, herkesi daha aktif olmaya yönlendirecek kapasiteye sahip bir politika ve anlayışa ulaştığımız konusunda genel bir görüş birliği oluşturduk.

Ama "garip" bir durum ortaya çıktı. Bu kapasiteyi ne birlik yöneliminde, ne yasallaşma girişiminde, ne de demokrasi projesi çerçevesinde doğru düzgün kullanamıyorduk. Kullanamıyoruz. Her yerde tıkanıklıklar üst üste geldi, bir kısır döngü içine düştük. Herkes birbirini eleştiriyor, birilerini suçluyordu. Bir rahatlamadan sonra bu süreç yeniden yaşanıyordu. Merkezi ve yerel düzeylerde yoğun bir enerji erezyonu ve prestij kaybı yaşanmaya başladı. Herkes korkunç bir yalnızlık girdabına düştü. Aynı ortamda, ama birbirlerinden uzaktılar. Aynı şeyleri söylüyor, ama anlaşamıyorlardı. Değer erezyonu, ahlaki zaaflar birbiri ardına su yüzüne vuruyordu. Pratik süreçte ise kendi gücümüze dayalı ciddi bir ilerleme kaydedilemiyordu. Bu durumun nedeni olarak, daha çok örgütsel ve politik zaaflara vurgu yapılıyordu. Peşpeşe bir çok eksik sıralanıyordu. İleri sürülen nedenlerin yanlış olduğunu düşünmüyorum. Ama yalnızca bunlar yüzünden bu durumdayız demek de yetmiyor.

Çünkü, şöyle ya da böyle ulaşılan politika ve anlayış yalnızca etkin yönlendirme kapasitesi ve bireye, insana yaptığı vurgu ile yeni değil; aynı zamanda "mücadelenin" on yıllar alacağı gerçeğini ortaya koyan özelliği ile de yenidir. Bu durum bizim açımızdan

eski tarz motivasyonları topyekün silip attı. Devrim kapının ardında değildi. Üstelik, devrimin nasıl ve ne zaman olacağı konusundaki belirsizliğe alışmaya çalışan insanlar, sosyalizmin içine düştüğü kuramsal ve pratik bunalım nedeniyle, devrim olsa bile ondan sonra ne olacağı konusunda da bir belirsizliği yaşamaya başladı. Bunu bir kalemde geçenler demokrasiyi kazanmanın dahi öyle pek kolay olmadığını gördü. Bunları fark edenleri eski tarz yollarla mobilize etme imkanı kalmadı. Üstüne üstlük "büyük parti", "koruyucu muktedir yapı" da yoktu. Ayrıcalıklı ve en doğru alanda değildik. Güven bunalımı başladı. Partiye güvensizlik, ilişkilerine güvensizlik, kendi dışında herşeye güvensizlik genel ruh hali olmaya başladı.

Oysa gerçekte, bu bunalım kişinin kendine ilişkin yaşadığı bir güven belirsizliğidir. Çünkü, güveni kendi dışında arayan insanlar kendi dışındaki dayanakların hiçte güçlü olmadığını, en önemlisi de güveni kendi dışındaki güçlerin üzerine kurmanın hiçbir zaman mümkün olmadığını (bunun bir yanılsama olduğunu) anlamaya, en azından hissetmeye başladı. Gerçekçi olmanın zorunluluğu ortaya çıktı. Ama gerçekçi olmak kimileri açısından iç-hesaplı ve kendini kollayıcı davranmakla ikame oldu. Bu eskiden de olabilirdi. Ama eskiden farklı olan, artık bunun açıkça dışa vurulmasıydı. Kişi bencilce kendini öne çıkarma eğilimine kapıldı. Kimileri bunu örgütsel ve politik motiflerle süslü ifade etmeye başladı. Başka eğilimler de gelişti. Bazıları herşeye lanet edip kenara çekildi. Bazıları sadece seyretmeyi yeğledi, vb...

Salt bunlar değil. Günlük yaşamı sürdürme, hem de tek başına bunun üstesinden gelme zorunluluğu, düşünsel planda da öne çıkan sorunlardan biri olmaya başladı. Artık günübirlik düşünülemezdi. (Üstelik çoğu insan açısından gençlik de elden gitmişti) 12 Eylülden sonra yaşanan süreç bunu çok canlı bir biçimde kanıtladı. Yarını da hesaba katmak gerekiyordu. Yarın ne olacağı ise hiç belli olmazdı. Bu durum partilide aktiviteyi frenleyen bir otokontrol geliştirmeye başladı.

Değişen politika anlayışına bağlı olarak değişmesi zorunlu parti anlayışı "profesyonel pratik politikacı tipi"ni tarihe doğru gömmeye gidiyor. Bu durumu farkeden kimileri, bu anlayışla birlikte fizikman da gömülmemek için, doğal olarak farklı arayışlara girdi. Bu da onların katkısını azaltan bir faktör oldu. Ama onlar açısından olumlu olan, "acemi bir profesyonel olmaktansa, ruh sahibi bir amatör" olmayı tercih etme cesaretini göstermiş olmalarıdır. Bazıları ise bu duruma direnmeyi, yani "acemi profesyonelliği" tercih etti. Bunun yarattığı sonuç ise düşüncede yenilikçi (ne ölçüde olacak, bu ayrı bir soru), pratikte ise muhafazakâr davranmak, konum korumaya çalışmak oluyor. Niyetleri ne olursa olsun bundan başka bir sonuçta olamaz.

Devamlı, öne konan komünist hareketin yasalı-kazanması perspektifinin bir gereği olarak politik faaliyeti açık komünist kimlikle yürütmek, karşı durulmaz bir ihtiyaç olarak belirdi. Artık politik-polisiye baskı ve tehditleri, komünistlere yönelik her türlü şiddeti günlük yaşam içinde göğüslemek gerekiyor. En önemlisi de mücadele koşulları farklılışsa da (örneğin legal KP hakkı kazanılsa, başka demokratik kazanımlar elde edilse bile) komünistler komünist olmayan insanların yaşamadığı bir dizi sorunu daha uzunca bir süre yaşayacaklar. Yani bundan böyle (esasında 16 Kasım 1987'den sonra),

Türkiye'de komünist olmak çok daha zorlu bir iş oldu. [6] Birçok sorunla birlikte yaşayarak birşeyleri değiştirmek zorunluluğu oluştu. Ama herkesin birdenbire bu zorunluluğa uygun koşulları oluşturması ve özellikleri geliştirmesi olanaklı değil.

Üstelik yönetim kademeleri yaygın bir biçimde ortaya çıkan geri durma ve sürekli insan kaybı eğiliminin, burada sözü edilen ve aslında kendilerini de kapsayan nedenlerini hesaba katamadı. Çünkü bu durum anlaşılmış, bir problem olarak tesbit edilmiş değildi. Kaldı ki, her sorun gibi bu sorun da saf olarak değil, diğer bir çok sorunla iç içe yaşanıyor. İdeolojik, politik, örgütsel sorunlar bu sorunu gölgeliyor, açıkça farkedilmesini engelliyordu.

Özetle insanlar; dünyanın, ülkenin, partinin geleceği ve bağlı olarak kendi geleceklleri konusunda bir belirsizlik duygusuna kapıldıkça, duygularını güçlendiren gelişme ve sorunlarla karşılaştıkça, böyle bir ruh hali devam edecektir. Gerçekte bu durum başka bir açıdan bilinç bulanıklığıdır. Bilinci durulaştırmak ve sadeleştirmek de hiç kolay değildir.

Açıklanmaya çalışılan bu problem esas olarak PARTİLİ İNSANIN KENDİNİ YENİDEN TANIMLAMASI VE PARTİLİLİK BİLİNCİNİN YENİLENMESİ GEREĞİNE İLİŞKİNDİR. BİREY OLMAYI POLİTİK FAALİYET PLANINDA DA SOMUTLAMAK İHTİYACIDIR.

IV) Pozitif Bir Yönelim Mümkündür

Belli ki, bu problemin çözümü uzun bir zamanı ve zorlu bir süreci gerektiriyor. Bu aynı zamanda kültürel yenilenme ve demokrasi bilincinin gelişmesine de bağlıdır. Çünkü demokrasi bilinci salt ülkenin bütünsel yönetimine ilişkin politik bir norm değil, kişinin günlük yaşam tarzını belirlemesinde de işlevli olan kültürel bir değerdir. Ama sonuçta partili insanın kişisel eylemi sorunun çözümünde ana halkadır.

Partili insan artık geçmişten farklı bazı ilkelere sahip ve her durumda buna uygun davranan insan olmalıdır. Bunun başında parti içinde ve dışında tek başına ayakta kalmayı becerebilmek gelmektedir. Sosyal ilişkileri, mali koşulları,kültürel faaliyeti ve politik aktivitesi ile kendine yeter, kendini geliştirebilir durumda olmalıdır. Her türlü sıkıntıyı tek başına göze alarak sürece girmiş olması gerekir. Kendi eyleminden öncelikle kendisinin sorumlu olduğu bilincini taşımak her partilinin temel özelliği olmalıdır. Özgüvenini kendi üzerine kurmalı, kendi gücüne dayanarak geliştirmeli,fetişlere hiçbir zaman prim vermemelidir. Politik faaliyetin gerektirdiği ataklık ve cesareti gösterebilmeli, bunu kendine güvenerek, kendisi istediği için yapabilmelidir. Her partili kendi çapında ve koşullarında, olabildiğince yüksek bir düşünsel faaliyet içerisinde olmalıdır. Kendine ait fikirler, görüşler geliştirebilmelidir. Partilinin özverisi artık partisi veya halkı için özveri değil, kendini geliştirmek veya yaşamını anlamlandırmak için özveri olmalıdır. Özverinin gerçek anlamı da budur. Her partili insan politik faaliyete önce kendi sorumluluğu ile katılmalı ve muhasebesinde de önce bu sorumluluğunu hesaba katmalı

(6) Yeri gelmişken, ad değiştirmenin bu zorluğu ortadan kaldırmıyacağını düşündüğümü de söyleyeyim.

dır. En önemlisi de artık, hiçbir partilinin tek sosyal kimliği politika yapmakla belirlenmemelidir. Çünkü bu artık kimlik değil, kimliksizliktir. Tüm bu ölçüt ve özellikler her düzeydeki partili için geçerli olmalıdır. Öte yandan parti de, partiliden ne isteyeceğini doğru tanımlamalı, herkesten aynı şeyin beklenemeyeceğinin farkına varmalıdır. Her partili kendi istediği ve kendi uygun gördüğü tarzda parti faaliyetine katılma hakkına sahiptir. Bundan fazlasını ondan hiç kimse istememelidir. Zaten fiili durum böyle, diyen olabilir. Önemli olan bunun fiilen olması değil, bir norm olmasıdır. Nihayet, hiçbir partili politikaya ilginin yalnızca parti aktivisti olmakla özdeş olduğunu düşünmemelidir. Parti aktivisti olmanın vazgeçilmez olduğu fikri toptan sökülüp atılmalıdır. Bunun bir tercih meselesi olduğu netleştirilmelidir.

Bu yaklaşım partiyi ve kolektif faaliyeti gölgeleme tehlikesi taşıyor diye düşünülebilir. Ancak sözü edilen ölçütlere uygun ve özelliklere sahip partililerden oluşan bir parti hem sağlam bir örgüt, hem de kolektif gücü olanaklı en yüksek düzeyde olan bir yapı olur. Bundan kimsenin şüphesi olmasın.

Burada yapılan tipleme yepyeni bir partili insan değildir. Tamamlanmış bir yaklaşım hiç değildir. İnsan olmayı politik faaliyet planında da potansiyel bir durum olmaktan çıkarıp realize etmek gereğine işaret edilmektedir. Zaten yaşamda da çeşitli düzeylerde karşılığı olan siyasal-kültürel değer ve normları kazanmaktan, geliştirmekten söz edilmektedir. Bu nedenle, yapılması gereken yeni bir süreç başlatmak değil, başlamış bir süreci cesurca ve kararlılıkla ilerletmektir. Ama gerçekten çok zorlu ve çok zaman alacak bir yolda yürüyoruz. Yolumuzu aydınlatan bir fener var: İnsan kendini değiştirdikçe çevresini de değiştirir.

Müjgân Süheyla Arpat'ın KARŞI TEZLERİ üstüne:

ERKEK EGEMENLİĞİ BAĞIMSIZ BİR SİSTEMDİR

Saadet ÖZKAL

M. Süheyla, kadının ezilmişliğinin kapitalizmin içsel bir parçası olduğu biçimindeki tezine ulaşmak için şu argümana dayanıyor: "Kadınlar ait oldukları sınıftan daha özgür olamazlar. Tüm sınıf ve katmandan kadınlar, kadın sorununu, cins çelişkisini aynı derecede yaşayamazlar." **(Yeni Açılım, Sayı: 22)**

Bunlar kuşkusuz doğru ve gerçeğe dayanan düşünceler. Ne ki, erkek egemenliğinin kapitalizmin içsel bir parçası olduğunu kanıtlamaya yetmiyor.

Kadın sorununa bakışta, bunların yerine şöyle fikir yürütmeler daha doğru sanıyorum: İnsanlar ait oldukları cinsten daha özgür olamıyorlar. Bütün kadınlar ait oldukları sınıfın erkeklerine bağımlılar. Kuşkusuz, işçi sınıfı özgür değil, ama kadınları hiç değil. Sermaye sahibi sınıf belki özgür, ama kadınları hariç. Bir erkek işçinin yalnız emeğine el konur, bedeni ve kimliği kendisinindir. Bir kadın işçininse dışardaki emeğine el konmakla kalmaz, erkek tarafından evdeki emeğine, dahası bedenine ve kimliğine de el konur. Bir kapitalistin karısı kuşkusuz tüm işçilerin el konmuş emeğinden pay alır, ama kocası onu kapıdışarı etmediği sürece; onun da emeğine, bedenine, kimliğine kocası tarafından el konur. O belki ev işini çok zor koşullarda yapmaz, dahası bunu başkalarına yaptırır, kendisi yalnızca örgütler, ama sonuçta evden sorumlu olan odur. Bütün kadınlar evlendikleri anda eşit konumdadırlar. Sokaktaki cinsel tacizde de eşittirler, kimse burjuva kadınını taciz etmekten çekinmiyor, üstelik bu kadın kendisi sermaye sahibi bir

kadın bile olabilir. Aynı biçimde, sermaye sahibi bile olsa, o alt tarafı "kadın"dır, "bir erkeğin karısı"dır. Kadınların kimliklerini korumak için evlenmemeyi tercih etmeleri bunu çok iyi kanıtlıyor sanıyorum.

Tüm sınıf ve katmanlardan kadınların erkek egemenliği altındaki ezilmeyi aynı yaşamamaları, bu ezilmenin tüm kadınlar için ortak varlığını ortadan kaldırmıyor. Kaldı ki aynı şey sınıf sorunu için de söylenebilir: Bütün işçiler aynı derecede sömürülmez, kadın işçiler daha yoğun sömürülür. Bu, sınıf çelişkisinin cins, çelişkisine bağlı olduğunu, cinsel olduğunu göstermez; yalnızca, sınıf çelişkisinin yanısıra cins çelişkisinin de varolduğunu gösterir. Emeğin kapitalist tarafından sömürüsü cinsler üstüdür, tersi de doğrudur: Erkek egemenliği sınıflar üstüdür. Sömürü söz konusu olduğunda ***nicelik*** değil, ***nitelik*** temel alınmalıdır, başka bir deyişle, sömürünün ***şiddeti*** değil, ***varlığı.***

Kadınların düşük ücretle bir kez de dışarda sömürülmeleri ise, evdeki sömürünün yalnızca bir uzantısı. Eğer kadın yeniden-üretimle görevli cins olmasaydı, erkekler de bir çocukları olacağı zaman veya çocukları hastalandığında ona bakmakla yükümlü olsalardı, erkeğin çalışması da bir kadının iznine bağlı olsaydı, kısacası erkek egemenliği olmasa, kadınla erkek kapitalist önünde eşit konumda olsalardı, kadın cinsi yedek sanayi ordusu haline getirilemezdi. Öte yandan, kadının dışardaki yoğun sömürüsüne bir biçimde son verilse bile, bu, evdeki sömürüyü kendiliğinden ortadan kaldırmaz. Erkek egemenliği aileden başlıyor.

Kadının ezilmişliği kapitalizme özgü bir şey değil, kapitalizmle doğmadı, bu belki insanlık tarihi kadar eski bir olgu. Yalnız şu var, üretim biçiminden kuşkusuz etkileniyor ve kuşkusuz onu etkiliyor. Ancak bu, kapitalizmle erkek-egemen sistemin karşılıklı birbirini beslediğini kesin olarak söylemek için yeterli değil. Kapitalizm, aileye, dolayısıyla erkek egemenliğine ilk darbeyi indiren sistem; kadının ucuz işgücü olarak bile olsa evin dört duvar dışına çıkması büyük ölçekli sanayi ile mümkün oldu. Kadınların ezilmiş konumundan yararlanarak yedekte bir sanayi ordusu bulundurmak kapitalizmin uzun yıllar işine gelmiş olabilir, hâlâ da gelebilir, ama artık gelmeyebilir de. Nitekim Kanada'da işverenlerin de cinsel tacize karşı etkin mücadele yürüttüklerini öğreniyoruz, bunu hiç kuşkusuz iyilikseverliklerinden yapmıyorlar, cinsel taciz yüzünden kaybettikleri işgücünü kazanmak için yapıyorlar, ama sonuçta kapitalistin çıkarı ile kadının çıkarı üst üste düşüyor. Kadın emeği her şeye rağmen kapitalistler için de vazgeçilmez oldu. Bilim ve teknikteki gelişmeler, kafa emeği ile kol emeği arasındaki farkın giderek silindiği düşünülürse, geleceğin kadınların olduğu sanırım söylenebilir. Yani kadının kurtuluşunun önkoşulu kapitalizm içinde de vardır. Kapitalistler, işlerine geldiği anda yeniden-üretimi toplumsallaştırmaktan, aileyi dağıtmaktan da çekinmiyeceklerdir, buna ancak erkekler olarak itiraz edebilirler. Kapitalist için yeniden-üretim zaten bedava değil, asgari ücret aileye göre hesaplanıyor (bunun miktarını burada tartışmıyoruz). Ailenin varlığından çıkarı olan öncelikle erkeklerdir.

Şunu söylemek istiyorum: Kapitalizm içersinde de kadının erkek egemenliğinden kurtuluşu teorik olarak mümkün olabilir; öte yandan bu, sosyalizm içinde de henüz mümkün olmayabilir. Kadının kurtuluşunu üretim biçimine doğrudan bağlamak eski indirgemeci görüşlere yol açar diye düşünüyorum. Kadının kurtuluşu ne kapitalizmde ne sosyalizmde, erkek-egemen sistemin yıkılmasındadır, bu da her şeyden önce kadınların elindedir, kadınlar kendileri istemezlerse kurtulamazlar.

TKP TARİHİNDE GEZİNTİLER (1973-1987)

Celal A. KANAT

TKP'nin, 1973 yılından, TİP ile birleşerek, TBKP'ye dönüşümüne dek geçen dönemi, pek çok bakımdan, TKP'nin bir yeniden diriliş dönemidir. Ünlü 1951 tutuklanmalarından sonra, özellikle 1960'lı yılların başından başlayarak, TKP adına iş gören ve eşgüdüm sağlayan bir "Dış Büro" ve onunla ilintili çoğu yurtdışında kimi gruplar varlıklarını sürdürmekte idiyseler de; bu temsili yapılanma genelde, komünist hareketin doğal sürekliliğinin yarı kendiliğindenci bir anlatımıyla sınırlı gibiydi. Elbette, 1951 darbesinin payı burada belirleyicidir. Ancak tek ve biricik etkenin bu olduğu sanılmamalıdır. Bir kez, komünist hareketin ülkemiz tikelindeki geleneği partinin, kural olarak, "yukardan", merkezden toparlanması beklentisini üretmiş bulunuyordu ve bu, ülkedeki pekçok partilinin bir bekleyiş içine girmesini, en azından, bütünsel bir örgütsel çıkış yapmamasını getirmişti. Ama, yönetici kadroların (Birinci Sekreter de içinde) tutuklu olmasının yanısıra, öteki nesnel ve öznel etkenlerin de elverişsiz bulunması bunu olanaksızlaştırıyordu. Daha sonraları, 1960'larla birlikte, bu koşullardan kimileri görece iyileştiği halde, yönetim kademelerinden belirgin girişimler üretilmediği gözlenmektedir. Bunun bir nedeni, ülkede geniş ölçekte yasal etkinlik gösteren marksist bir partinin (TİP) varlığı ise; öteki nedenleri de, o dönemde uluslararası komünist harekette yaşanan yönetsel ve örgütsel çalkantılar (sallantılı ve temelsiz gelişen bir destalinizasyon), politik ve ideolojik belirsizlikler (yeterince sınanmamış "devrimci demokrasi", "kapitalist

olmayan yol", "yurtsever askerler" vb. ideolojik konseptlerin varlığı), kimi yapısal ve moral sorunlardı.

1970'lerle birlikte, bu etkenlerde önemli değişmeler oldu. Öncelikle, TİP kapatılmış bulunuyordu ve legal olanaklar, en azından belli bir süre için, tıkanmıştı. TİP kadroları ve sempatizanları ile, ondan türemiş bulunan ve enternasyonalizme, uluslararası komünist harekete yakınlık duyan devrimci öğeler atomize olmak tehlikesiyle karşı karşıyaydı, bunlardan kimileri radikalizme kayıyordu. Öte yandan, bu gelişmelerle bağlantılı olarak, kimi genç ve yetenekli kadrolar yurtdışına çıkmıştı ve TKP yönetimi ile buluşmaya çalışıyorlardı. Eski kuşak yöneticilerden farklı olarak, bunlar hem ülke koşullarını daha yakından biliyorlardı, hem de ülke içinde daha güçlü ilintilere sahiptiler. Ayrıca, bu yıllarda hızlanan dış göçler de yurtdışında önemli sayıda Türkiyeli işçinin birikmesine yol açarak, yeni örgütlenme olanakları yaratmıştı. Yurtdışındaki yönetim kademesinden A. Saydan 1973'de, TKP'nin 53. kuruluş yıldönümünde yaptığı konuşmada bunu şöyle dile getirmekteydi: "İşçi sınıfının önemli bir kısmı Batı Almanya'da ve öteki kapitalist ülkelerdedir. Bu ülkelerde partiyi işçi sınıfı arasında kökleştirmek, parti örgütlerini, marksizm-leninizmle bilinçlendirilmiş işçileri Batı Almanya ve öteki kapitalist ülkelerden Türkiye'ye aktarmak için büyük imkanlar açılmıştır. TKP'nin, bu imkanlardan istifade etmek ve işçi sınıfı arasında sağlam temeller atmak üzere, elinde büyük imkanları vardır. Bu imkanlardan bugüne kadar gereği kadar istifade edilmemiştir.»

Uluslararası komünist hareketin yönetsel, örgütsel, politik ve stratejik bir stabilizasyona ulaşmış olması da bu süreci kolaylaştıran bir başka, güçlü öğe idi.

TKP bağlamında bir süreç, eski Birinci Sekreter Yakup Demir'in (Zeki Baştımar) ölmesi ve yerine, 1973'de İ. Bilen'in Genel Sekreter olmasıyla ve partinin atılıma geçmesiyle eşzamanlı gelişir. 1974 başından başlayarak, bu sürece adını veren (ya da, bu süreçten adını alan) **Atılım** TKP MK Organı olarak yayına başlar. Böylelikle, partinin görüşleri, yazılı olarak, Yeniçağ'ın "Özel Sayfalar"ından çıkarak, daha geniş bir peryodiğe kavuşur. Leninist konsepte uygun olarak, gazete kolektif bir propagandist ve ajitatör olduğu kadar, kolektif bir örgütleyici işlevi de görecektir. TKP'nin yeniden örgütlenmesi bu gazete çevresinde gelişir.

Parti'nin yeni program taslağının yayınlanması da bu sürecin kuramsal öncülleri arasında sayılmalıdır. S. Üstüngel (İ. Bilen) 1974 Nisan'ında bu gelişimi şöyle özetler: "TKP MK yeni bir Eylem Programı Tasarısı hazırlandı. Program ve Tüzük tasarılarını parti örgütlerine, parti üyelerine sundu. (...) TKP'nin tarihinde böylesi bir uygulama ilk defa oluyor. (...) Artık TKP'ye girenler onun program ve tüzüğünün ne olduğunu bilerek giriyor."

Oldukça uzun bir zaman sonra, 1977'de Parti Konferansı'nda onaylanıp, ülkede Ürün Yayınları tarafından legal olarak basılan bu program bir "Giriş" dışında, "Genel Durum", "Ekonomik ve Sosyal Durum", "TKP'nin Savaş Ödevi", "Türkiye Halkının Bugünkü Savaşı ve Uluslararası Koşullar", "Türkiye'de Kapitalist Gelişme", "Ulusal ve Sosyal Kurtuluş Savaşı" gibi bölümlere ve ayrıca, somut istemleri içeren "Demokratik Dönüşümler" ile "İleri Demokrasi" ana başlıklarına ayrılmış bulunuyordu. Bu program,

ıartinin üçüncü programıydı.

Program'da, "yakın ve dolaysız amaç", "emperyalizmin ve yerli gerici ortakları, işbirlikçi büyük burjuvazi ile büyük toprak ağalarının egemenliğine son vermek, memleketimizde sosyalizme yönelik demokratikleşme yolunu açmak" şeklinde tanımlanıyordu. Program'ın genel mantığı ve kuramsal altyapısı dönemin bütünsel mentalitesine oldukça uygundu. Sert bir sınıf savaşımı, olağanüstü ölçüde keskin sınıf çelişkileri, derinleşen bunalım ve yükselen sosyalizm imgeleriyle karakterize edilen Program, işçi sınıfını "savaşta başı çeken devrimci ana güç" diye niteler. Anlaşılacağı gibi, bir "savaş" ortamı söz konusudur ve burada, partinin "sömürgen sınıfların egemenliğini her türlü savaş araç ve yöntemleriyle yıkması" doğaldır. Parti, stalinci anlayışın gölgelerini içeren bir yaklaşımla, bir savaş örgütüdür. "Şiddet hareketlerine karşı, devrimci vurucu eylemlerle karşılık" vermeyi gözetir. Ayrıca, yalnızca "karşıdevrimciler"e karşı değil, "oportünizmin her türüne karşı savaşımı genişletmek, daha da kuvvetlendirmek amacındadır". O denli ki, "geniş bir cephe" (UDC) önerirken bile, S. Üstüngel'in anlatımıyla, "burjuva ideolojilerine, sağ, sol, oportünizme, likidatörlere, maoculara, Troçkistlere, bölücü akımlara karşı amansızca savaşmak" söylemiyle öne çıkar. Lenin'in, Bolşevik Partisi henüz kimlik savaşı verirken ve çarlık otokrasisi koşullarında çalışırken öne sürdüğü varoluş karakteristiklerini kendi bağlamlarından koparan neostalinist anlayış, kaçınılmazlıkla, partinin yaşamasını ve gelişmesini ancak böylesi karakteristiklere bağlayacaktır: " Ancak böylesi bir savaşla", kadro yetiştirmek olanaklı görülecektir.

Program, toplumsal yaşamın tüm alanlarını egemenliği altına almış olan bir "kapitalizm-sosyalizm savaşımı" konsepti varsayımıyla doğal bir tutarlılık kazanmaktadır. Oysa, toplumun çok keskin hatlarıyla iki uzlaşmaz kampa ayrışmamış olduğu, dünyanın da böylesi bir kontrastlıktan uzak bulunduğu devrimci-olmayan koşullarda, böylesi bir parti anlayışının sonuçta, kendinden başka herkesle ve herşeyle savaşan, demokratizmi ve çoğulcu anlayışı geriye iten, tüm toplumsal ve ulusal gruplara dar parti çıkarları optiğiyle yaklaşan, emir-komuta yöntemlerine aşırı ölçüde vurgun olan ve giderek, kendini tüketen yapılanmaları doğurması kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir yapılanma, ister istemez, karşıtla savaşmakla yetinmeyecek ve giderek, geçmişte ve bugün, farklı düşünen, hatta farklı düşünme olasılığı taşıyan herkesin dışlanmasına, aşağılanmasına ve tasfiyesine zemin hazırlayacaktır.

İ. Bilen'in Çetin Savaş broşürünün ikinci yarısı bu konuda pekçok malzeme vermektedir. Ş. Hüsnü "bölücü, oportünist ve kariyerist"tir. Ş. Süreyya, M. Belli, H. Kıvılcımlı "provokatör"dür! Ayrıca, Kıvılcımlı "manyak, kalpazan, zıpır"dır! Onun ve M. Belli'nin "MİT ajanı olduklarını" olaylar doğrulamıştır! Broşürde, TSİP'in "CIA ile ilişkileri"ne ilişkin iddialar "ateş olmayan yerden duman çıkmaz" diyerek aklanır! Broşüre eklenmiş olan "TKP'nin 55. Yılı" başlıklı konuşmada bu listeye yeni eklemeler yapılır: Sarı sendikacılar, troçkistler, maocular, MDD'ciler de anılır. Karakteristik olarak, burada TİP de "devşirme" bir parti diye nitelenmektedir.

Bu söylemin, ülkede "varlığını ve öncülüğünü" kanıtlamak, uluslararası platformlarda ise "tek ülke-tek parti" ilkesine uygun olarak) enternasyonalizmini somutlamak için tutturulduğu ve çoğu kez, trajik boyutlara ulaştığı bugün daha net gözlenebiliyor.

Öte yandan, nesnel durum ne yapılanmanın, ne ideolojik derinliğin, ne de çalışma tarzının abartılmasına olanak vermekteydi. Çok daha sonraları, bir Politbüro üyesinin (H. Alev) **Atılım**'da (Ekim 1982) yazdığı gibi, "hepimiz kendi bildiğimiz gibi çalışıyorduk ve daha partili yoldaşı, komünist insan tipini, kendi dışımızda tanıyamamıştık. Eski çevrelerimizin dar, ama pek çok çoşku verici anılarla süslenmiş arkadaşlıklarını neredeyse parti yoldaşlığı sanıyorduk. Bu, organlar arası ilişkileri, komünist disiplin anlayışını, profesyonelce çalışma stilini kavramayı zorlaştıran bir durum yaratıyordu." Kısacası, parti -geçerliliği bir yana- idealize ettiği normlardan da çok uzaktaydı. Bunun yerini ahbaplıklara, grupçu anlayışlara, kişisel dostluklara dayalı ilişkiler; eleştiri mekanizmasını paralize eden, hataları külleyen, sorunları geçiştirmeye yarayan bir tarz almıştı. Devrim durumu için öngörülmüş sıkı merkeziyetçilik, "demir disiplin", çok ayrı koşullarda çalışan yapılarda, kaçınılmazlıkla, bürokratizme, emir-komuta yöntemine dönüşmekten kurtulamıyordu. TKP için de durum farklı olmadı. Tepede bürokratik yöntemler gelişir ve parti bürokratizme boğulurken, orta kademelerde, "bir dizi gereksiz ara kademe örgütlenmeleri ortaya çıktı. Kontrolsüz hızlı genişleme aynı zamanda partiyi kendi gücüne aşırı bir güven duymaya sürükledi, bağlaşıklık politikası kağıt üzerinde kaldı; sekter çizgi bazı yığın örgütlerinde ve sendikalarda giderek koyulaştı" Somut bir güncel politik perspektifi pek olmayan partinin, yatay gelişme sonunda aşırı şişmesi hem legal çalışma beklentilerini artırdı, hem de yönetim mekanizmalarını bozdu. Oysa parti ne örgütsel, ne de ideolojik ve kültürel olarak legal çalışmaya hazırdı.

1977 Konferansı bu koşullarda toplandı. Program ve Tüzük bu konferansta onaylandı. MK, Politbüro ve Genel Sekreter yine bu konferansta "oybirliğiyle onaylandı". Konferans başlıca olarak, "Fabrikalar kalemizdir ve "Artizanlığa son" belgilerini ileri sürdü. Her iki belgi de partinin nitel yapısına, çalışma tarzlarına vurguyu kaydırmak amacıyla ortaya atılmasına karşın, partideki sekter eğilim, faşist terörün tırmanması ve yığın hareketlerinin görece durgunlaşması, genişlemiş ve sınırları oldukça silikleşmiş örgüt yapısının denetiminin giderek zorlaşması ve 12 Eylül'de yaşanan kesinti buna olanak tanımayacaktı.

Konferans MK Raporu'nu Onayladı ve "Parti Platformu"nu kabul etti. Ayrıca, Konferans'ta çeşitli yığın örgütleri sorumluları da konuşmalar yaptılar ve kimi kararlar alındı. Sendikal hareket üstüne yapılan konuşmada, "reformist ya da küçük burjuva sosyalist akımlara karşı savaşımın sınıf sendikacılığını güçlendirmek savaşından ayrılamaz"lığı dile getirilirken, söz arasında, "sosyal gelişmeye örgütsel olarak ayak uyduramamak" olgusuna da işaret edildi.

İşçi-köylü bağlaşıklığı üstüne konuşmada, bunun propaganda düzeyinden çıkarılarak, örgütlü biçimlere dönüştürülmesi gereği vurgulanıyor ve köylerde parti örgütleri kurulması "güncel bir ödev" olarak sunuluyordu.

Cephe konusundaki konuşma sınıf güçlerinin ayrışmasına ilişkin bir çözümlemeyi içermekte ve partinin "bu cephenin de öncüsü, örgütleyicisi, güvencesi olacağını"na işaret edilmektedir.

Ulusal sorunla ilgili olarak, özel bir büro kurulması, kuramsal ve ideolojik çalışma-

nın hızlandırılması, Kürtçe yayın yapılması önerileri ileri sürülürken; bölünmenin değil olası en büyük birlikteliğin savunulması, "iç sömürge" tezinin reddedilerek, ayrı örgütlenmenin bölücülük olarak nitelenmesi göze çarpmaktadır.

Kadın hareketinde, kadın sorununu yok sayan anlayışlar da, "onu sınıfsal temelinden koparan" anlayışlar da eleştirilmekte, dahası, "kadın hareketinde marksist-leninist görüşleri egemen kılmak", "kadının kurtuluşunu (...) tüm halkın kurtuluşundan ayrı düşünmemek" tezleri savunulmaktadır.

Benzeri yaklaşımlar gençlik hareketleriyle ilgili konuşmada da içkindir. Gençlik sınıfsal / politik ayrımlar içinde ele alınarak, "gençlik hareketini partimizin yedek gücü olarak görmek" anlayışı işlenmektedir.

Konferansta ayrıca yurtdışındaki işçiler ve basın-yayın alanına ilişkin konuşmalar da yapılmıştır. Bu son konuda, **Atılım**'ı güçlendirmek, **Yeni Çağ**'ı daha düzenli çıkarmak, 15 günlük Durum bültenini yabancı dillerde ve daha etkin biçimde çıkarmak, **TKP'nin Sesi**'ni ve **Bizim Radyo**'yu daha işlevli kılmak sorunları ele alınmış, legal yayınları iyileştirme yolları görüşülmüştür. Parti içi eğitimin yoğunlaştırılması gereği de bu arada dile getirilmiştir.

Parti'nin nitel yönden güçlendirilmesi Konferans'tan sonra yöre sekreterleri, yayın, sendika ve yığın işleri sorumlularıyla yapılan görüşmelerde de, Konferans'ı izleyen ilk (1978) plenumda da ele alınan temel konu oldu. Plenuma sunulan MK Raporu'na göre, üyelerin yüzde 60'ı işçi sınıfı kökenliydi. Rapor yeni üye alımında sekter olunmaması gereğini vurgularken, legal ve illegal çalışmaların uyumlandırılmasına dikkati çekiyordu. Parti örgütleri deneyim ve yetişkinlik bakımından birbirinden farklıydılar. Legale çıkma olanakları genişleyecekti ve bağlaşıklık sorunu daha geniş bir çerçevede ele alınmalıydı. Yığınsallaşma önerilirken, leninist ideolojik-politik-örgütsel birliği korumak gereği de telaffuz ediliyordu..

Ulusal Demokratik Cephe (UDC) belgisi bu koşullarda güçlü bir şekilde ortaya atıldı. H. Kutlu daha sonra, **Yeni Açılım**'ın Eylül 1989 tarihli 17. sayısında, bu konuda şunları yazacaktı: "Bildiğimiz tek politika cephe politikasıydı. Somut güncel politika denilince, bundan başka bir şey akla gelmiyordu. İşlenen temel politik tez Ulusal Demokratik Cephe'nin kurulmasıydı. Oysa böyle bir cephe için hazır güçler yoktu. Bu ortamda, partinin kararı dışında, sendikalardan UDC çağrısı yükseldi. Parti bu çağrıyı destekleme durumunda kaldı. Bildiriler çıkıyordu, 'UDC'yi destekle', dahası 'UDC'ye katıl' diye... Oysa ortada cephe falan yoktu, buna hazır güçler yoktu. Kim neyi destekleyecek, nereye katılacaktı?"

Öbür pek çok soruna olduğu gibi, bu soruna da rekabetçi bir anlayışla yaklaşılması (ve bunu yalnızca TKP taraftarları yapmıyordu) birliktelik yerine, bölünmelerin derinleşmesine katkı yaptı. Kendine en yakın olması gereken güçlere, örneğin sol ve sosyalist partilere karşı "en uzlaşmaz tutumu takınmak" komünist hareketin Komintern'den devraldığı bir gelenekti ve sürüyordu. Sözgelimi, TKP'nin 57. yılında, Politbüro üyesi A. Saydan şöyle diyebilmekteydi: "Legal sosyalist partiler işçi sınıfının büyük burjuvazi ve emperyalizme karşı yürüttüğü sınıf savaşımında, işçi sınıfının dışına atılmışlar-

dır." Bu sekter yaklaşıma, yerel düzeydeki koyu rekabetçilik de eklenince, bağlaşıklık/birliktelik önerilerinin yaşama geçmesi büsbütün olanaksızlaşıyordu.

Bu koşullarda parti, H. Kutlu'nun doğru olarak saptadığı gibi, bir "aşırı muhalefet partisi" olmaktan öteye gidemedi. Bütün marksist solda egemen olan "devrimci söylem ardına gizlenmiş, içkin erk korkusu" TKP'de de ağırlıktaydı. "Barikatlara çıkmak", "devrimci yükseliş" söylemleri ve partinin gücünü abartma çabaları sektarizmi besliyordu. Bu tutum, giderek, CHP'nin sol kanadıyla, yığın örgütleriyle ve sonunda, pekçok DİSK yöneticisiyle ilişkilerin bozulmasına zemin hazırladı.

TKP'nin politik yönelimlerinde ve çalışma tarzlarında örtük bir şekilde yer alan ekstremizm, parti içinde **İşçinin Sesi** grubunca teorisize edildi, ve sol formülasyonlara aktarıldı. Grubun önderi olan Yürükoğlu, partinin yönetim kademesinde önemli işlevleri olan birisiydi; grubun bir fraksiyon durumuna gelerek partiden çıkarılmasını olgunlaştıran **Emperyalizmin Zayıf Halkası: Türkiye** broşürünün ilk baskısının (yanılmıyorsam) İ. Bilen'e ithaf edilmiş olması anlamlıydı. Anlamlıydı, çünkü bu broşürde ve İşçinin Sesi'nde geliştirilen "devrimci durum" kuramları TKP yönetiminin örtük olarak paylaşması beklenen tezlerden oluşuyordu, ancak dar pratisyen tutumların sisleri ardında bunlar oldukça bulanıklaştırılmış bir durumdaydı. O nedenle, Yürükoğlu'nun çok uç formülasyonlarla sunduğu yaklaşım TKP yönetimi için adeta bir şok etkisi yaratarak onu kendine getirdi ve kendine karşı korkusunu arttırdı. Ancak, bu etki ideolojik bir geri beslemeyle konsolide edilmediğinden, yalnızca grubun atılmasıyla yetinildi ve grubun ülkedeki taraftarlarına karşı, esasta emir-komutaya dayanan bir tarzla tutum geliştirildi.

1977-1980 dönemi, bir bakımdan, TKP'nin tarihindeki en hızlı gelişme dönemi oldu. Hemen hemen tüm illeri kapsayan parti örgütleri ya da parti görevlileri ağı kuruldu. Sendikal harekette parti etkinliği arttı. Gençlik ve kadın hareketlerinde parti yandaşı güçlü örgütler oluştu. Bir dizi legal yayın organı çıkarıldı. Komünistler yığın savaşımlarının örgütlenmesinde önemli rol oynadılar. Parti bir dizi politik kampanya örgütledi. 141-142'nin kaldırılması, TKP'ye legal çalışma olanağının tanınması istemi yaygınlaştırıldı. TKP taraftarları da içinde, pekçok komünist faşist teröre karşı direndiler ve direnişler örgütlendiler.

Ancak, başka bir bakımdan, bu dönem ideolojik sığlık, güncel politik istemlerden ve yönelimlerden yoksunluk, çelişkili, özensiz ve önemli ölçüde kendiliğinden gelişen çalışma tarzlarıyla karakterize edilmektedir. İdeolojik yetersizlik uluslararası komünist hareketin genel çizgisinin salt mekanik biçimde kopya edilmesini, yaratıcılığın körelmesini, eleştirel/sorgulayıcı tutumların aforoz edilmesini kolaylaştırdı. Komünist hareketin tarihine, güncel ayrışmalarına ve çokyapılılığına, komünist harekette gelişen kamplaşmalara "takım tutma" mantığıyla yaklaşılması, "enternasyonalizm"in böyle görülmesi de bunun hem bir nedeni hem de bir sonucu oldu. Bu mantığın simetriği parti içinde de yaşandı. Partide gelişen farklılaşmalara ideolojik yaklaşma yerine, bürokratik yöntemler öne çıktı. Ne İşçinin Sesi grubunun, ne H. Erdal'ın, ne "Devrimci Kanat" kesiminin, ne de "öğretmen hareketi"nin tezleri ciddi bir analize konu edildi. Bunun yerine, "grupçuluk, kariyerizm, parti yıkıcılığı" gibi nitelemelerle sorunlar geçiştirildi.

Eleştirel yaklaşımın köreltilmesi özeleştirinin de önünü kesti. Geçmişle ve kendi kendisiyle hesaplaşmayı göze alamayan bir yönetim, 51 yıl gibi çok uzun bir süre partiyi kongresiz yönetti. Dahası, 1973-77 gibi, partinin yeni yönetim kadrolarının yetiştiği bir dönemde, parti programı yalnızca MK düzeyinde işlenmiş ve geniş bir parti kamuoyunu temsilcileri önüne sunulmamış bir belge olarak kaldı.

Uzun zamandır "askersel müdahale" beklentisi yaşanmasına karşın, 1980 darbesi partiyi hazırlıksız yakaladı. 1980 tarihli MK Plenumu, hâlâ "devrimci bir kabarma"dan söz edebilmekteydi. Pratik durum da bundan farklı değildi. Güvenlik önlemleri hem çok yetersizdi, hem de çok geç kalınmıştı. Sonuç olarak, parti yoğun bir baskı altında kaldı. Bini aşkın parti üyesi tutuklandı, önemli iller de içinde olmak üzere birçok ilde parti örgütleri dağıldı, birçok örgütün partiyle bağları koptu, çok sayıda parti üyesi - büyük ölçüde kendi olanaklarıyla- sürekli gizlenmek, kimileri de yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Birçok partili öldürüldü, pekçoğu sakat kaldı.

Ancak daha sonradan, 1981 Plenumu'yla birlikte, kimi gecikmiş önlemler alınmaya başlandı. Bu önlemler arasında örgüt bürosunun girişimleri, ülkede yönetici bir merkez oluşturulması ve kimi teknik düzenlemeler sayılabilir. "Kadroları korumak başta gelmeli" belgisi yaygınlaştırıldı. Parti yönetimini güçlendirme yönünde adımlar atıldı. Parti bağları kopan üyeler ve sempatizanlarla yeniden ilinti kurma yolları ele alınırken, "nerede bir yoldaş varsa TKP oradadır" belgisiyle, kopukluğun getirebileceği moral ve psikolojik yılgınlık giderilmeye, kişisel insiyatif güçlendirilmeye çalışıldı.

1981 Plenumu geçmişe eleştirel yaklaşımın da bir ilk adımı oldu. Partide leninci normların egemen olmasını sağlayacağı düşünülen kimi önlemler alındı.

1982 Plenumu da uğranılan kayıpların nedenlerini inceleyerek, gerekli dersleri çıkarmaya yöneldi. Askersel yönetimin evrimini analiz etti.

1983 Plenumu 1973 atılımının açtığı dönemin sona erdiğini saptayarak, önemli bir açılım geliştirdi. Partinin yönetsel ve örgütsel sürekliliğinin güvenceye alınmış olduğunu açıklayan Plenum, yönetimde düzenleme yaparak, H. Kutlu'yu MK Genel Sekreterliği'ne, İ. Bilen'i de Parti Başkanlığı'na seçti ve politik büro üyesi H. Erdal'ın partiden çıkarılma kararını onayladı.

Parti çalışmasının yenilenmesine yönelik kimi çabalara karşın, bu plenumdan sonra da, eski monolitik parti anlayışının egemenliğini sürdürdüğü söylenebilir. Partide farklı düşüncelerin olamayacağı, merkeziyetçiliğin ağır bastığı, hatta "santralizm yoksa örgüt birliğinin de olmayacağı" yollu anlatımlar ve "parti içi düşmanlar" konseptinin varlığı Plenum Raporu'nda zaman zaman gözlenebilmektedir.

Bu plenumun ardından, **Atılım**'a ve yerel yayınlara (Proleter İstanbul gibi) ek olarak, üç aylık bir kuramsal yayın organı **(Yol ve Amaç)** çıkarılmaya başlandı.

Aynı yılın Mustafa Suphi'nin 100. doğum yıldönümüne rastlaması dolayısıyla, **Mustafa Suphi 100. Yıl Tezleri**'nin hazırlanması kararlaştırıldı. Bu tezler, partide o zamana

dek hazırlanmış en cesur kuramsal sistemleştirme denemesinin bir ürünü olarak kalmıştır. Bunlar, bir anlamda, 5. Kongre'nin tartışma platformuydu ve sonradan açıklandığı gibi, tezlerin özetleri de yeni programın ana hatlarından başka birşey değildi.

Nitekim, Batı Avrupa'da toplanan ulusal Konferans'ın ardından, 1983 Kasım'ında, önce parti örgütlerine yönelik bir genelgeyle, sonra da partinin yayın organlarıyla, 5. Kongre'nin toplandığı açıklandı. Kongre'de MK Raporu, 100. Yıl Tezleri, yeni Program, Çağrı ve kimi kararlar kabul edildi.

Yapılan açıklamadan, Kongre delegelerinin yaş ortalaması 36 olup, sınıfsal köken itibariyle yüzde 50'sinin kadın ve teknik eleman (işçi yüzde 42), ulusal köken itibariyle yüzde 22'sinin Kürt, eğitim itibariyle yüzde 50'sinin yüksek öğrenimli, cinsiyet itibariyle yüzde 11'nin kadın, çalışma alanı itibariyle yüzde 30'nun örgütçü olduğu anlaşılmaktadır.

Kongre'nin ana belgisi "5. Kongre-Daha Güçlü TKP" idi ve bu, partiye, hâlâ "kendisi için" yaklaşımın somut bir anlatımı olarak öne çıkıyordu (kuşkusuz, varlık-yokluk koşullarıyla gerekçelenmişti).

51 yıllık bir aradan sonra toplanabilen 5. Kongre'nin ana belgesi olan 4. Program'da, klasik çağ analizi konulduktan sonra, ulusal demokrasiyi gerçekleştirerek antiemperyalist halk devrimini başarıya ulaştırmak amacı vurgulanmaktaydı. Vazgeçilmez amaç sosyalizmdi. Türkiye'nin durumu ve ulusal ve sosyal kurtuluş yoluna ilişkin önermeler saptanırken, karakteristik bir şekilde, "barışçıl yoldan utkuya ulaşmanın büsbütün olanaksız" duruma geldiğine işaret edilmekteydi. Cephe, bağlaşmalar, proletarya diktatoryası, öncülük, devrim vb. anlayışları esasta ortodokstu.

MK Raporu'ndaki anlatıma göre, parti TİP başta olmak üzere, TKSP, PPKK, TKEP ile "iyi ilişkiler" içindeydi (daha sonra, TSİP'in de katılımıyla, bu partilerin tümü bir "Sol Birlik" içinde biraraya geldi).

Kongre, çeşitli sınırlılıklarla koşullanmıştı ve çelişkili yönleri ön plana çıkarmaktaydı. Eski anlayış hâlâ etkisini duyumsatıyordu.

Kongre'nin hemen ardından, ideolojik sorunların gündemde ağırlıkta olduğu MK Birinci Plenumu toplandı. Bu konuda bir çalışma planı hazırlandı ve **Atılım**'ın 15 günlük duruma getirilmesi kararlaştırıldı.

Bu arada, İ. Bilen öldü.

5. Kongre ile 6. Kongre arasında 8 MK plenumu yapıldı. Bu plenumlar somut sorunlara ayrılmışlardı ve ideolojik çalışmalar, örgütsel çalışma, eylem birliği konusu, kadro politikaları ayrı ayrı plenumların eksenini oluşturdular.

Parti yönetimi, 1985 yılındaki 5. Plenum'da da dile getirilen ve henüz bütünüyle yıkılmamış olan yalıtlama duvarını aşmak için, tabanı harekete geçirmeyi amaçlayan kampanyalar düzenledi: 1984'de parti basınını güçlendirme, 65. yılda partiyi güçlendirme, 1986'da Ulusal Konferans, 1987'de birlik sürecini derinleştirme, önderlerin ülkeye

dönüşü ve son olarak, yeni programla birlikte, yeni yaklaşımları tartışma kampanyaları örgütlendi.

1986 Mayıs'nda yapılan 6. Plenum, demokrasinın kazanılmasında yalnızca TKP'nin, yalnızca solun gücünün yetersiz kalacağını belirterek, "doğru olan her görüşe açık olmak" gereğini dile getirir. Plenumun ana konularından biri de Ulusal Konferans hazırlıklarını ele almaktır. Konferans tezleri onaylanır, redakte edilir ve tartışmayı açılır. Tezler, "TKP'nin Ulusal Demokrasi Alternatifi", "TKP'nin Ekonomik ve Sosyal Politika Alternatifi", "TKP'nin Silahlı Kuvvetlere İlişkin Reform Programı", TKP'nin Barış, Ulusal Güvenlik ve Ulusal Egemenlik Alternatifi" konularındadır.

Ulusal Konferans'da onaylanan Barış ve Ulusal Demokrasi Alternatif Programı ile birlikte, monolitik parti anlayışın aşılmasına, sektarizm ve dogmatizm eleştirisinin tersinmez kılınmasına yol açılmış gibidir.

1987 başlarında toplanan MK 7. Plenumu Ulusal Konferans'ın sonuçlarını değerlendirdi ve tez tartışmalarını sonuçlandırdı. Sol Birlik'i güçlendirme, TİP-TKP birliğini sağlama, 6. Parti Kongresi için hazırlanma yolunda kararlar alındı. **Atılım**'da (1987 Mart - 1/2, ülke baskısı) 7. Plenumu ele alan bir yazıda dile getirildiği gibi, artık "parti programından günlük çalışma yöntemlerimize kadar her alanda yenilik yapmak" zorunluluğundan açıkça söz edilmekteydi. "Demokratizmi bir yaşam normu haline dönüştürmek" gereği net olarak telaffuz ediliyordu.

Yeni programatik anlayışın çok açık bir şekilde duyumsandığı ilk belgelerden biri, herhalde, TKP 6. Kongresi öncesinde hazırlanan ve parti tabanını yeni yaklaşıma ısındırmayı amaçlayan "TKP 6. Kongresi'ne Doğru-2" başlıklı tezlerdir. Bunlar TBKP'nin şimdiki programının altında yatan ana anlayışları özetlemektedir. "TBKP Program Tasarısı'nın Yeni Yaklaşımları"nı veren tezlerin, gerek gelişmelerin çok hızlı olması ve tabanın evriminin bu hıza ayak uydurmakta zorlanması, gerekse eski, dogmatik kavrayıştan köklü bir kopuşun öncüllerini içermesi nedeniyle, hem parti tabanında, hem de genelde marksist solda büyük bir tartışma başlattığı kestirilebilir. Birlik bu yeni kavrayış üzerinde gerçekleşeceğinden, tartışmaların boyutları daha da karmaşık bir durum alma eğilimindeydi. Kuramsal sorunlara ilgi bu süreçte arttı.

6. Kongre bu anlayış üzerinde temellendi ve bunu daha da ileri noktalarla götürdü. Monolitizmden kurtulma, görüş ve düşünce özgürlüğü, demokratizm, açıklık ve yenilenme, dürüst ve cesur eleştiri gibi özelliklere ulaşmayı önüne koydu. Kongre'ye sunulan MK Raporu, geçmişe ilişkin şu eleştirel yaklaşımı içeriyordu: "4. Programınızda faşist diktatörlükten ulusal demokrasi yoluyla çıkış, antiemperyalist demokratik halk devriminin ilk adımı olarak öngörülmüştü. Bu öngörü diktatörlükten devrimci bir çıkışı tek olasılık olarak mutlaklaştırıyordu. Bu yaklaşım hem güncel demokratik reformlar, hem de doğrudan devrim için mücadeleyi yanyana getiriyordu ki, bu olanaksızdı. TBKP Program Tasarısı ise gerçekçi bir yaklaşımla, politikayı ne zaman ve hangi koşullarda ortaya çıkacağı bugünden bilinemeyen bir devrim beklentisi üzerine kurmuyor. (...) TKP Programında hem genel olarak barış ve domokrasi güçlerine, hem de sol güçlere yönelik olarak dar bir bakış açısı egemendi. (...) TKP 4. Programı partimizin 'en kü-

çük bir barışçıl olanağı kullanmaktan geri kalmayacağını' belirtirken, aynı zamanda 'faşist diktatörlük devrimin barışçıl yoldan utkuya ulaşmasını büsbütün olanaksız kıldı' diyerek, asıl vurguyu bu yola yapıyordu. (...) Programımız, günümüzün değişen dünyasında ortaya çıkan yeni olgulara ve bunun komünistlerin gündemine getirdiği yeni sorunlara yaklaşım kanusunda eksiklikler taşıyordu. Bunun yanısıra, dünyada ve ülkemizde kapitalizmin olanaklarını ve potansiyellerini küçümseyen, onun bunalımlarının ve emekçilerin durumunda kötüleşmenin kendi başına devrim perspektifini güçlendiren bir sonuç yaratacağı beklentisine kapı aralayan yaklaşımlar içeriyordu. Bu yönleriyle TKP 4. Programı, bugün geliştirdiğimiz bütünsel bir politik strateji anlayışından farklıydı."

Bu yeni anlayışa uygun olarak, demokrasinin kazanılması ve yasal çalışma hakkının elde edilmesi amacıyla ülkeye dönen (16 Kasım 1987) Kutlu ve Sargın'ın bu cesur eylemleri Kongre tarafından selamlandı.

Kongre, darbe öncesinde örgütlenilmiş olan her belli başlı ilde partinin yeniden örgütlenmiş durumda bulunduğunu saptadı. Kadro seçimi konusunda, değişen koşulları dikkate olmak gereğini anımsattı. Merkezi organları, kendilerini aşırı ayrıntılara boğan, çok sayıda karar alma geleneğinin bırakılmasını istedi ve yerel insiyatifin geliştirilmesi gereğini vurguladı.

TKP 6. Kongresi aynı zamanda TKP'nin son kongresi oldu. Bu Kongre ile TİP 8. Kongresi'nin, ayrı ayrı seçtikleri eşit sayıda delegenin katılımıyla TBKP 'nin Birinci (Birlik) Kongresi toplandı. Böylece bir tarihsel dönem kapanmış oluyordu. Yeni dönemde komünist hareket bütünüyle yeni bir programatik anlayışa, yeni bir çalışma tarzına ve örgütlenme modeline, sınıfa, topluma, ulusa ve insanlığa yeni bir bakış açısına sahip olmak durumundaydı ve ancak böylelikle, varlık hakkına sahip olabilecekti.

Bu olgudan hareketle, TBKP, kendi programında artık şöyle tanımlanmaktaydı: "TBKP'nin çağdaş kimliği işçi sınıfının devrimci partisi, barışın ve demokratizmin partisi, yurtseverlik ve enternasyonalizmin, aklın, hümanizmin ve sosyalizmin partisi olmasından ifadesini bulmaktadır, her zaman da bulacaktır."

Bu yazı, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi'nde** -Fas. 67- biraz daha kısaltılmış biçimiyle yayınlanmıştır.

KAPİTALİZMİN GELECEĞİ HAKKINDA BİR TROÇKİSTLE DİYALOG

Profesör Stanislav MENŞİKOV
Ekonomi Doktoru
WMR Personeli

Profesör Ernest MANDEL
Brüksel Özgür Üniversitesi
IV (Troçkist) Enternasyonal Kuramcısı

S. Menşikov: Sizinle, kapitalist ekonominin günümüzdeki durumunu, perspektifini ve Batıdaki politik durumu nasıl etkilediğini tartışmak istiyorum.

Yeni Bir Yükseliş Olanaklı mı?

Görülebilir gelecekte kapitalist ekonomide yeni ve uzun bir yükselişin olanaklı olup olmadığını ele alalım. Ben kapitalizmin temel çelişkilerinin sürdüğü ve bunların böylesi bir yükseliş için ciddi engeller oluşturduğu inancındayım. Ancak kapitalizmin, uzun dalgalar denilen periyodik iniş-çıkışları bulunuyor ve de bilim ve teknolojideki devrimin ulaştığı yeni aşama sayesinde yeni ve uzun süreli bir yükseliş olanaklı. Bunun işçi hareketinin ve diğer ilerici güçlerin çıkarlarına uygun olacağını düşünüyorum.

Şu nedenle ki, bu; emek pazarındaki genel durumun iyileşmesine, işsizliğin azalmasına, işçi sınıfının mutlak sayısının artmasına, sendikaların ve diğer işçi örgütlerinin etkisinin güçlenmesine yardımcı olabilir. Uzun süreli bir yükseliş dünya ekonomisi içinde gelirlerin ve zenginliğin Üçüncü Dünya yararına bir yeniden dağılımını da kolaylaştırabilir.

Sol, yapısal bunalıma son vermek için alternatif programlar ileri sürüyor. Ancak kapitalist sistemin çerçevesi içinde bunun hiç olanağı var mı? Yoksa, devrimci patlama tek gerçekleşebilir alternatiftir. Ne var ki, yapısal bunalım henüz böylesi bir sonuç için gerekli nesnel ya da öznel koşulları yaratmış değildir. Açık ki, işçi sınıfının önünde duran ödev kapitalist çerçeve içinde konumunu iyileştirmektir.

E. Mandel: Kapitalist sistemin iç çelişkilerinin ve bunların toplumsal sonuçlarının derinliğinin algılanmasında köklü bir biçimde ayrılıyoruz. Ben bu çelişkilerin zaman zaman, devrimci bunalım da içinde, ağır ekonomik, toplumsal ve politik bunalımlara yol açacak denli derin oldukları inancındayım. Son 40 yılın olaylarına bakarsanız, bunu çok sayıda ülkede periyodik olarak gerçekleştiğini göreceksiniz.

S. Menşikov: Kapitalizmde büyük bunalımların kaçınılmaz olup olmadığı söz konusu değil. Bunlar elbette kaçınılmaz. Sorun bunların kapitalist sistem içinde çözümlenerek, periyodik uzun süreli yükselişlere yol açıp açamayacağı. Siz bunun olanaklı olmadığını ya da şans eseri olabileceğini düşünüyor gibisiniz.

E. Mandel: Ben uzun çöküşün sona ermekte olduğunu gösteren algılanabilir hiç bir belirti görmüyorum. Yeni ve genişleyen bir uzun dalga ile 10 yıllık iş çevrimi içindeki olağan yükseliş arasında bir ayrım yapmak zorundayız. Ayrıca, *uluslararası kapitalist ekonomi içinde temel yapısal değişiklikler olmuş ve bunlar yeni ve hızlı bir yükselişin önünde aşılmaz engeller yaratmıştır*. Herşeyden önce, çokuluslu şirketlerin ağırlığı olağanüstü ölçüde arttı ve artık bunları hiç bir hükümet denetleyemiyor. Bu da şu anlama geliyor ki, savaş sonrası dönemin başlıca istikrar mekanizmalarından biri olan devletin düzenleyici rolü artık azalıyor.

S. Menşikov: Uluslarötesi şirketlerin yükselişi kesinlikle, ekonominin ulusal devlet tarafından düzenlenmesindeki bunalımın ardındaki ciddi bir etmen. Aynı zamanda, uluslarötesi şirketlerde kapitalizm zorluklarından çıkış yolu bulmaya, "yıldızı sönmüş" işkollarından kurtulmaya , bunları gelişmekte olan ülkelere taşımaya ve daha da genişlemekte onları yedek güç olarak kullanmaya çalışıyor.

Devlet düzenlemesi durağanlığa, stagflasyona da yol açmış bulunuyor. Örneğin, askersel harcamalarda dev bir tırmanış oldu. İlk başta bu, kapitalist sanayi için ek pazarlar yaratılmasını sağladı. Fakat daha sonra, aşırı askersel harcamalar ekonomik büyümeye engel oldu ve artık bunlar, dünya ekonomisinde yeni bir yükseliş için büyük bir engel durumunda.

Yoksulların Borçları İle Zenginlerin Borçları

E. Mandel: İzin verirseniz kapitalizmdeki diğer temel değişikliklere döneyim. *Global düzeydeki olağanüstü borç artışı* temel öneme sahip bir diğer değişiklikler oldu. Hiç

kimse tam rakamı bilmiyor, fakat ben bunun 8 veya 9 trilyon ABD doları olduğunu söyleyebilirim. Buna, ABD'nin dünyanın geri kalan bölümüne olan borçları, diğer hükümetlerin aldığı dolar borçları, Amerikan şirketlerinin ve Amerikan ailelerinin borçları - yani dolar olarak mevcut tüm borçlar dahildir.

S. Menşikov: Tek başına Üçüncü Dünya'nın borcu 1 trilyon ABD dolarından fazla.

E. Mandel: Ancak bu, dünyanın toplam dolar borcunun yalnızca sekizde biri.

S. Menşikov: Rakamlar her zaman bütün olayı açıklamıyor. Üçüncü Dünya'daki borç bunalımı, sanayi bakımından gelişmiş ülkelerin borçları yanında görece küçük gözükebilir; oysa bu, uluslararası ekonomik durumdaki önemli etmenlerden biri durumuna gelmiş bulunuyor. Yoksulların borçları ile zenginlerin borçları arasında niteliksel bir farklılık var.

E. Mandel: Ancak, para sermayesinin anormal büyümesinin ardında ne var? Herşeyden önce, 2. Dünya Savaşı sonrasında kapitalizmin, çelişkilerini kısmen ve geçici olarak yatıştırabilmesine yardımcı olan banknot enflasyonu. Bu, kapitalist dünyanın bir borç okyanusu üzerinde refaha doğru yüzdüğü bir zamandı. Fakat borç ve enflasyon ancak belirli bir noktaya kadar artırılabilir ve bu noktadan sonra stagflasyon başlar: Enflasyon artık genişlemeyi teşvik etmeyip, bunun yerine onun önünü tıkar. Neden bu böyle oldu?

S. Menşikov: Devlet - tekel düzenlemesinin bunalımı yüzünden.

E. Mandel: Ben "devlet - tekel kapitalizmi" formülünden hoşlanmıyorum. Bu, ulusal devlet ile kapitalizmin ana örgütlenme biçimi olarak ulusal tekeller arasında, artan bir kaynaşmanın olduğu durumu anlatıyor. Fakat bu kaynaşma uluslarötesi şirketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte geriledi. Bu da bizi, kapitalizmde üçüncü ana niteliksel değişikliğe getiriyor. Sistem 1950'lerde ve 1960'larda ABD kapitalizminin hegemonyası nedeniyle, bir derece verimli işleyebiliyordu. Hegemonya belirli bir emperyalist güçte ise, o kendi ulusal parasını altın yerine kullanılabilir duruma getirebilir. Ancak ABD hegemonyası artık zayıflamış bulunuyor.

S. Menşikov: Evet, artık şimdi ekonomi alanında aşağı yukarı eşit konumda etkinlik gösteren üç kapitalist merkez var, fakat bunların tümü ABD emperyalizminin askersel gücüne bağımlı. Ben ABD emperyalizminin ekonomik ve mali gücünün küçümsenmesine karşı da uyarıda bulunmak isterim. ABD'nin mal ihracının FAC'nınkinden bir parça daha az olduğu doğru. Ancak, ABD'nin yurtdışındaki uluslarötesi şirketleri tarafından üretilen toplam mal değerini hesaba katarsanız, o zaman dünyada Amerikan sermayesinin gerçek ekonomik gücü en başta yer alır. Bunun yanı sıra, tüm kur dalgalanmalarına karşın ABD doları, uluslararası işlemlerde hâlâ ana para. Son olarak, ABD tekelci sermayesinin Üçüncü Dünya'yı mali ve ekonomik açıdan sömüren başlıca güç olduğu da tartışılmaz. Amerikan hegemonyasının bir parça azaldığı konusunda aynı düşüncedeyim. Fakat bunun ortadan kalkmasından söz etmek için henüz erken.

E. Mandel: Belirli bir gücün açık hegemonyası olmadığı zaman, borç enflasyonu

artan bir parasal kaosa yol açar. Sistemin dünya çapında kendi kendini düzenleme yeteneği giderek azalır. Dünya devleti, dünya parası, kapitalist güçlerin dünya çapında eşgüdümü yok. 1974'ten bu yana yapılan her Yedi Büyükler Konferansı, ekonomik olarak kesinlikle hiç bir sonuç doğurmamıştır. 1987 borsa bunalımından sonra böylesi bir eşgüdüm daha da gerekli olmuştur. Hükümetlerin ve zeki kapitalistlerin tümü bunun bilincindeler, fakat yapabilecekleri hiç bir şey yok. Bunlar arasındaki rekabet artıyor ve küçük sorunlar üzerinde bile aralarında anlaşamıyorlar.

S. Menşikov: İlginç bir durum ortaya çıkıyor. Karl Kautsky'ye göre mevcut çelişkileri yatıştırmış ve birleşik bir dünya tröstü oluşturmuş olması gereken uluslarötesi kapitalizm doğmuş bulunuyor. Fakat bunların tersi gerçekleşti. Merkezcil eğilim çok güçlü bir merkezkaç eğilim ile dengeleniyor.

E. Mandel: Ve ikincisi birincisinden daha güçlü.

S. Menşikov: Bunun aşırı bir basitleştirme olduğunu söyleyebilirim. Merkezcil ve merkezkaç eğilimler arasındaki karşılıklı bağ bugün çok daha karmaşık. Her ikisi de mevcut ve yükseliş halinde. Ve her ikisi de o denli güçlü ki, basit bir biçimde birinin ötekinden daha güçlü olduğunu söylemek olanaklı değil. Çünkü, ana kapitalist güçler arasında bir eşgüdüm sistemi işliyor. Bu özellikle politika ve askersel konular için, fakat aynı zamanda ekonomi ve maliye için de geçerli. Karşılıklı rekabet ve parasal istikrarsızlığın belirli sınırları var ki, bu güçler bunlar ötesinde bir risk oyunu oynamaya istekli değildir. Nitekim, farklı ülkelerde yerleşmiş olan uluslarötesi şirketlerin çıkarlarının birbirleriyle içiçe geçmesindeki olağanüstü artış göz önünde tutulduğunda, bu hiç şaşırtıcı değil. Bir diğer etmen, Üçüncü Dünya ve sosyalist ülkeler karşısında ortak bir strateji tanımlayıp, izleme girişimi.

Şimdi de sanayileşmiş kapitalist ülkeler içindeki özgül çelişkileri ele alalım.

Ne Kadar Kötü Olursa O Kadar İyi mi?

E. Mandel: Burada bir başka temel değişikliğe geliyoruz. Günümüzdeki üçüncü teknolojik devrimin (elektronik ve enformatik) iç mantığı öyle ki, bu ancak son derece sorumlu, yüksek düzeyde ustalaşmış ve eğitimli bir işgücü ile verimli bir biçimde işleyebilir. Bu işgücünün iki temel işlevi var: Artı değer yaratmak ve var olan donanımın değerini korumak. Donanım pahalı ve duyarlı olursa, bunun kalifiye olmayan işçiler tarafından çalıştırılması elbette etkin olmaz. Bu, kapitalistlerin sömürü oranını ve kâr oranını artırma çabaları ile işçi sınıfının, en azından bir bölümünün becerilerini sürekli ilerletme gereksinimi arasında bir çelişkiye yol açar. Bu yalnızca beceri kazanma sorunu değil, bunu tam olarak kullanmaya hazır olma sorunudur da. Fakat işçiler donanımın sahibi olduklarını hissetmedikçe, bu gerçekleşmeyecektir. Bütün bu engelleri ortadan kaldırmak yalnızca beş ya da on yıl değil, uzun bir zaman alacaktır.

S. Menşikov: Ben de aynı fikirdeyim. Emeğin iki işlevinden söz ediyordunuz. Fakat

bütün marksistler tarafından tam olarak hesaba katılmayan üçüncü bir işlev daha var. İşçiler aynı zamanda da tüketicidirler, üretilen malların ve hizmetlerin alıcılarıdır. Kapitalizmin, işçi sınıfına yönelik bir tüketim malları pazarı da için de olmak üzere, kendi pazarlarını yarattığı kendiliğinden bir mekanizma var.

E. Mandel: Onların istemleri ücretler ile sınırlı.

S. Menşikov: Evet, fakat aynı zamanda, işçi sınıfının savaşımı ve refah devletince gerçekleştirilen işgücü değerindeki sürekli artış söz konusu. Yığınsal üretime ek olarak, kapitalizm yığınsal tüketim sistemi yaratmayı da başardı. Bu birkaç on yıl önce gerçekleşti. O zamanlar bazıları arabaların ve diğer dayanıklı malların yığınsal tüketiminin kapitalizm altında olanaksız olduğunu söylediler. Fakat, kapitalizm bu sistemi yaratmak zorundaydı. Yarın benzer birşey gerçekleşebilir.

Çelişkili bir süreç görülüyor. İşçi sınıfı bölünüyor. Yenitutucular bilinçli biçimde işçi sınıfının daha iyi ücret ödenen bölümünü, daha düşük ücretlerle hizmet sektöründe çalışanlardan ayırmaya çalışıyor. Yığınsal işsizlik de bu amaçla kullanılıyor. Buradan şu çıkıyor ki, işçi sınıfının bir bölümünün durumu geliştiriliyor; tam da bu anda kapitalizm sizin gözünü ettiğiniz son derece kalifiye işgücünü yaratıyor. Daha yüksek artı değer oranına gelince şimdiki durumda bu, bilgisayar ve diğer yüksek teknolojili donanımın kullanımı sayesinde sağlanan yüksek verimlilikten kaynaklanıyor. Böylece, bu tartışmaya başladığımız noktaya dönecek olursak, ben yakında yeni ve uzun bir yükselişin gerçekleşmesinin oldukça olanaklı olduğu kanısındayım ve marksistler olarak bunun sonuçlarını, işçi sınıfı içerisindeki nesnel bölünme de içinde olmak üzere, görmek zorundayız. Fakat asıl sorun, eğer gerçekleşirse, ekonomik yükselişin işçi sınıfına ve diğer ilerici güçlere savaşımlarında yardımcı olup olmayacağıdır. Yoksa onlar yapısal bunalımın sürmesini mi yeğlemelidirler? Birinci seçeneğin neden daha arzu edilir olduğunu belirttim. Ben "ne kadar kötü olursa o kadar iyi" formülüne kesinlikle inanmıyorum.

E. Mandel: Yeni bir teknolojik devriminin başlamış bulunduğu açık. Fakat gerçek sorun, bunun yeterince yaygınlaşıp yaygınlaşmayacağı. Marks'ın belirtiği gibi, bütün tarihi boyunca kapitalizm aynı anda iki şeyi birden yapmaya çalıştı. Daha fazla sayıda ve daha yeni malların yığınsal satışını arttırmada kapitalizmin ayakta duramayacağı ve görece yüksek büyüme hızlarına temel oluşturamayacağı doğru. Buna katılıyorum. Fakat aynı zamanda, sömürü oranını artırmadan da ayakta kalamaz. Uzun süreli bir yükselişe sahip olmak için birbiriyle çelişik görünen iki eğilimi çakıştırmanız gerekir -satışlarda büyük bir artış ve kâr oranında büyük bir artış. Normalde, kapitalizm koşullarında kâr oranlarında güçlü bir yükselişi gerçekleştiren her şey tüketiciler açısından efektif istemin genişlemesini kısıtlar. Bunun tersi de doğrudur. Nitekim bu iki eğilimin kapitalizmin tarihde çakıştığı oldu (örneğin, 1842'de, 1893'te ve 1947'de) ve bu yine gerçekleşebilir. Fakat bunu elde etmek aşırı derecede zor bir şey.

S. Menşikov: Buna katılmıyorum. Siz kâr oranından söz ediyorsunuz. Fakat bir yükseliş sırasında tüketimdeki artış bizzat kâr oranındaki artıştan kaynaklanır, Yüksek kârlar yatırım patlamasını, yeni teknolojilerin yaygınlaşmasını, yeni bir altyapının yaratılmasını ve sonuçta istihdam ve tüketici isteminde artışı doğurur. Uzun bir yükselişin

başlangıç aşamasında, verimlilikteki hızlı bir gelişme kâr oranını, istihdamı ve kişisel tüketimi aynı anda artırmayı olanaklı kılar. Günümüzdeki yeni enformasyon teknolojisi gerek sermayeden, gerekse emekten tasarruf sağlıyor ve böylece kâr oranını artırıyor.

E. Mandel: Bence kapitalistlerin kâr oranında hızlı bir artışa sahip olmadan önce, işçi sınıfının ve Üçüncü Dünya'daki kurtuluş hareketinin direncini niteliksel olarak azaltılmaları ve onları 1930'larda olduğu gibi bir hayli geriletmeleri gerekir.

S. Menşikov: O zaman, kapitalist ekonominin işleyişini altında yatan mekanizma konusunda önemli bir anlayış farklılığı içinde olduğumuzu belirtmekle yetinelim.

Yeni Bir Militanlığa Doğru

Açıktır ki, yapısal bunalım ve yığınsal işsizlik nedeniyle, kapitalizm şimdiki durumda yüksek bir sömürü oranı elde etmiş bulunuyor. Bir dizi ülkede, özellikle uzun bir süredir işçi sınıfının kaleleri sayılan geleneksel işkollarında, sol geriletilmiş, sendikalar zayıflatılmış bulunuyor. Kapitalist sınıfın işçiler karşısındaki birliği çoğu kez, işçi sınıfının kapitalistler karşısındaki birliğinden daha güçlü.

Bu durumda, sömürü oranı artmış bulunuyor ve sizin mantığınıza göre, bu yeni bir yükselişin zeminini oluşturuyor. Bu gerçekleştiğinde işçi sınıfının durumu iyileşebilir, burjuvaziden yeni ödünler elde etmesi için daha iyi nesnel koşullar sağlayabilir. Fakat yükseliş başlayıncaya dek, öylece beklemek gerekmiyor. Edilgen bir tutum işe yaramaz. Bugün yapısal bunalıma çözüm bulmak için alternatif bir program uğrunda savaşarak, emek etkili bir biçimde, kendi rönesansı için daha iyi nesnel ve öznel koşullar hazırlıyor.

E. Mandel: Şurası yadsınamaz bir gerçek ki, uzun depresyon ve yığınsal işsizlik en azından önde gelen kapitalist ülkelerde, örgütlü işçi hareketini hazırlıksız yakaladı. Benim bağlı olduğum akımı temsil eden kişiler hariç olmak üzere, genişleme ve tam istihdamın aşağı yukarı sonsuza dek süreceği konusunda yaklaşık bir konsensus vardı. Bu gerçekleşmedi. Büyük bir depresyon başladı. Bu hoş olmayan sürprizin ilk sonucu ideolojik ve diğer bakımlardan dağınıklık oldu. Burjuvazi geniş bir saldırı başlatarak, sendikaları yüksek ücretler, geniş çaplı devlet müdahale ve harcamaları ve de yığınsal işsizlikten sorumlu tuttu. Fakat asıl önemlisi, bazen bizzat işsizlikten daha kötü olan, işsizlik korkusu atmosferi yaratıldı. İşçi sınıfının kapitalist saldırıya anında karşılık verme yeteneği azaltıldı.

İşçi sınıfının militanlığı, bu yüzden ancak tam istihdam olduğu sürece işledi. 1970'lerin ortalarından sonra biçimlenen ekonomik, politik ve toplumsal atmosfer içinde bu militanlığın zayıflamış olduğu ortaya çıktı. Artık işçi hareketinin yeni bir doğrultuda, yeniden yapılanmasına gereksinmemiz var. Yeni bir militanlığa, yeni deneyimlere, yeni savaşım biçimlerine ve yeni istemlere gereksinmemiz var. Batı Avrupa'daki sınıf savaşımında daha iyiye doğru bir gidiş, herhalde 1986'dan beri, başlamış bulunu-

yor. Bunu grev istatistiklerinde görebilirsiniz. İşçi sınıfı daha aktifleşiyor. İşçi dayanışması ve birliğinin yeni biçimleri doğuyor.

İnsanların kapitalist sistem hakkında hiç bir yanılsamaları yok. Ancak, bu antikapitalist potansiyel hala kısmi, tekkonulu hareketler halinde parçalanmış bulunuyor. İnsanlar barış için, toplumsal harcamalarda kesintilere karşı, işsizliğe karşı, nükleer enerjiye karşı ve çevre konularında savaşmak üzere sokağa çıkıyorlar, Fakat bunlar hep aynı insanlar değil ve hiç bir zaman birlikte değiller. Bunun nedeni ekonomik değil, politik ve ideolojiktir.

İşçi hareketi tarihi, ivedi istemler uğrunda savaşım düzeyini aşmak için, olumlu bir program, bir alternatif, olumlu bir toplum modeli gerektiğini gösteriyor. Birinci Dünya Savaşından önce ve onun hemen ertesinde, kısmen Ekim Devrimi sayesinde, böylesi bir sosyalist model vardı. 1930'lara dek, insanlar için kapitalizmin bunalımda ve iflas etmiş olduğu ve çözümün de, sosyalist planlamada olduğu açıktı. İşçi sınıfı içerisinde herkes, Katolik işçiler bile böyle konuşuyordu. Bugün hiç kimse Sovyet bürokratik modelinin bir yanıt oluşturduğuna inanmıyor. Evrensel olarak kabul görmüş hiç bir karşıt model yok. Bu çok büyük bir engel. Kapitalist sistemin eşine rastlanmadık ölçüdeki kötülüğünün - en yüksek yerlerdeki yolsuzluklarının, uyuşturucu kaçakçılığının ve Üçüncü Dünya'daki feci yoksulluğun - herkes farkında. Sistem gözden düşmüş durumda, fakat insanlar onun yerine neyin konacağını bilemiyor.

S. Menşikov: Bütün suçu bize mi yüklemek istiyorsunuz? Sovyetler Birliği ve diğer birkaç sosyalist ülkedeki emir-komuta sisteminin bunalımda olduğu doğru. Dahası, bu sistem ortadan kaldırılıyor ve bu da çelişkilerle dolu olan, çok zor bir süreç. Fakat Lincoln Steffens'in 1919'a çok daha yoksul bir durumdaki Rusya'ya gittiğinde "Geleceği gördüm ve iş başında" dediğini lütfen bir anımsayın. O zaman oradaki durum, şimdi olduğundan çok daha kötü idi. Fakat Batı'nın ilerici insanları ona tümüyle farklı bir açıdan baktılar.

E. Mandel: Ülkenizi gerçekleşme sürecindeki bir umut olarak gördüler

S. Menşikov: Fakat Sovyetler Birliği yine devrimci bir değişim yaşıyor. Ekonomik sistemini kökten yenilemeye çalışıyor. Ülkemde demokrasinin gelişmesi ise, ekonomik başarıdan bile daha önemli olabilir. Bütün bunlar zaman alıyor, fakat ben Batı'daki işçi hareketinin yeni bir sosyalizm modelinin ortaya çıkmasını bekleyeceğinden kuşkuluyum. Batı'da, sol zaten kendi alternatifini öneriyor.

Marksizmin En Zor Bölümü

E. Mandel: Bu marksist kuramın en zor bölümü. Sorun, işçi sınıfının bilinci ve örgütlenmesi sorunu. Batı'daki işçi sınıfı hareketinin sorunları somut tarihsel süreçlerden yalıtlanmış bir biçimde anlaşılamaz. Bu, üzerine herşey yazılabilecek bir boş kağıt değil. Eski bütün kapitalist ülkelerde işçi sınıfı iki acı deneyim geçirmiştir. Sovyetler Bir-

liği'nde olanlar Batı'daki politik partileri ve politik eğilimleri etkiledi. Bürokratik planlamanın işe yaramadığı ortaya çıktı, Stalin'in kıyımları ise komünizmi gözden düşürdü. Bu arada, Batı'da sosyal demokrasi de başarısızlığa uğradı. İnsanlar Britanya'daki İşçi Partisi hükümetlerinden ya da 1980'lerin başlarında Fransız Solunun seçim başarılarından çok şey beklediler. Sosyal demokratların şöyle dediğini anımsıyorum: "Bir kez bize politik iktidarı, parlamentoda çoğunluğu verin." Bu oldu, bazı ülkelerde sandalyelerin yüzde 65'ini Birleşik Sol elde etti, fakat hiç bir şey değişmedi. İşçiler şimdi solun iki büyük partisinden düş kırıklığına uğramış durumda.

Sovyetler Birliği'ndeki devrimci değişim Batı'da olduğundan daha fazla basın özgürlüğüne, daha fazla kültürel çoğulculuğa, daha çok örgütlenme özgürlüğüne, daha özgür gösterilere, politik çoğulculuğa ve daha özgür seçimlere yol açarsa ve işçiler işyerlerinde ve genel olarak ekonomide daha fazla özgürlüğe ve daha çok haklara sahip olursa, o zaman sosyalizme karşı bütün ideolojik, ahlaksal ve politik argümanların onda dokuzu ortadan yok olacaktır. Batı'daki işçi hareketinin ve Sovyet toplumu içindeki ilerici güçlerin ortak çıkarları şimdi burada birleşiyor.

S. Menşikov: Önemli olan insanların gerçeği bilmesidir. Eski türden sosyalizmin değişmekte olduğunu gördüklerinde bizim modelimiz hakkındaki düşüncelerini değiştireceklerdir. Fakat ana sorun, içinde yaşadıkları toplumun sosyalist alternatifini nasıl gördükleri. Bu kişinin yaşanabilir bir düzeyde geçimini sağlaması için savaşmasından ibaret birşey değil. Halkın daha yoksul kesimleri için bu geçerli olabilir. Fakat ücretleri yaşanabilir düzeyin oldukça üzerinde olan çoğu iş sahibi emekçi için, kapitalizmin alternatifi daha iyi bir yaşam kalitesi, politik ve kültürel özgürlük, daha fazla ekonomik ve toplumsal istikrar, daha üstün toplumsal hizmetler, yolsuzluklardan arınmışlık, azınlıklar üzerinde baskıların kalkması ve aynı zamanda da gerçek demokrasi sunmalıdır.

E. Mandel: Bu doğru, fakat Üçüncü Dünya nüfusunun büyük bölümünün yaşam standartlarında kabul edilebilir bir asgari düzeye bile ulaşamadığını eklemek isterim. orada öncelik hâlâ temel gereksinmelerin karşılanmasıyla ve bu da dünya ekonomisinin reorganizasyonu gibi, muazzam bir sorunla bağlı. Bugün bu, bir dünya sistemi olarak sosyalizm lehine en güçlü argümanlardan biri. Kapitalizmin, global çapta, kaynakların böylesi bir yeniden dağılımını sağlayamayacağına eminim.

S. Menşikov: İnatçı bir savaşım, yenisömürgeciliğin ortadan kaldırılması ve uluslararası ekonomik ilişkilerin demokratikleşmesi olmaksızın, bu elde edilemez. Ayrıca, sanayi bakımından gelişmiş kapitalist ülkelerde de yoksulluk ortadan kaldırılmış değildir. Oralarda, hatırısayılır bir azınlık için, yaşanılır bir geçim düzeyine ulaşmak hâlâ temel bir gereksinim.

E. Mandel: Doğru. Yalnızca Batı Avrupa'da 40 milyon yoksul var, ve belki bir o kadar da ABD'de bulunuyor.

Sosyalist alternatif konusuna gelince, bir başka silahımızın daha olduğunu belirtmek isterim. Ben, herhangi bir gelişmiş sanayi ülkesindeki ilk gerçekten sosyalist hükümetin bir numaralı kararnamesinin işgününü yarı yarıya azaltması gerektiğine inanıyorum. Bu, kapitalizmin Aşil Topuğu'dur. Bütün kamuoyu yoklamaları işçilerin işlerinde harca-

dıkları zamana, kişisel yaşamlarından kaybolmuş olarak baktıklarını gösteriyor. Marks gerçekten devrimci bir öngörüde bulunmuştu: Bilim ve teknoloji belirli bir düzeye ulaştığı zaman, emek zamanını zenginliğin ölçüsü olarak görmek saçma duruma gelir. Artık, serbest zaman ölçü olur.

Ne olursa olsun, uğrunda savaştığımız geleceğin dünyası şimdikinden büyük oranda farklı olacak. Ufak bir değişiklikle, ufak tefek reformlarla ve önemsiz düzeltmelerle çözüm bulabileceğimize inanmak bir yanılsamadır. Global sorunlar reformist yollardan çözümlenemez; bunalım çok ağır, çelişkiler ise çok derin.

S. Menşikov: Katılmıyorum. Sorunlara yeni düşünce tarzına dayalı, gerçekçi bir açıdan bakılırsa, global sorunların ancak farklı toplumsal sistemleri olan ülkeler arasında sürekli ve kapsamlı bir işbirliği ile çözümlenebileceğini kabul etmek zorundayız. Kesinlikle başka bir yol yok. Günümüz dünyasında sınırlandırılması ve denetim altına alınması zorunlu olan başka iki gücün bulunduğunu eklemek isterim. Birisi, kapitalist ve kapitalist-olmayan tekeller kadar tehlikeli olan bürokrasi. Diğeri, yalnızca barışa değil, aynı zamanda demokrasiye ve sonuçta, sosyalist topluma ve onun geleceğine de yönelik belki en büyük tehditi oluşturan askersel-sanayi kompleks. Barış savaşımının antikapitalist alternatif ve daha iyi bir toplum uğrundaki savaşımla yakından bağlı olmasının bir diğer nedeni budur.

Sonsöz Yerine

Bu yazıyı yayına hazırlarken bile, özünde bunun çağdaş kapitalizmin çelişkilerinin doğmatik ve önyargılı bir yorumuna karşı bir tartışma biçiminde gerçekleştiğini vurgulama gereğini hissettim. Bu tutum, öncelikle kapitalizmin bilim ve teknoloji alanındaki devrime ayak uydurma ve ondan yararlanma yeteneğini küçümseme eğiliminde kendini gösteriyor. Bu ayak uydurma sürecinde kapitalizm uzun süreli bunalımlar yaşıyor. Ancak, bizzat bu bunalımlar kendi çözümleri için zemin de oluşturuyor ve yeni yükselişlere giden yolu açıyor. Böylesi diyalektik bir mekanizma olmasaydı, bunalımın üstesinden gelinmesi için sol tarafından ileri sürülen alternatif program gerçekçi bir seçenek yerine, boş bir dilek olurdu. Ancak bunalım ya gerici bir tarzda-işçi sınıfının ve Üçüncü Dünya'nın zararına-ya da demokratik bir tarzda-işçilerin yaşam standartları yükseltilerek, yenisömürgeci sömürü hafifletilerek ve silahlanma azaltılarak-aşılabilir. Ernest Mandel'e göre, yeni bir yükseliş kural olarak daha yoğun sömürüden, devrim ve kurtuluş güçlerin uğradığı gerilemelerden doğar. Herhangi bir başka gelişme tarihin bir rastlantısıdır.

Bence, bu tutumun zayıflığı işçi sınıfı ve kurtuluş güçleri tarafından oynanan diyalektik rolün yanlış yorumlanmasıyla bağlıdır. Ekonomik istemleri için savaşarak ve egemen sınıfı ödünlerde bulunmaya zorlayarak, işçiler pazarların genişlemesine ve kapitalist çelişkilerin kısmen çözülmesine yardımcı olur. Yenisömürgeciliğe karşı, yeni bir ekonomik düzen için savaşarak, Üçüncü Dünya ülkeleri aynı zamanda kapitalist siste-

min gelişmesinin önündeki engellerden bazılarının kaldırılmasına da yardımcı olurlar. Fakat son çözümlemede bu, ilerici kurtuluş güçlerinin konumunu güçlendirir, militarizmi ve yenisömürgeciliği gerilemek zorunda bırakır.

Ernest Mandel'in emperyalistler arası çelişkiler ve çağdaş kapitalizm içindeki merkezcil ve merkezkaç eğilimlerin karşılıklı ilişkisi konusundaki tutumunda da bir bakıma aşırı basitleştirilmiş ve tekyanlı görüş tipiktir. Biz, ABD emperyalizminin gücünü, sosyalizm ve Üçüncü Dünya karşısındaki ortak emperyalist stratejiyi de, kapitalist güçler arasındaki iç karşıtlıkları ve çatışmaları da küçümsemenin gerçekçi olmadığını düşünüyoruz.

Ancak, bu farklılıkların Ernest Mandel tarafından temsil edilen politik akımla diyalog içinde olmayı olanaksız kaldığına inanmak yanlış olacaktır.

(Çeviren: Sadettin YUMUŞAK)

STALİN ÖLDÜ, AMA STALİNİZM HENÜZ ÖLMEDİ

Zafer ve Trajedi. Stalin'in Politik Portresi adlı bestsellerin yazarı Dmitri Volkogonov'un, gazetemizin (**WMR**) politik yorumcusu Dmitri Kazutin'le sohbeti.

D.Kazutin: Stalin hakkındaki kitabınız artık kendine ait, sizden bağımsız bir yazgıya sahip. "Dışardan" bakınca size nasıl gözüküyor? Bazı sayfalarını yeniden yazmak istemez miydiniz? Günümüzde bu tür çalışmalar çok büyük bir hızla eskiyor.

D. Volkogonov: Biz geçmişimizi bilme ve anlama konusunda çok geri kaldık; tabii dolayısıyla, günümüzü de. Başkaları bizi, bizim tarihimizi bizden daha iyi bilmekteler. Örneğin benim için sorun, kimi tarihsel olayları bilmek değil. Ben çok uzun zamandır, 15 yıldır materyal topluyorum. Yapmacık bir alçakgönüllüğe kapılmadan çok zengin bir "bilgi bankasına" sahip olduğumu söyleyebilirim: Elimde Stalin, Trotski hakkında onbinlerce belge var. Ben şimdi **Stalin'in Politik Portresi** adlı kitabımda bazı şeyleri bütün açıklığıyla yazmadığıma bayağı üzülüyorum. Örneğin ben, bizim tarihsel şansımızı daha 1918 yılının ortalarında elden kaçırdığımızı tüm açıklığıyla söyledim. Bu şansın ortaya çıkışı 1917 Aralık'ında, altı sol S-R'in Sovyet Halk Komiserliği'ne girmesiyle olmuştur. Lenin bunu anlamıştı. Bolşeviklerin sol S-R'lerle birliğinin dürüst bir koalisyon olacağını, çünkü ücretli işçilerle sömürülen köylüler arasında çıkar çelişkisi

olmadığını belirtmişti. Eğer sol S-R'ler hükümette kalmaya devam etselerdi, burada ulusun çoğunluğunu oluşturan köylü yığınlarının çıkarlarını dile getirselerdi, büyük bir ihtimalle Stalin hiç bir zaman ortaya çıkamazdı. 1918 Temmuz'unda politik plüralizm öldü ve gömüldü. Hem de uzunca bir süre için. Bunun böyle olmasından isyan başlatan sol S-R'lerin kendisi de, bolşevikler de suçlu, sorumludur. Ancak, isyana sol S-R'lerin hepsi değil, temelde yöneticileri katıldı, onların da bazıları bu olayın dışında kaldı. İkincisi, isyanın nedeni yalnızca Brest Barışı değildi: S-R'ler bolşeviklerin tektaraflı ve köylülerin çıkarlarını hesaba katmadan, proletarya diktatörlüğünden yana olmalarından dolayı hoşnutsuzdular.

D. Kazutin: Bence bolşeviklerin günahlarından biri de zamanla, tek partinin tehlikesini anladıkları halde, ondan vazgeçememeleridir. XI. Parti Konferansı'nda Zinovyev şöyle demişti: "Ülkedeki biricik legal parti haline gelmemizden'legalliğin tekelini' elimize aldığımız andan itibaren, bizim saflarımıza sosyal demokratlar ve diğer kimi küçük-burjuva sosyalizmi türleri arasında yer alan elemanlar girmeye başladı... Bu tür elemanlar bizde var ve onları partiden kovmak çok zor; çünkü bunları saptamak çok zor, zira bunlar aslında kötü niyetli insanlar değil; bunlar kendi kendilerini bilmeyen kişilerdir. Bu öğeler öyle bir tablo oluşturuyorlar ki, sanki bizde tek parti içinde iki parti varmış gibi bir görünüm oluşuyor."

D. Volkogonov: İşte böylece 1918 yazında, daha sonra parti, halk ve sosyalizm için trajedi olacak olan o kötü olgunun tohumu atıldı. Ancak, dediğim gibi, suç yalnızca bolşeviklerin radikalizminde değil, sol S-R'lerin aşırılığında da. Sonuçlar ise biliniyor. İktidar üzerindeki tekel düşünce üzerinde de tekeli dayatıyordu. Bu politik tekel, gelişim sürecinde kendine biricik, tek bir efendi ister ve seçer. İşte, bahsettiğimiz kitabımda bu sayfaları yeniden yazmak isterdim. Ancak Trotski hakkındaki eserimde bir ölçüde rövanş aldım diyebilirim.

D. Kazutin: Bence Trotski bizim tarih bilimimiz için büyük bir "enformasyon potansiyeli" oluşturmaktadır.

D. Volkogonov: Elbette. O Lenin'den sonra Ekim'in İkinci Adamı'dır. Lenin'in yanında elbette çok sönük kalmaktadır. Ancak, diğerleri de onun yanında sönük kalmaktadırlar.

D. Kazutin: Şimdi, sanırım herkes Ekim günlerinde Stalin'in "henüz kendini bulamadığını" kabul ediyor. O tam ve korkutucu gücüne bambaşka koşullarda erişecektir. Peki Trotski? Niye Ekim'in ikinci adamı Lenin'den sonra partinin lideri olamadı?

D. Volkogonov: Zor bir soru. Sanıyorum ki, pek çok kişiyi ondaki aşırı kendine güven ve radikalizm rahatsız etti. Trotski'nin paradoksu şudur ki, tüm solculuğuna karşın, sosyaldemokrat gelenekle(en azından düşünsel) ilgisini ve ilişkisini tamamıyla kesmemiş, koparmamıştır. Bu iki şey ise bir arada bulunamazdı. Lenin bunu anlamıştı. Ve meşhur "Kongre'ye Mektup"unda, bu anlamda herkesle birlikte Trotski'yi de eleyerek, yalnızca "insanları çekmesini bilen" birinden bahsetmiştir.

D. Kazutin: Buharin mi?

D. Volkogonov: Lenin elbette Pitakov gibi, Buharin'e de şans tanımıştır. "Eğer bilgilerini genişletir, tektaraflılığı bırakırsa". Ancak ben, konuşmamızın yönünü değiştirmek istiyorum. Bakın, biz şimdi çok büyük bir rahatlıkla "stalinizm" kelimesini kullanıyoruz. Ama bundan birkaç yıl önce Sovyet toplumbilimcileri hep bir ağızdan, "stalinizm" kavramının burjuva ideologların ürünü olduğununu söylüyorlardı. Bizde resmi düşünce Brzejinski, Taker, Kelli, Kissenger, Furaste, Hoff, Payps ve diğerleri gibi, büyük yabancı tarihçi ve filozofların çalışmalarında işledikleri stalinizm analizlerini, bile bile görmezden geldi. Yabancı yazarlar stalinizmi iki anlamda kullandılar: Hem geniş felsefi anlamıyla, hem de yerel günlük anlamıyla. Birinci durumda, stalinizmden anlaşılan, sosyalizmin totaliter bir türüdür. İkincisinde ise, kastedilen, kişisel diktatörlük, tiranlıktır. Kitabımı yazarken beni herşeyden çok ilgilendiren tiranın kendisi oldu. Ancak çalışma ilerledikçe esas önemli olanını, tiranın doğuşunu sağlayan sosyoekonomik koşulların analizi, tiranlığın varoluş koşulları, mekanizması, felsefesi ve ruhu olduğunu anladım. Bu, özünde bireyin ve halkın iktidardan, özgürlükten ve düşünceden yabancılaşması demektir. Stalinizm son tahlilde sosyalizmin tarihsel başarısızlığının ifadesidir.

D. Kazutin: Bence, "Stalinizmin Tarihi" gibi bir kitaba ihtiyacımız çok fazla. Stalin öldü, ama stalinizm Doğu Avrupa ülkelerindeki yenilgisinden sonra bile, henüz kesin olarak tarihe gömülememiştir.

D. Volkogonov: Biz artık 20'li-40'lı yıllardaki tarihimizi, stalinizmi kabullenecek kadar iyi biliyoruz. Pek çok açıdan bu olay yığınsal bir ütopyanın, baştan-çıkarılışın ürünüdür. Buna göre çok kısa bir tarihsel süreçte, bir kuşağın ömrüne sığacak bir sürede insanlığın ünlü hayalini, kardeşlik, eşitlik ve adaleti gerçekleştirmek mümkündü. Stalin'in yönettiği bürokrasi her yolla, bu duyguları teşvik etti, bunların sırtından yaşadı. "Sabırsızlar" Stalin'i kendi önderleri ilan ettiler ve toplum, sonunda, adına üç Rus devriminin gerçekleştirildiği pek çok kazanımı kaybetti. 1917'de politik erki ve sosyal özgürlüğü kazanan halk on yıl sonra iktidardan da, özgürlükten de tamamen yabancılaşmıştı. İşte bu durum, Nikolay Berdyayev'in daha önce de belirttiği, şu fikre dört elle sarılmasını getirdi: "Devrimler her zaman başarısızdırlar, başarılı devrimler yoktur ve olamaz da. Devrimler her zaman yöneldikleri yere değil, tersine giderler, kendilerinin zıttına dönüşürler". Daha 1923 yılında bunları yazıyordu.

D. Kazutin: 1923 yılında Berdyayev'i reddetmek, herhalde şimdikinden çok daha kolaydı. Geçen yıl tüm dünya Büyük Fransız Devrimi'nin 200... yılını kutladı. Fransız Devrimi'nin bir yan ürünü de bonapartizm olmuştur. Biz de benzeri bir analoji arayamaz mıyız?

D. Volkogonov: Stalinizmin sosyopolitik özünü, halk egemenliğinin dışsal görünümünü, biçimsel ögelerini koruyan, kendine özgü bir sezarizm olarak karakterize edebiliriz. Politik sezarizmin bir türü olan stalinizm yeni bir niteliksel durum demektir.

Bu yeni niteliksel durum halk egemenliğinin yerini tek-kişi egemenliğinin alması, sosyal tekölçülülük, ekonomik buyrukçuluk ve toplumun tinsel yaşamında dogmatizmle karakterize edilmiştir,

D. Kazutin: Böylesi bir "niteliksel durum" geçmişle tüm ilişkileri koparmakta ve sosyalizmin "deformasyonları" hakkında iç rahatlatıcı konuşmalara yer bırakmamaktadır. Bu artık deformasyon değil, likidasyondur.

D. Volkogonov: Herkes tarihte kendine yakın bulduğunu alır. Büyük Fransız Devrimi'nin tarihi tüm Rus bolşevikleri için bir "kutsal tarihtir". Jakobenler ise, çoğunluk için "politik azizlerdir". Lenin buradan, temel fikir olan halk iktidarını aldı. Trotski'yi sarsan, devrimin karşı durulmaz ilerleyişi ve adım adım kendi getirdiği temel kazanımı, özgürlüğü yok etmesi oldu. Stalin sürgünde Olar'ın kitabını okudu ve özellikle devrimi yokeden "halk düşmanları"yla ilgilendi. 30'lu yılların bu korkunç deyimi böylelikle Fransa'nın devrimci sözlüğünden ödünç alınmış oldu. Geleceğin genel sekreterinin Fransız deneyiminden çıkardığı temel ders dünyayı değiştirmede devrimci şiddetin "üniversal" bir metod olarak mutlaklaştırılması oldu. Daha sonra da, şiddet "devrimciliğin belirtisi" oldu.

D. Kazutin: Kabul etmek gerekir ki, 20'li yılların sonuna doğru Lenin'in deyimiyle, 1903'ten beri bağımsız bir politik düşünce ve parti olarak var olan bolşevizm üç kola ayrıldı: Leninizm, trotskizm, stalinizm.

D. Volkogonov: Evet, bu dönemde marksizmin ontolojisi yaklaşık bu şekildedir. Ancak stalinizmi bütünüyle leninizmin dışında saymak doğru olmayacaktır. Ne kadar acı da olsa kabul etmek gerekir ki, stalinizm leninizmin zemininde doğmuştur. Tabii, önceden çarpıtılan bir leninizmin temelinde. Stalin hemen hiç bir şeyi kendisi uydurmadı. O Lenin'i öylesine yorumladı ki, lenince sosyalizm modelini tam da orjinalinin zıddına çevirdi. Ancak, bununla birlikte unutmamak gerekir ki, Lenin'in kendisi de, eğer böyle söylemek mümkünse, hemen "lenince" olmamıştır. Biz uzun zaman leninin görüşlerindeki evrimi, dünya görüşünün diyalektiğini kabul etmemişiz. Oysa, askeri komünizm ile NEP dönemi arasında yaptıkları, yazdıkları karşılaştırılırsa, aradaki ilkesel farklılık derhal görülür. Onun NEP dönemindeki görüşlerini ne Stalin, ne de Trotski kabullendiler. Trotski, son günlerine dek "dünya devriminin romantik tutkunu" olarak kaldı. Stalin ise, saçma bir fikir olan "tek bir ülkede komünizmin kuruluşu"nu savunup durdu. Bu arada, her ikisi de Lenin'e gönderme yapıyorlardı. Aslında Lenin'in, NEP'in gelişimi sırasında çoktan terk ettiği veya reddettiği fikirlere sarılıyorlardı. İşin kötü tarafı, NEP'in sosyoekonomik dönüşümlerine paralel politik bir reformu, "ikinci redaksiyonu" Lenin'in gerçekleştirememesidir.

(Moskovskie Novosti, No: 8 25.11.1990)

(Türkçeleştiren: Serda· Arıkan)

"İÇ PARTİ"

(Yönetici Nomenklatura'nın Yerine Hukuku Nasıl Koymalı?)

Leonid RADZİKHOVSKY

1985 ile 1989 arasında olup bitenler bir prelüddü. Üst kabuğu delmiş olan perestroyka şimdi komuta sisteminin katı çekirdeğiyle karşı karşıyadır. Bu çekirdek yerinde durdukça, sistem zarar görmeden kalacaktır. Bu çekirdek nomenklatura'dır. SBKP içindeki "iç parti"dir, ülkeyi gerçekten yöneten güçtür.

Oyunun Kuralları

Georgi Markov'un 1970 yılındaki **Gryadushchemu Veku** (Gelecek Yüzyıl İçin) başlıklı romanı son klasik, sosyalist gerçekçi romanlardan birisiydi. Bunu okumamış okurlarımız için söylenirse, romanın kurgusu şöyle gelişiyordu: Bölge Parti Komitesi'nin Birinci Sekreteri ölüyor. Onun yerini kim alacaktır? Ondan sonra gelen ve öteki yerel patronlar kurşunlara gerçekte komuta eden adamı sormaya cesaret edemezler: SBKP Merkez Komite denetmenidir bu. Bu arada, geçmişte İtalya'da Soyvet ticaret misyonunun başı olan kişi de -Birinci Sekreterini yeni yitirmiş olan bölgenin yerlisidir- anlaşılmaz bir şekilde Moskova'ya geri çağrılır. Anlayışlı misyon başkanı bunun nede-

nını sormaz. Moskova'daki Parti karargahında, kendisine bölgenin yeni Parti Birinci Sekreteri olacağı söylenir. Merkez Komite denetmeniyle birlikte, kendi yerel bölgesine gider. Yerel Parti bürosu onu doğrudan, Bölge Parti Komitesi genel toplantısınca seçilecek aday olarak "önerir".

Bu roman Soyvet "partokrasisi"ni kınayan bir yazar tarafından yazılmış değildi. Yazar, bütün sistemin olması gerektiği gibi olduğundan kuşku duymayan bir SBKP Merkez Komite üyesidir. Sıra önemli personel sorununa geldiğinde, karar alma mekanizması böyle işlemektedir.

O zamandan bu yana çok şey değişmişe benziyor. Birinci sekreterler gelip gidiyorlar, oysa geçmişte herbirisi 10-15 yıl saltanat sürerlerdi. Ama onların yerini, aynı eski bohçadan çıkan insanlar - ikinci sekreterler ya da sekreterler, yahut yürütme komitesi başkanları vb. - almaktadırlar. Parti bürolarının üyeleri olmayıp, tabandaki konünistler arasında popüler olan başka insanlar yok mudur?

Bu retorik bir sorudur. Bu bölge, kent ve semt komitelerinin sekreterlerinin kim olduğunu unutuyoruz. Bunlar bölge, kent ve semtlerin parti örgütleri sekreterleri değildir. Bu yüzden de, 50 küsur insandan oluşan komiteler kendi önderlerini değil, bölgedeki 50.000 komünistin önderlerini seçmektedirler.

Anlaşılabileceği gibi, Parti bölge komitesi organlarınca devşirilen "komite" de, birincinin yerini alacak ikinci sekreteri seçerken bir hata yapmayacaktır. Bu komite demokrasinin güçlü bir darbesine de dayanamaz. Demokrasinin laissez faire olmadığını akılda tutarak, çekilen birinci sekreterin koltuğuna ikinci sekreteri koyacaktır.

Sonuç olarak, yıkılmaz bir makineyle karşı karşıyasınız: Basit, işlemesi kolay ve bağımlı kılınabilir bir makineyle. Birinci Sekreter komitesini seçerken Parti organları departmanına ve onların kayıtlarına yaslanır, sonra da bu komite kendi Birinci Sekreterini "seçer". Komite üyelerinin (bunlar her zaman Parti konferanslarına gönderilir) ayıklanması gizli bir prosedürdür; eğer iyi bir sicili varsa ve üstteki adamla balık tutmaya gidebilmişse, seçilir. Üstteki adamın "seçimi" açık olarak yapılır.

Bu makinenin ana avantajı, sıradan komünistlerle ilişkiden geri beslenmeye izin vermemesidir. Subaylar, generaller ve mareşallar vardır. Alay etmiyorum. Parti yapısını tam da bu şekilde betimleyen Stalin'i aktarıyorum (Parti'yi "Kılıçlılar Takımı" diye adlandırırdı). Anlaşılabileceği gibi, subayları seçmek askerler için değildir. Askerleri kadrosuz subay vb. yapmak subaylar içindir.

Nomenklatura Diktatoryası

Böylelikle, "Parti erki"nin yalnızca laf ta kaldığı apaçık oluyor. Gerçeklikte, parti'den söz ettiğimizde, aparatı kasdediyoruz.

Parti gelişimi üstüne el kitabındaki resmi tanım şudur: "Nomenklatura; adayları,

baştan söz konusu (semt, kent, bölge, vb.) Parti komitesi tarafından tartışılarak, önerilecek ve onaylanacak olan en önemli görevlerin cetvelidir. Parti komitesi nomenklatura'sının üyeleri ancak, komitenin onayıyla kendi görevlerinden affedilebilirler." En önemli nomenklatura'nın Politbüro ve Merkez Komite Sekreterliğininki olduğunu eklemeliyim.

Oradaki her söz hem figüratif, hem de yazınsal anlamda altın değerine sahiptir.

Nomenklatura her yerde hazır ve nazırdır. Bir araştırma enstitüsü müdürü, bir yazın dergisi editörü, bir ticaret departmanı başkanı uygun Parti komitesince onaylanmalıdır; tıpkı, bir bölge Parti komitesinin departman başkanları gibi. Bir nomenklatura yetkilisi mutlaka bir Parti üyesi olmak durumunda değildir. Nomenklatura yetkilisi bir Parti üyesinden daha öte birisidir. George Orwell'in terimiyle, "iç parti" nin üyesidir.

İnsan, nomenklatura'ya yaşamboyu için girer. Nomenklatura üyeleri "ancak komitenin onayıyla görevlerinden affedilebilirler." İşte bu kadar. Bir kez nomenklatura'daysanız, artık çıkamazsınız.

"İç parti" çok derin ve kesin bir gözlem. Tüm nomenklatura atamaları hukuka aykırıdır. Hiçbir Sovyet yasası kabinedeki bakanların, semtlerdeki askersel komutanların yahut bölge yürütme komiteleri başkanlarının (bu sonuncuların, "halk tarafından seçileceği" varsayılmaktadır) baştan "Parti komitesi" tarafından "tartışılacağı" ve onaylanacağını söylemiyor. Daha ileri gidip, sözgelimi Bilimler Akademisi yahut Yazarlar Birliği tüzüklerinde, bir araştırma enstitüsü müdürünün yada bir dergi başeditörünün, Akademi'yle yada Birlik'le resmen hiç ilgisi olmayan bir "komite" tarafından "önerilmesi" yahut "onaylanması" gerektiğine ilişkin bir kayıt bulmaya çalışın bakalım. Parti Tüzüğü'nde, seçime dayalı Parti konumları için adayların daha yüksek Parti organınca "seçilmesi"ne ilişkin birşeyler arayın bakalım. Tüzük böyle şeyler söylemiyor.

Nomenklatura yapısının tasarımının parlaklığı da burada yatıyor. İlk bakışta, Büyük Petro'dan kaynaklanan, olağan bir görevliler kıdem-tablosunu andırıyor. Ama bunlar dünya kadar ayrıdır! Büyük Petro'nunn tasarladığı şey, hukuk tarafından denetlenen apaçık, dürüst ve anlaşılabilir bir nomenklatura idi. Otokrasinin deneyiminden ders alan Stalin çok daha rijit ve kapsamlı bir sistem; ama en önemlisi, yasaları kendine uygun kılan sahte bir tabana sahip kapalı bir sistem tasarladı. O bir kılıftır. Gücü de, baştan itibaren hukuka aykırı olmasında yatmaktadır.

Stalin'in Buyrukları

Bu sistem, denetlenememesi yada sorumlu tutulamaması anlamında, hukuka aykırıdır. Gerçek bir diktatorya hiçbir yasanın yükünü taşımaz ve kimseye de hesap vermez. Bu erk kaçınılmazlıkla, a) Her yerde hazır ve nazır, b) Yıkılamaz, c) Gizli olacaktır.

Böylesine gizli ve demir eldivenli bir erkin eşi görülmemiş yalanlar, politik ikiyüz-

lülük ve müraliğe girişmesi de varsayılabilir. Bu klasik modeli kuran Stalin'di: "Kuşkusuz, bu demek değildir ki, Partidışı örgütler... resmen Parti önderliğine tabi olmalıdır." (Önderler bunlardan sorumlu olacak kadar budala değildir! - L.R.) "Bunun anlamı, yalnızca, bu örgütlerdeki Parti üyelerinin, etkili (otoriteyi kullanan - L.R.) kişiler olarak, Partidışı örgütlerin proletaryanın (!) partisine daha da yaklaşacakları (!) ve gönüllü olarak (ve marşlar söyleyerek - L.R.) Parti'nin politik kılavuzluğunu kabul edecekleri bir şekilde, tüm (!) ikna (!) araçlarını kullanmalarıdır."

Stalinizmin özünde erk (güç) ilkesi vardır. Anonim erk (güç) nomenklatura'da, önceden tarihte hiç bilinmeyen bu gizli yönetici sınıfta maddeleşti. Komuta sisteminin kökeni de burada yatmaktadır. Bu erk (güç) sosyopolitik bir örgüt olarak parti'nin amacını, onun evrensel bir personel departmanına (önemli olan, politik düşünceler değil, personeldir) ve dev bir dağıtım merkezine dönüşmesini nitelendirdi.

Kim Kimi Yenecek?

Komuta sistemine son vermek için, "kapitalizmi getirmenize" gerek yok. Çokpartili sisteme de gerek yok; bütün bunlar boş laftır ve ilintisizdir. Parti yıkılmayacak yahut çökertilmeyecektir de. Parti restore edilecektir, ya da isterseniz, bir parti haline getirilecektir. Günümüzün en önemli politik konusu nomenklatura sistemini dağıtmaktır. Bunu yapmak için, Parti içindeki seçim sistemi bugünkü halk vekilleri seçim sistemiyle aynı doğrultuya getirilmelidir. Parti komiteleri ve her kademedeki Parti yetkilileri gizli oyla, doğrudan seçilmeli; verili örgütün tüm komünistleri de kendi semt, kent ya da bölge komitelerinin sekreterlerini, herbirisi kendi programına sahip birkaç aday arasından seçmelidir. Komünistler Parti kongrelerine kendi delegelerini ve Parti önderlerini doğrudan seçmelidirler. Aparatın boyutu önemli ölçüde azaltılmalıdır. Partinin herhangi bir üst yetkiliyi atama, seçme ya da uzaklaştırma konusundaki gizli güçleri bir kez ortadan kaldırıldığında, Parti "Kılıçlılar Takımı" olmaktan çıkacak ve normal bir politik parti durumuna gelecektir. Parti aparatının kendisini atama, kendisini Partiye kabul ettirme konusundaki gizli güçlerinin ortadan kaldırılmasıyla, bir "iç parti" değil, normal bir demokratik parti ortaya çıkacaktır.

Toplumu, Parti'den daha demokratik yapamazsınız. Yine de bu, burada, bu ülkede yapılmıştır. Şaşılacak birşey yok. Parti tekbiçimli değildir. Bu kadar basit. Perestroyka'yı başlatan Parti değildi. Gorbaçov'un yönetimindeki aparatın bir kısmıydı; partokrasi anlamında birinci elden deneyim sahibi olan insanlardı. Ama şu anda, demokrasinin yayılması nomenklatura duvarıyla karşı karşıya gelmiştir. Bu duvar alaşağı edilmelidir.

Doğrudan seçimler ve nomenklatura'ya son verme çağrıları Litvanya'dan Moskova'ya dek her yerde duyulmaktadır. Oysa kimse doğrudan, açıkça ona karşı söz etmeye cesaret edemiyor. Bu yürekli tutum, bu oybirliği beni dikkatli olmaya itiyor.

Nomenklatura yitirilecek herşeye sahip bulunuyor. "Gıda paketleri"ne, "gıda sipariş-

leri"ne, "kişisel arabalara", "özel otolar"a yeni isimler vermiştir. Hatta, "SSCB Kamu Sağlığı Bakanlığı 4. Dairesi" bile (nomenklatura için özel tıbbi bakım merkezi) yeni bir isim aldı. Bu arada, üstdüzey yetkililerin ayrıcalıklarını araştıran komisyonun başkanı, akademisyen Primakov, yazın kullanırken çok sıcak olduklarından siyah limuzinleri beyaza boyamayı önerdi. Ama ayrıcalıklar, nomenklatura'nın erk (güç) sermayesi içinde ufacık bir yüzde tutuyorlar

Öyleyse, demokratik bir topluma barışçıl bir geçit için sert bir savaşım önümüzde uzanıyor. Nomenklatura ayakta kalamaz: Tarih tarafından mahkum edilmiştir. Ama zorluk çıkarmadan, hızlı ve acısız bir şekilde gidecek midir? Bu bir iç parti sorunu değildir, bütün toplumu ilgilendirmektedir. Romanya'da olduğu gibi, nomenklatura'nın tekmeyle atılmasına izin verilemez. Bu, hepimiz için çok trajik olur.

Doğru dürüst çıkıp gitsinler, "kapıyı çarpmaları"na izin verilmesin. Yapmamız gereken tek şey, barışçıl devrime karşı koymanın psikolojik olarak olanaksız olduğu bir atmosfer yaratmaktadır.

Türkçeleştiren : Celâl A. Kanat

(Moscow News'in 1990/4 no.lu sayısından ç rilmiştir.)

İKİ TÜR GERÇEKÇİLİK:
Gramsci, Togliatti ve Komintern

Profesör Renzo MARTINELLI,
Florence Üniversitesi, İtalya

İtalyan komünistleri ile Komintern arasındaki ilişkiler ve genel olarak ikincisi içindeki ilişkiler hiçbir zaman sükun bulmadı. Geçmişte böylesi bir propaganda klişesi yaygınlık kazanmış olsa da, Üçüncü Enternasyonal'in uluslararası komünist hareketin monolitik, çatışmasız bir merkezi olarak algılanması büyük bir yanılgıdır. Gerçekte Komintern içinde komünist partilerin yazgılarını etkileyen yoğun bir politik savaşım her zaman var olmuştur. En baştan beri karmaşık ve çelişkili bir biçimde gelişen ve kimi özel anlarda dramatik özellikler kazanan İtalyan Komünist Partisi[1] ile Komintern arasındaki ilişkiler bunun karakteristik bir örneğidir.

Bu, partinin oluşumunda Komintern'in oynamış olduğu kilit rolü azaltmaz. Daha çok, özellikle şimdiye dek erişilmez olan arşiv materyallerine ulaşabildiğimiz şu sıralarda, bu olayların gerçekçi bir tablosunu yeniden canlandırmamıza yardımcı olur. Son zamanlardaki Gramsci ve Togliatti hakkında, onların Komintern'in politik genelgeleri ve 1920'lerin ortalarında SBKP(B) içindeki kavganın etkisi altında, onun içinde yaşanmış olan süreçler üstüne görüşleri hakkında çıkan bir dizi tartışma, bunun için ek bir dürtü oluşturuyor.

Tüm bunları anlamak için, açıktır ki İKP-Komintern ilişkilerinin kökenlerini partinin "Bolşevikleştirilmesi"ne, hatta artan faşist tehlike karşısında İtalya'da birleşik proleter cephesi oluşturmak için bir girişimde bulunulduğu zaman, Komintern'de sözde "İtalyan sorunu"nun ortaya çıkmasına dek geri götürmemiz gerekiyor. Komintern, İtalyan komünistlerinin Sosyalist Parti ile olumlu ilişkiler kurmasını istedi, hatta bir noktada birleşik İSP'nin Livorno Kongresi'nde —Sosyalist ve Komünist olarak— ikiye bölündüğü Ocak 1921 öncesi durumu yeniden oluşturabilecek bir birleşmeye hazır gözüktü.

(1) 1943'den sonra, İtalyan Komünist Partisi. (Der. Notu)

Ne var ki, antifaşist birlik oluşturma çizgisi parti içinde burjuva demokratik bir rejim ile açık bir terörist diktatörlük arasında hiçbir fark görmeyen, o zamanın lideri Bordiga'nın sekter yaklaşımı tarafından kızıştırılan, katı bir muhalefetle karşılaştı. Faşizm ve ona karşı en etkili savaş yürütme politikası üstüne yapılan parti tartışması sırasında, Bordiga, eylem birliği sağlama amacının boşuna olduğunu, böylesi bir apriori istemi gerçekleştirmenin olanaksız olduğunu savundu. Bu sav partiyi yolundan saptırarak, onu sekterizme mahkûm etti ve komünistleri demokratik özgürlükler için savaşımda —proletaryanın çıkarları bunların korunmasını dayatmaktaydı— potansiyel bağlaşıklarından yoksun bıraktı.

Komintern, "İtalyan sorunu"nun çözümüne, tarihçi Paolo Spriano'nun deyimiyle, "otoriter bir biçimde" yaklaşarak, Bordiga'nin parti yönetiminden mutlaka uzaklaştırılmasında ve o sıralarda Komintern tarafından ortaya atılan birleşik proleter cephesi belgisini enerjik bir biçimde savunan Antonio Gramsci ve Palmiro Togliatti'nin yönetime alınmasında ısrar ediyordu. Bu destek Bordiga'nın partili yığınlardan yalıtlanmasına hatırı sayılır ölçüde yardımcı oldu. Ne var ki, yeni bir İKP yönetiminin oluşturulması süreci bir parça karmaşık ve acılı oldu. Gerçekte, faşistlerin çoktan erke geldikleri (Ekim 1922) bu noktada komünistlerin yalnızca bir taktik değişikliğine değil, İtalyan gerçekliğine dayalı, devrimci bir yeni stratejiye gereksinimi vardı. Dolayısıyla, bu Rusya'da zafer kazanan devrim stratejisinden ya da çoğu kez tek tek ülkelerdeki özgül çalışma koşullarını gözardı eden Komintern genelgelerinden farklı olmak zorundaydı.

O zamanın belgeleri parti için bir politik yenilenme düşüncesini biçimlendirmenin zorluğuna işaret ediyor —Özellikle, Gramsci'nin mücadele yoldaşlarıyla, en başta onunla 1919-1920'de haftalık **l'Ordine Nuovo**'da birlikte çalışan Palmiro Togliatti, Alfonso Leonetti ve Umberto Terracini ile yazışmaları; İKP bir yandan Bordiga'nın sekter mirasını aşmak, öte yandan ise, ulusal karakterini korumak, Komintern'in bütün partileri / seksiyonları için bağlayıcı saydığı kararlarının bir iletkeni durumuna gelmesini önlemek zorundaydı. Gramsci'nin 1924 başlarındaki mektuplarından birinde şöyle deniyor: "Rusya'da dolaysız ve yığınları devrimci saldırı yoluna sevkeden karar, daha uzun süreli kapitalist gelişme sırasında yaratılan bir dizi politik üstyapılar tarafından Orta ve Batı Avrupa'da daha karmaşıklaştırılmaktadır. Dahası bu, yığınların eylemini daha yavaş ve daha temkinli yapmakta ve devrimci partinin Mart ve Kasım 1917 arasında Bolşeviklerin gereksinim duyduğundan daha karmaşık ve daha uzun erimli strateji ve taktikler oluşturmasını gerekli kılmaktadır."[2] Gramsci "uluslararası azınlık" yerine "ulusal azınlık" görüş açısından hareket etme gereği üstüne yalnızca Bordiga ile açık polemiğe girişmekle kalmıyor, o zamanlarda Komintern'e Bolşevik Parti'nin egemen olduğunu da gözlemlemekte, Bordiga sekterizmine karşı iç savaşım dahil, politik savaşım durumlarında bu konuda gerçekçi olmak gerektiğini düşünmektedir.

1923-1926 yılları İKP için olağandışı öneme sahip yıllardı. Gramsci'nin yolgöstericiliği altında, yönetici grup parti saflarının "Bolşevikleştirilmesi" yoluna girdi. Bolşevikleştirme, Almanya'daki 1923 Hamburg ayaklanmasının başarısızlığa uğramasından sonra Avrupa'daki duruma bir yanıt olarak Komintern'ce (bir çırpıda zafer

(2) Bkz. Palmiro Togliatti, *La formazione del gruppo dirigente del partido comunista italiano nel 1923-1924*, Rome, 1962, s. 197.

kazanacak devrimler konusundaki tüm umutları ilelebet ortadan kaldırmasından) başlatılmıştı.

Bu durumda "Bolşevikleştirme" iki net unsura sahipti. Birincisi, "tutunabilmek" ve kendilerini her durumda politik olarak aktif olmaya yetenekli yığınsal örgütlere dönüştürebilmek için, partilerin zengin ulusal gerçekliklere "demir atması" gerekmekteydi. İkincisi, bu her şeyden önce Sovyet Rusya'ya sıkıca bağlı ve temel olarak nesnel nedenlerle Bolşevik Parti'nin artan oranda egemen rol oynamaya başladığı bir Komintern'e mutlak biçimde bağımlı yapılar yaratmak için gerçekleştirilmekteydi.

İkinci koşul bir dizi olumsuz sonuçlar doğurdu, çünkü artık Komintern'deki durum dolaysız bir biçimde Sovyet partisi içindeki gelişmelere bağlanmıştı. Lenin'in ölümünden sonra patlak veren iç anlaşmazlıklar derhal Komintern'e yansıtılıp, burada daha da keskin bir hal aldı ve kaçınılmazlıkla her bir ulusal seksiyona sıçradı. Bu, kendi politikalarının oluşumunun dışarıdan yönlendirildiği görüntüsünü yaratıyordu. Doğal olarak, Stalin, Troçki, Buharin, Kamenev ve Zinovyev arasındaki savaşım neredeyse bütün partilerde yansıma bularak, benzer anlaşmazlıklar ve çatışmalar doğurdu. Sonunda, *"Bolşevikleştirme", komünist partilerini güçlendirme ve eylem kapasitelerini geliştirme aracından, komünist harekete büyük zarar veren "Stalinistleştirme"ye dönüştü.* Ne var ki, ilk başta bunu öngörmek zordu.

İtalyan partisinde bu süreç, faşist "olağanüstü yasalar" ve Gramsci'nin Kasım 1926'da tutuklanmasına dek sürdü. Bu, tamamlanmış olmamakla birlikte, İKP üstünde iz bırakan büyük bir dönüşüm zemini sağlamaya yeterli bir zamandı. Gerçekte, İKP yalnızca son derece zor koşullarda niceliğini arttırmayı ve daha sonra gizliliğin çetin sınavlarına karşı direnen bir "profesyonel devrimciler" aygıtı kurmayı başarmakla kalmayıp, aynı zamanda salt propagandacı bir organizma olmaktan çıkıp, kendini politik yaşamın aktif bir etmeni olarak yerleştirdi. Kuramsal çalışmaları yeni bir ivme kazanarak, artık ulusal gerçekliğin sosyotarihsel bir çözümlenmesine ve İtalyan toplumunun temel sorunlarına dayanıyordu (bunlar arasında sözde Güney sorunu öne çıkmaktaydı).

Bu yönelimin en olgunlaşmış sonucu, Gramsci ve Togliatti tarafından birlikte kaleme alınan ve özlülüğü, çizdiği tarihsel tablonun özgünlüğü ve faşizm üstüne çözümlemesi nedeniyle hâlâ dikkate değer olan "Lyon tezleri"dir (Ocak 1926'da, Fransa'da yapılan, 3. İKP Kongresi'nin ana belgesi).

İtalyan "Bolşevikleştirmesi" Bordiga'nın ilkel sekterizmine son verdi ve bu, yığınsal bir parti yaratma doğrultusunda ilk, önemli adımdı. Güçlü noktası hiç kuşkusuz, bunun henüz onun yönergelerine mekanik bir bağımlılık içermediği bir sırada, Komintern'le yakın ilişkisiydi.

Gramsci'nin önderliği döneminde parti içinde politik savaşım açık bir biçimde, tüzük çerçevesinde, sert tartışmalar atmosferi içinde yürütülmekteydi. Sovyet deneyiminin bir "model" olarak tanınması henüz muzaffer devrimin ülkesi tarafından onaylanan kararlara sorgusuz sualsiz rıza göstermeye dönüşmemişti.

1926 sonunda (faşist rejim özgürlük ve demokrasi yankılarının son kalıntılarını

boğmadan kısa bir süre önce) Gramsci ve Togliatti arasında SBKP(B) içindeki politik savaşım üstüne özellikle dikkate değer yazışmalar gerçekleşti.[3]

O zaman Togliatti İtalyan parti temsilcisi olarak Moskova'da bulunuyordu. Gramsci ve İKP'nın yenilenme çabasında bulunabileceği ve Komintern partilerinin, "Bolşevikleştirme" çevresi içinde, ulusal toplumun özgül karakterine uygun bir politika arayışını sürdürerek, ulusal gerçekliklere tepki göstermeye yetenekli yığınsal partiler durumuna gelebileceği dönemin sonuna yaklaşılmaya başlandığının farkına vardı.

SSCB'de parti ile devletin bütünleşmesine çeşitli gruplar arasında bir savaşım eşlik ediyordu: "Tek ülkede sosyalizm" konusu ve Stalin ile Troçki arasındaki çatışmalar Komintern içinde yankılanıyor ve her komünist partinin yönetimini etkiliyordu. bu savaşımın en keskin anlarından birinde, Ekim 1926'da, Gramsci İKP Merkez Komitesi adına SBKP(B) Merkez Komitesi'ne kaygılı bir mektup göndererek, Stalin ve Buharin çevresindeki grubun çizgisine verdiği desteğe karşın, zaten yenilgiye uğramış olan muhalefet üyelerine —Troçki, Kamenev ve Zinovyev— karşı itidal gösterilmesi çağrısında bulundu. Gramsci, çatışmanın bir bölünmeye yol açarak, işçi-köylü bağlaşıklığını bozup, Sovyet devletinin toplumsal yapısı üstünde yıkıcı bir sonuç doğurabileceğinden ve en önemlisi —uluslararası işçi sınıfı hareketi üstünde Rusya örneğinin sahip olduğu büyük etkinin temeli olan— birlik imajının silinmesine neden olacağından kaygılıydı.

Togliatti'nin yanıtı, mektubun içeriğiyle uyuşmazlık olduğunu dile getirerek, onun SBKP(B) MK'ya resmen iletilmesini zamansız olarak kınıyordu. Bu, ince bir üslupla, onun yeni, farklı bir dönemin başladığının ve bunun yanısıra SBKP(B) içindeki politik çatışmanın uluslararası işçi sınıfı hareketi ve Komintern'e ilişkin kaygılara baskın çıkmasını getirdiğinin farkında olduğunu kanıtlıyordu. Bu anda, Togliatti'ye göre, kimin tarafında yer alınacağına karar vermek, artık olanaksız olan bir uzlaşma aramaya çalışmaktan daha önemliydi: O andan itibaren SSCB'nin imajı, parti yönetimin birliğinden çok, somut bir politik yönelimin utkusuna bağlıydı.

Gramsci ise, sorunun bürokratik yüzeysellik olarak algılandığı böylesi bir yaklaşımı sert bir biçimde eleştiriyordu. Konumunu açık bir biçimde şöyle tanımladı: "Ekim 1917'den dokuzyıl sonra, Bolşevikler tarafından *erkin ele geçirilmiş olması* artık Batılı yığınları devrimcileştiremez, çünkü o tarihte kalmış ve etkisini yapmıştır. Şimdi aktif ideolojik ve politik inanç (eğer var ise) erki ele geçirdiğinde proletaryanın *sosyalizmin kurabileceğidir.* Partinin otoritesi bu inanca dayanıyor ve bu, geniş yığınlara skolastik öğretim yöntemleriyle değil, ancak devrimci yöntemlerle, yani, Rusya partisinin bir bütün olarak adil davasına inandığı ve birlik halinde hareket ettiği *politik gerçeğinin* gücüne dayanarak aşılanabilir."

Daha önceleri Gramsci Rusya örneğinin etkisinin komünist partiler (yani işçi sınıfının öncüsü) ile sınırlı olduğunu, oysa *daha geniş* bir dinleyici —geniş emekçi yığınlarını— kazanmak gerektiğini ve tam da bu nedenle birlik sorununun büyük önem taşıyan bir konu olduğunu gözlemlemişti. Uluslararası komünist hareketin,

---

(3) Mektupların tam bir derlemesi *Rinascita*'da 24 Nisan 1970'de (F. Ferri editörlüğünde) ve daha sonra Antonio Gramsci'nin **La costruzione del partido comunista 1923-1926** adlı kitabının 1971 Turin baskısında yayınlandı.

—Komintern'in— gelişimini ve etkisini sınırlayan bir çerçeveye kendisini hapsetmemesi gerekirdi; yalnızca Sovyetler birliği'nin sorunları ve iç savaşımını pasif bir biçimde yansıtmakla meşgul bir öncüye indirgenmemek zorundaydı.

Bu tartışmanın anlamı açıktı: İki farklı düşünce, sorunun iki farklı tarzda konması, *iki farklı gerçekçilik*, deyim yerindeyse çatışma halindeydi. Yazışmalarında Gramsci ve Togliatti kendilerini uluslararası komünist hareketi tarihinin iki farklı, birbirini izleyen aşamasına ait olarak gösterir: Tartışmaları, gerçekliğin aynı ölçüde keskin, fakat farklı görüş açılarından algılanmalarını yansıtıyor. Gramsci'nin argümanları tarihsel sürecin köklü eğilimlerine değiniyor ve şimdi Sovyet toplumu ve uluslararası komünist hareket tarafından, 1920'lerde ve 1930'larda yaşanan sürekli iç savaşımın feci deneyimi bakımından olağanüstü önem kazanmıştır. Onun sonuçlarının günümüzdeki yenilenme (ve geçmişin özgür, kapsamlı bir çözümlemesi) döneminde beklenmedik bir biçimde güncel olduğu ortaya çıkmıştır.

Togliatti'nin görüşlerinin kendine özgü bir politik mantığı vardır. O sıralarda o, Stalin'in bir bağlaşığı olan ve Troçki'nin "solculuğuna" karşı Sovyet kırsal kesiminde sosyalizmin tedrici gelişiminin savunucusu olan Buharin'in konumlarına çok yakındı.

Gramsci ve Togliatti'nin farklı görüş açıları, uzun erimli incelemeler temelinde olayların *tarihsel-kuramsal* bir değerlendirmesi ile durumun somut saptanmasına dayalı, *saf politik* bir değerlendirme arasındaki uçurumu yansıtıyor. İki kişi arasındaki farklılıklar, bu yaşamsal dönemin önemli karakteristiklerine ışık tutarken, aynı zamanda o sıralarda İtalyan komünistleri ile Komintern arasındaki ilişkilerin taşıdığı olağandışı karmaşık boyutu gözler önüne seriyor.

Komintern'in, neden Jules Humbert-Droz'u delege olarak İtalya'ya yollayıp durumu açıklığa kavuşturmak ve İtalyan yoldaşları mektuplarını geri almaya ikna etmek için göndermeye karar verdiği, hâlâ büyük ölçüde çözülememiş bir sorundur. Ne var ki, belirleyici toplantı sırasında Gramsci ülkede kötüye giden politik durum nedeniyle konuşamadı: Birkaç gün sonra tutuklandı ve İKP yasaklandı. İtalya üstüne faşist diktatörlüğün uzun gecesi çöktü.

Belli bir anlamda, Gramsci'nin mektubu İtalyan "Bolşevikleşme"sinin sonu anlamına geliyordu. Yalnız biçimlere değil, aynı zamanda eylem yöntemlerine de değinerek, *radikal bir görüş uyuşmazlığının son ifadesi* idi. Başka bir deyişle, Gramsci komünistlere etkinliklerinde yol gösteren politik düşünce tarzının ta kendisini sorguluyordu.

Daha sonraki olaylar basit bir biçimde İKP'nin hızla "Stalincileştirilen" bir Komintern'in direktiflerine mekanik bağlılığının öyküsü olarak görülemez: Başka önemli olaylar vardı, bunlar arasında Temmuz 1929'da Komintern Yürütmesinin 10. Genişletilmiş Genel Toplantısının İtalyan Komisyonu içinde gerçekleşen tartışma belirtilmeye değerdir. Burada Manuilski İKP'nin yönetici grubunu sosyal-faşizme ve oportünizme karşı savaşım belgilerini yükseltmede gösterdiği kararsızlık nedeniyle sert bir biçimde eleştirdi. Bu belgiler, o sıralarda "Lyon tezleri"nden esinlenen İtalyan partisinin geleneğine ve yönelimine açıkça ters düşmekteydi. Togliatti parti di-

siplinine uyarak Komintern direktiflerini kabul etmesine karşın, İKP'nin İtalya'daki duruma ilişkin kendi özgül çözümlemesini yapma hakkını sonuna kadar savunarak, şöyle belirtti: "Biz her zaman İtalya'daki özel durumu incelemenin partimizin ödevi olduğunu söyledik... İtalyan'ın herbir bölgesini incelemek ve ülkedeki gelişmelere ilişkin İKP'nin izlemesi zorunlu taktikleri tanımlamak gerekiyor. Eğer bu bir "istisna" olarak uygulanacaksa, hiç uygulanmasın daha iyi; fakat düşünceyi durdurmak olanaksız olduğuna göre, bu hakkı saklı tutuyoruz ve kendimizi genel çizgiyle sınırlı tutacağız. Bununla birlikte, böylesi incelemeler yürütmenin gerekli olduğunu belirtirim."(4)

Ancak Almanya'da Nazizmin utkusundan ve 7. Kongrenin yön değişikliğinden sonradır ki, komünist partilerin etkili politik eylemi için gerçek bir olanak açıldı. Togliatti savaş tehlikesi üstüne kongreye bir rapor sunarak, Komintern'in tutumundaki bu önemli değişiklikte önemli bir rol oynadı. Aynı yıl, 1935'te Moskova'daki Lenin Okulu'nda verdiği ünlü "Faşizm Üstüne Dersler" dizisinde rejimin çözümlemesi ile yeni bir politikanın tanımlanmasını sıkıca birbirine bağladı.

Ne var ki, İKP 1935'ten sonra, stalinizmin en kanlı dışavurumları ile şoke olan (1938'de Polonya partisinin "dağıtılmasını" anımsamak yeter) bir Komintern ile ilişkilerinde en zor dönemi yaşadı. Kuşku ve bulanık provokatif manevralar havası içinde partimizin MK'sı fiilen dağıldı. Ancak savaş sırasında İtalyan komünistleri tedricen gelişimlerini sürdürebildiler ve en sert koşullarda nazizme ve faşizme karşı geniş bir cephe içinde hareket etme yönündeki ulusal gereksinim temelinde yeni bir eylem ve kuramsal çalışma yeteneğini kazanabildiler.

İtalyan Komünist Partisi'nin Üçüncü Enternasyonal içindeki deneyiminin kuşkusuz iyi ve kötü yanları vardı ve parti gerekli dersleri çıkarmıştır. Togliatti 5. İKP Kongresi'ne (1945-1946) "genel olarak, dış politika sözkonusu olduğunda ideoloji gözönünde bulundurulmaz"(5) derken, aklında böylesi bir ders bulunuyordu.

Kuşku yok ki, 1956'dan sonra uluslararası komünist hareket içinde özerkliğini ilan eden İtalyan partisinin bugünkü konumunun altında böylesi bir yaklaşım yatmaktadır. Bu, komünist partiler arasında her türlü "kurumsallaştırılmış", "resmi" ilişkinin reddedilmesi anlamına gelmekteydi.

Bugünün koşullarında, İKP tarafından anlanan biçimiyle, yeni enternasyonalizm kendisini ideolojik ve örgütsel zincirlerden kurtarmak zorundadır. En önemli şey, bir yönetim merkezine biçimsel katılım değil, çağımızın dramatik sorunlarının —en başta azgelişmişliğin— çözümü için özerk ve tutarlı savaşımdır.

Başından beri işçi sınıfı hareketinin temel bir yönü olan antiemperyalist uğraş, şimdi hepimizin yüzyüze bulunduğu olağanüstü sorunların tanımlanması ve çözümü için bir yöntem olarak dünya çapında bir işbirliği doğrultusundaki eylemlerde kristalize oluyor. Bu savaşımda İtalyan Komünist Partisi tarihinin köklü enternasyonalist geleneklerine dayanırken, aynı zamanda bunları günümüz koşullarında geliştirmeye ve yenilemeye devam ediyor.

---

(4) Alıntıların alındığı tartışma tutanakları Ernesta Ragionieri editörlüğünde **Studi storici** dergisinde (cilt: XII, No: 1, 1971) yayınlandı.

(5) Bkz. Palmiro Togliatti, **Opere scelte**, Ed. Gianpasquale Santomassimo, Roma 1974, s. 431.

POSTAMIZDAN

YENİ AÇILIM ÜZERİNE

Ekrem ERTİK

Yeni Açılım Yazı Kuruluna teşekkür ederim. **Yeni Açılım** yayın yaşamına başladığından bu yana bizleri ciddi olarak ilk kez "adam" yerine koyuyor.

Yetmiş yıllık geleneğimizde sürekli olarak yönetimin emirlerini ve dayatmalarını yaşama geçirmeye çalıştık, emir ve dayatmalara karşı gelmek bir yana, bunları eleştirmek örgütlü yapıdan dıştalanmayı göze almayı beraberinde getiriyordu.

Bu olumsuz geleneğimiz - yer yer kırılsa da - TBKP'de sürdü sürüyor. Merkez Yönetim çeşitli kararlar alıyor, bu kararlar üyeler ve taraftarlara dayatılıyor. Merkez Yönetim üyelerine ve taraftarlarına iki seçenek sunuyor; ya bu dayatmalara boyun eğilecek ya da çekilip gidilecek. Başka seçenek sunulmuyor.

Birkaç gün sonra (22 Nisan'da) yapılacak olan toplantıyla ilgili ön çalışmalar (TBKP'lilerden bilgi/görüş istenmesi) yetmiş yıllık olumsuz geleneğin ortadan kalkacağı yolundaki sevindirici bir gelişmeydi. (6 Nisan çıkışıyla ilgili düşüncelerimi şimdilik saklı tutuyorum.)

Tüm bu gelişmelerden yayınlarımızında etkilenmemesi söz konusu olamazdı. **Yeni Açılım** ve ondan önceki yayınlar da dayatmacı anlayıştan bir türlü kurtulamadılar. İki yıldan bu yana çıkmakta olan **Yeni Açılım** da geleneksel anlayıştan kendisine düşen payı alarak dayatmacı yapısını sürdürdü. "Çeşitlilik içerisinde birlik" anlayışından uzak kalarak çe-

şitli (farklı) düşüncelere yer vermedi. Okurların görüşüne sunulmaksızın "şu kadar daktilo sayfasıyla yazmanız gerekiyor, yoksa yazınızın uzunluğu nedeniyle yazınıza sayfalarımızda yer veremeyiz" deniliyor. Böylesi bir istemi genel olarak doğru bulmakla birlikte, okurların görüşü/önerileri alınmaksızın kararların alınması dayatmacı geleneğimizin sürdüğünü gösteriyor.

Sayfa sınırlaması olması gereken bir yaklaşım; ama uzun yazan arkadaşların durumu ne olacak? Yazıları hasır altı mı edilecek? Böylesi bir yaklaşım arkadaşların yazma/üretme isteğini köreltmeyecek mi? Elbette, böylesi bir yaklaşım insanlarımızın yazma/üretme isteğini kırar. Bu sorunun çözümü: Arkadaşların yazılarının/ürünlerinin mümkün olduğu oranda iki sayı arka arkaya yayımlanması. 30-40 sayfalık yazıların dergilerde yayınlanmasını doğru bulmuyorum; bu yazıların yayınlanması derginin yarısını-üçte birin kaplar, durum böyle olunca diğer arkadaşların yazılarına/ürünlerine haksızlık olur, zorunlu olarak kısa yazıların yayınlanması da ertelenir ve güncelliğini yitirir. Ondan sonra yayımlanmasının da bir anlamı kalmaz. Uzun yazıların/ürünlerin değerlendirilmesinin tek yolu bu yazıların/ürünlerin broşürlerde değerlendirilmesidir.

Yeni Açılım'ın 22. sayısında yazı kurulunun yayınladığı yazıyı değil, yazının okurlara sunuluş yöntemini onaylamıyorum. Yazının içeriğine katılıyorum.

Yeni Açılım Yazı Kurulu 28.12.1989 tarihinde TBKP Merkez Yönetimine öneri götürüyor. Ve bu öneriye Merkez Yönetim yanıt vermiyor. Merkez Yönetimin bu soruna duyarsız kalması elbette onaylanamaz. Yazı Kurulu böylesi bir öneriyi neden daha önce okurlarına getirmedi? Bu sorunun açımlanması gerekiyor.

Yeni Açılım'da da yetmiş yıllık dayatmacı, Merkez Yönetimden "onay alma" geleneğinin sürdüğünü gösteriyor. Yazı Kurulu Merkez Yönetimden "onay" almış alsaydı 23. sayıda okurlarına onaylatmak için usulen de olsa -belki- sorardı. **Yeni Açılım**'ın bu tavrını onaylamak mümkün değil.

Yine de **Yeni Açılım** Yazı Kurulunun bizleri "adam" yerine koyup düşüncemizi öğrenmek istemesini parti içi demokrasi açısından olumlu buldum. **Yeni Açılım** tüm eksiklerine karşın, partimizde yenilenmeye, yeniden yapılanmaya öncülük ediyor. Bu yapısı itibariyle **Yeni Açılım** Yazı Kurulu'nu destekliyorum.

Yeni oluşturulacak dergide değişik parti ve dergi çevrelerinin ideologlarının da yer alması birleşmeye/kaynaşmaya hizmet etmeli. Dergide sadece değişik düşüncelerin yer alması için böylesi bir yöntem izlenmek isteniyorsa yanlış bir tutumdur. Çünkü, bu işlevi **Marksizm ve Gelecek** dergisi yerine getiriyor.

Yeni dergimiz, oluşturulmaya çalışılan birleşik partide yer alacak tüm parti ve çevrelerin ideologlarının da içerisinde yer alacağı bir dergi olmalı.

Dergimiz, işçi, gençlik ve kadın dergileri çıkana kadar bu sorunlara da eğilmeli, günceli yakalayabilmeli ve teorik yayın organı olmalı. İki-üç ayda bir çıkacak dergi günceli yakalayamama sorunuyla karşı karşıya kalır. Derginin günceli yakalayabilmesi için, aylık yayın organı olarak düzenli yayınlanması gerekir.

Politik bir derginin en iyi denetçileri onun okurlarıdır. Okurlar dergiye sahip çıktığı sürece karşılıklı etkileşimle daha iyiye, güzele ulaşabiliriz.

Cezaevinden yazabildiğim oranda kısaca da olsa düşüncemi iletmeye çalıştım. İdealimdekini yansıtmaya çalıştım. Ama her zaman idealimizdekiyle yaşamın gerçeklikleri çakışmayabiliyor. Tüm bunlara karşın idealimizdekileri yaşama geçirmeye çalışmalıyız/ çaba göstermeliyiz.

Uğraşınızda başarılar dilerim...

Sevgilerimle...

DERGİMİZE SAHİP ÇIKIN, SAHİP ÇIKALIM

Refiye PAGEL

Yazı Kurulumuzun açıklamasını endişeyle okudum. Bir okurunuz olarak bu konuda fikir belirtmek istiyorum. **Yeni Açılım**'ın kapanmasını istemiyorum çünkü; bizlerin **Yeni Açılım**'a gereksinimi var.

Yenilenme nasıl olacak. Biz tabandaki insanlar nasıl gelişeceğiz? Bizler hepimiz çalışıyoruz, çocuklarımız var. Okumaya fırsat yaratıyoruz. Bir de elimizdeki dergilerimiz kapatılırsa halimiz ne olur. Gerçi tabanın sesine pek kulak veren yok ama... Yenilik dergi kapalıp yenisini açmak olmasa gerek. **Gün**'e abone oldum, bir tane gelmeden kapandı. **Alınteri**'ne abone oldum, o da kapandı. **Dünyaya Bakış**'a abone oldum artık o da çıkmayacakmış. **Bilim ve Sanat**'a abone oldum o da kapandı. Yukarıdaki dergilerin hepsinin abone paraların geri gelmedi. Unuttuğum bir gazete var. **Türkiye Postası**; ona da aboneydim. Malumunuz o da yayınına ara verdi!.. Biraz da bizleri düşünün, herhangi bir dergi çıkarken sürekli olma olanakları araştırılmalı. Bu böyle olmaz. Bizim **Yeni Açılım**'a çok gereksinimimiz var. Kapatılan dergilerin yerine sizin dediğiniz gibi de "daha iyileri" çıkmadı. Okuyucularınıza bir sorun; madem demokrasi, bizler bu konuda görüş bildirelim. Bu büyük bir haksızlık ya da deyim yerindeyse kendini "*aptal yerine konulmuş gibi*" hissetmeye başladım. Kendinizi bir de okuyucunun yerine koyun. Daha çok **Yeni Açlım**'larda birlikte olmak dileğimle çalışmalarınızda başarılar.

Sevgi ve Dostluklarla.